

U četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi

Situacija pred ofanzivu

Tokom 1942. godine oružane snage Narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije u zapadnoj Bosni, Lici, Kordunu, Baniji, Dalmaciji i Gorskom kotaru bile su u stalnom usponu. Samo od jula do novembra 1942. u tim oblastima formirano je 16 partizanskih brigada sa preko 18.000 boraca. Njihova kontinuirana dejstva krunisana su početkom novembra 1942. briljantno izvedenom bihaćkom operacijom kojom su povezane oslobođene teritorije Bosanske krajine i susednih krajeva Hrvatske u veliku slobodnu teritoriju veličine Belgije ili Švajcarske. Ona se prostirala od Velebita na zapadu do Banjaluke na istoku i od Gline na severu do Imotskog na jugu, površine od oko 50.000 km², čime je ozbiljno dovedeno u pitanje postojanje ustaške kvislinske tvorevine - Nezavisne Države Hrvatske i veoma ugroženi okupatorski vitalni interesi. Brojni raznovrsni pokušaji okupatora i kvilinga tokom 1942. da se ovo područje, na kome je bio izgrađen čvrst i efikasan sistem nove revolucionarne vlasti, smiri nisu davali rezultate. U jesen, to je za njih postao gorući problem koji su morali neodložno rešavati. Usledila su užurbana međusobna konsultovanja o merama koje je trebalo preduzeti da bi se kriza rešila, pogotovo što su im sa terena neprekidno stizale alarmantne vesti. Komandant 2. italijanske armije u Sušaku, general Mario Roata, izvestio je svoju Vrhovnu komandu 11. oktobra 1942. da »u najvećem delu Hrvatske ustanici mogu da rade šta hoće ili skoro tako, računajući na pomoć stanovništva i slabu efikasnost hrvatskih trupa«. ⁹⁸⁾ I nemački komandant Jugoistoka general-pukovnik Aleksander Ler, izvestio je 1. oktobra Hitlera o teškom stanju u NDH, zatraživši da se tamo upute nove trupe. Pod pritiskom teške situacije i nastale krize, Pavelić je 23. septembra 1942. posetio Hitlera i upoznao ga sa teškim stanjem u svojoj državi. U vezi s tim, 15. oktobra u Zagrebu se sastaje Pavelić sa komandantom 2. italijanske armije, gde su osim razgovora o postojećoj krizi razmotrili pitanje četnika, stvaranja novih ustaških pripremljenih jedinica (bojni), kao i mere koje je trebalo preduzeti protiv NOV i POJ. U tom svetlu Hitler je 20. oktobra reorganizovao komandovanje na području NDH, postavljajući nemačkog opunoćenog generala u NDH, Gleza fon Horstenaua, sa sedištem u Zagrebu, ovlašćenog da preduzima sve potrebne mere i za sređivanje stanja u oružanim snagama NDH. Istovremeno je postavljen i komandant ne-

⁹⁸⁾ Vojmir Kljaković, *Priprema neprijatelja za četvrtu ofanzivu*, Voinoistorijski glasnik (dalje VIG), br. 2, 1951, str. 68; Zb. V-8, d. 124.

mačkih trupa u NDH, general Rudolf Liters, sa sedištem u Slavenskom Brodu.⁹⁹⁾»

Početkom novembra, upravo kada je bihaćka operacija bila u toku, Hitler je u Vinici (Ukrajina) primio generala Lera i Pavelića da razmotre mere koje je trebalo preduzeti. Tom prilikom Hitler je izrazio svoje čvrsto uverenje da se kriza može resiti samo vojnim merama, primenom »brutalne energije«. On je prihvatio predlog da legionarske divizije (jedinice sastavljene od Hrvata i Muslimana sa nemačkim komandnim kadrom), inače namenjene za istočni front, kad budu formirane, ostanu u NDH i da se oružanim snagama NDH pruži materijalna pomoć. Na Lerov zahtev odobreno je da se i nemačka 187. rezervna divizija dovede u oblast Zagreba. Polazeći od uverenja da se kriza u NDH može resiti samo vojnim sredstvima, Hitler je saopštio svoju odluku da jakim osovinim snagama tokom zime preduzme operacije radi uništenja snage NOV i POJ primenom najbrutalnijih metoda, da se učvrste snage NDH i time stvore uslovi za oslobađanje nemačkih snaga radi upućivanja na istočni front, gde je upravo kod Staljingrada nastupala kriza. Na sebe je preuzeo obavezu da osigura učestvovanje Italijana u predstojećim operacijama. No, to ni njemu nije išlo lako; Italijani su baš tada, usled krize u Sredozemlju, bili odlučili da deo svojih snaga iz Jugoslavije povuku u Italiju, prepuštajući neke oblasti (Liku i neke druge) snagama NDH i četnicima. Kada je sredinom novembra general Ler nagovestio generalu Roati zamisao nemačke Vrhovne komande o velikim zimskim operacijama protiv NOV i POJ, ovaj nije bio voljan da u njima učestvuje, smatrajući da su takve operacije neizvodljive i da bi imale samo privremeni karakter. Ovaj njegov stav je 18. novembra podržao i maršal Ugo Kavaljero, načelnik italijanske Vrhovne komande.

Da bi privoleli Italijane da učestvuju u zamišljenoj operaciji, u Hitlerovom Glavnom stanu, u Rastenburgu, održan je 18. i 19. novembra sastanak na kojem su prisustvovali načelnici generalštabova i ministri spoljnih poslova Italije i Nemačke. Hitler je pitanje operacije za uništenje glavnine NOV i POJ postavio kao pitanje odbrane Balkana od izgledne anglo-američke invazije, jer se pretpostavljalo da će se saveznici, pošto izbace snage osovine iz severne Afrike, iskrcati na Balkan. Italijani su nakon rasprave, ali bez oduševljenja, načelno pristali da učestvuju u operaciji, s tim da plan operacije bude naknadno utvrđen posle ozbiljnih studija. Oni su, u stvari, popustili nemačkom pritisku i na zimске operacije faktički bili prinuđeni, ostajući i dalje skeptični pred njima, što se odrazilo i na njihovo zalaganje u toku operacije. U tim razgovorima Hitler je Italijanima postavio zahtev da u toku operacija uz put razoružanju i četnike u svojoj okupacionoj zoni, pošto su Nemci strahovali da bi četnici, u slučaju invazije Balkana, prešli na stranu Anglo-Amerikanaca. Ovaj zahtev Italijani su samo formalno prihvatili ali se četnika nisu odrekli i to je pitanje u daljoj razradi planova među njima ostalo sporno. Naime, italijanski vojni i politički vrhovi su delili mišljenje Nemaca da bi četnici u slučaju invazije prišli Anglo-Amerikancima i okrenuli oružje protiv njih, ali su njihovo razoružavanje uslovljavali prethodnim uništenjem partizana. Tako se dogodilo da se četnici u po-

99) *Hronologija NOB naroda Jugoslavije 1941-1945*, (dalje: *Hronologija*) str. 325.

četnim službenim planovima i zapovestima ne pominju, čak se formalno i zabranjuje njihova »upotreba«, a u praksi dolazi do njihovog naružavanja pod komandom italijanskih trupa koje na njih ozbiljno računaju. Shvatajući držanje Italijana i Draža Mihailović je uoči ofanzive četnicima na području NDH izdao direktivu za učešće u predstojećoj ofanzivi. Pre toga u Lici je sklopljen ustaško-četnički sporazum o saradnji u borbama protiv partizana.¹⁰⁰

Postigavši načelnu saglasnost sa Italijanima za zimske operacije, Nemci užurbano vrše neophodne prethodne pripreme. Na njihov zahtev Bugari u Srbiji proširuju svoju okupacionu zonu, smenjuju i oslobađaju nemačku 7. SS dobrovoljačku brdsku diviziju »Princ Eugen« namenjenu predstojećim operacijama protiv NOV i POJ na prostoru NDH (inače formirane od pripadnika nemačke nacionalne manjine koja je živela u Banatu). General Ler, kome je povereno izvođenje operacija, izdao je 29. decembra 1942. direktivu u kojoj naglašava da »svako žarište ustanaka mora biti uništeno. Ako ne uspemo u nameri pre proleća, nećemo izvršiti zadatak koji nam je firer postavio«. U pogledu taktike protiv partizana Ler traži da se saobrazi njihovim metodima borbe: »iznenađenja, brzina, ratno lukavstvo iz zasede, napad i izviđanje, efikasne represalije, taoci, odeljenja komandosa, jurišne trupe pod komandom najsmelijih komandanata jesu sredstva za to«, kaže on. Ler ne propušta da naglasi da niko ne može biti pozvan na odgovornost zbog brutalnog postupka prema narodu na slobodnoj teritoriji. Osim toga naloženo je da se uništavaju sve namirnice, ukoliko se ne mogu evakuisati, i da se svi muškarci iznad 15 godina pohapse i otpreme u koncentracione logore. U tu svrhu Nemci su pripremili posebne koncentracione logore za 60.000 a Italijani za 30.000 ljudi.

Opšta zamisao operacija utvrđena je 2. i 3. januara 1943. u Rimu, na sastanku načelnika italijanske Vrhovne komande, maršala Uga Kavaljerija, generala Aleksandra Lera, komandanta nemačke Grupe armije »E« na Jugoistoku, generala Roate, komandanta 2. italijanske armije. Radi uništenja partizana u »Titovoj državi«, kako su Nemci zvali slobodnu teritoriju, a potom i u ostalim delovima NDH, predviđeno je da se postupno izvedu sledeće operacije: »Vajs I« (Weiss I) - početna operacija u kojoj je trebalo uništiti partizane u severozapadnom delu slobodne teritorije na prostoru Karlovac-Ogulin-Gospić-Knin-Bosanski Petrovac-Prijedor-Glina, s tim da Italijani jednovremeno razoružaju četnike u zapadnom delu NDH; »Vajs II« - da se u nastavku prethodne operacije unište partizani u jugoistočnom delu slobodne teritorije, na prostoru Drvar-Glamoč-Livno-Jajce-Ključ, dok je u operaciji »Vajs III« trebalo izvršiti »čišćenje« na preostaloj teritoriji do zapadne granice Crne Gore i razoružati četnike južno od Neretve i Hercegovine u Dalmaciji (od ove operacije se kasnije odustalo). Na sastanku u Rimu utvrđeni su osnovni elementi za prve dve operacije (prostor na kojem će

¹⁰⁰) VIG, br. 2/1951, str. 68-74; Zb. V-11, d. 135. U Otočcu je 17. decembra 1942. postignut sporazum između bojnika Muhamed-bega Sulejmanpašića, zapovednika ustaško-domobranske posade u Otočcu i majora N. Đekića i kapetana Dabovića, komandanta četničkih odreda oko Otočca, kojim se utvrđuje uklanjanje međusobnih incidenata i način saradnje u borbi protiv partizana. Slični sporazumi su sklapani u proleće i leto 1942. godme i u drugim krajevima NDH u kojima je bilo četnika.

se izvoditi, jačina i raspored snaga i zadaci). Ove dogovore i planove Hitler je odmah odobrio. Podrobna razrada i konkretizacija ovih planova izvršena je nešto kasnije: plana »Vajs I« - 9. januara u Zagrebu između generala Roate, generala Letersa i generala Lera; plana »Vajs II« - 8. februara u Beogradu na osnovu situacije nastale u završnoj fazi prethodne operacije, dok plan »Vajs III« nije uopšte razrađivan ni izvođen.¹⁰¹ Ove operacije u našoj istoriografiji poznate su kao četvrta neprijateljska ofanziva i kao bitka na Neretvi.

Plan operacije »Vajs I« prožet je osnovnom idejom da se jakim snagama sa polukružne osnovice oko slobodne teritorije, koja se u grubom protezala izduženim polukrugom Sanski Most - Prijedor - Bosanski Novi - Kostajnica - Petrinja - Glina - Karlovac - Ogulin - Vrhovine - Gospić - Gračac - Knin, brzim prodorima jakih snaga preseče slobodna teritorija pravcem Karlovac-Slunj-Bihać-Vrtoče, s jedne, i Sanski Most-Bosanski Petrovac-Vrtoče, s druge strane, zatečene i pocepane partizanske snage okruže i tu unište. U tom velikom polukrugu ispred neprijateljskih trupa koncentrisanih za ofanzivu nalazile su se, kao u velikom dubokom džepu, kompletne snage 1. korpusa Hrvatske - 6, 7. i 8. divizija, 6. i 14. primorskogoranska brigada, Lički, Kordunaški i Banijski partizanski odred - ukupne jačine oko 14.000 ljudi, i 1. bosanskog korpusa - 4. i 5. divizija, 10. krajiška brigada i pet partizanskih odreda - ukupne jačine oko 11.000 ljudi.¹⁰² U cilju brzog rasecanja slobodne teritorije i razdvajanja partizanskih snaga u Bosanskoj krajini od onih u Lici i Gorskom kotaru, Nemci su planirali da već prvog dana napada (20. januara) sa delovima veoma jake 7. SS divizije prodru iz Karlovca preko Slunja u Bihać, a sledećeg dana da se ovi delovi u selu Vrtoče spoje sa kolonom 717. divizije, koja je takođe iz Sanskog Mosta preko Velagića i Bosanskog Petrovca trebalo da izbije u taj rejon. Zadatak italijanskih trupa bio je, pored ostalog, da sa delom snaga od Gračaca prodru u Kulen-Vakuf, povežu se s nemačkim jedinicama u rejonu Vrtoča i zatvore obruč s juga.

Čim su planovi bili utvrđeni i odobreni pristupilo se dovođenju i koncentraciji snaga za operaciju »Vajs I«. Pošto su Bugari još 4. januara smenili u Srbiji 7. SS diviziju ona je krenula u oblast Karlovca. Od snaga prikupljenih za ofanzivu Nemci obrazuju korpus »Croatia« (Hrvatska), pod komandom komandanta nemačkih trupa u Hrvatskoj, generala Rudolfa Letersa. On je u duhu izloženog plana svojom zapovešću od 12. januara 1943. utvrdio raspored i zadatke potčinjenih mu jedinica. Sastav i raspored korpusa »Kroacija« je bio: 7. SS dobrovoljačka brdska divizija »Princ Eugen«, jačine od oko 20.000 vojnika (dva pešadijska puka - 13. i 14. u svakom po 21 četa, veoma jaki samostalni bataljoni i artiljerijski puk), raspoređena na prostoriji Karlovac-Pisarovina; legionarska 369. divizija (»Vražja divizija«) ojačana sa jednim pukom nemačke rezervne 187. divizije i drugim sredstvima ukupne jačine oko 18.000 vojnika, raspoređena na prostoru Glina-Petrinja-Sunja, sa zadatkom da nastupa širokim frontom i čisti Šamaricu, a potom Grmeč; 714. posadna

101) Zb V-11, dok. 148, *Vojna enciklopedija*, prvo izdanje, knjiga 2, str. 326-327.

102) Zb V-10 dok. 65; Zb. V-11, dok. 10; Branko Perović, *Borbe Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog korpusa*, VVZ, Beograd 1977, str. 59-60.

divizija, jačine oko 8.000 vojnika, raspoređena na prostoru Kostajnica-Dvor-Bosanski Novi-Prijedor trebalo je da mestimičnim prodorima pomaže nastupanje 369. divizije i sprečava probijanje partizana iz okruženja na istok i severoistok i da osigura komunikaciju Kostajnica-Bosanski Novi-Sanski Most; 717. posadna divizija, jačine oko 10.000 vojnika, raspoređena u rejonu Sanskog Mosta, dobila je zadatak da nastupa u dve kolone, s tim da levom glavnom kolonom drugog dana izbije u rejon Vrtoče u susret 7. SS divizije.¹⁰³ U sastavu ovih divizija dejstvovali su 2. 3. i 5. gorski domobranski zdrug, ukupno oko 7.000 ljudi, kao i 202. tenkovski nemački bataljon. U korpusu je ukupno bilo oko 63.000 vojnika. U svom sastavu, pored artiljerije i monobacača, korpus je imao oko 40 tenkova a podržavalo ga je oko 100 aviona.

Sa zapadne strane predviđenog »džepa« u Lici, odnosno sa linije Ogulin-Gračac napadao je italijanski 5. armijski korpus. Pošto je ovaj korpus dejstvovao u Lici i protiv 6. divizije nužno je detaljnije izneti njegov sastav, raspored i zadatke. Sastav korpusa (angažovane snage) bio je sledeći:

a) Grupa »Fabri« (nazvana po imenu komandnata, generala Umberta Fabrija, inače komandanta grupacije granične straže 5. korpusa) divizije »Lombardija« sastava: 74. pešadijski puk (bez 1. bataljona), 137. legija crnih košulja, jedna četa 73. pešadijskog puka, moto-četa »Zara« i jedno pontonirsko odeljenje. U njenom sastavu je bilo oko polovine pešadije divizije »Lombardija«, ali ne i pola ostalih rodovskih jedinica, tako da je jačina ove grupe iznosila 5.000 ljudi.

b) Divizija »Re« sastava: 1. i 2. pešadijski puk »Re« (bez 1. bataljona 2. puka), jedan bataljon 152. pešadijskog puka divizije »Sasari«, 151. pešadijski puk takođe divizije »Sasari« (bez 1 bataljona), dve čete tenkova, 23. divizijski artiljerijski puk, 13. divizijski minobacački bataljon i 38. pionirska četa ukupno oko 12.000 ljudi.¹⁰⁴

c) Divizija »Sasari« sastava: 2. bataljon 151. pešadijskog puka, 2. bataljon 152. pešadijskog puka, 3. bataljon 25. pešadijskog puka divizije »Bergamo« iz 18. armijskog korpusa, bataljon »Zara«, 26. bataljon bersaljera, 73. legija crnih košulja (dva bataljona), dve čete tenkova, 34. divizijski artiljerijski puk »Sasari« i 12. minobacački bataljon - ukupno oko 10.000 ljudi. U borbi nije angažovana njena protivavionska i protivtenkovska artiljerija.

d) Rezervu komandanta korpusa obrazovao je u Otočcu: 1. bataljon 25. puka granične straže i 16. bataljon »M« - ukupno oko 1.500 ljudi.

e) Ustaško-domobranske snage: ustaški 4. djelatni zdrug (31. i 32. ustaška bojna), 34. ustaška bojna i 2. lovačka domobranska bojna - ukupno oko 3.000 ljudi, napadale su u sastavu divizije »Re«.

¹⁰³ Zb. V-10, dok 75; Zb. V-11, dok. 124; HAK Zbornik 17, str. 900.

¹⁰⁴ Italijanska pešadijska divizija imala je po formaciji 8 pešadijskih bataljona i brojala oko 13.000 ljudi (*Drugi svetski rat*, I, Beograd, 1957). Bataljon je imao 600-800 ljudi. Od formacijskih jedinica divizije »Re« u napadu nije učestvovala njena legija crnih košulja (dva bataljona) koja je obezbeđivala garnizone u pozadini, 1. bataljon 2. puka »Re« i protivtenkovska i protivavionska artiljerija jer za tim nije bilo potrebe. Umesto njena tri bataljona, koji su ostali u garnizonima, ona je ojačana sa tri bataljona divizije »Sasari«, a od 26. januara i 16. bataljonom »M«; ta su joj ojačanja više nego nadoknadila izostanak njenih formacijskih jedinica. Uz to u njenom sastavu su dejstvovala četiri jake ustaško-domobranske boje.

f) Avijacija za podršku dejstava 5. korpusa: šest eskadrila, ukupno oko 50 aviona, sa aerodroma Zemunik, Pula i Ljubljana.

Za operaciju korpus je ukupno imao oko 30.500 vojnika, bez četnika. Ove snage su kasnije, tokom dejstava još pojačavane.¹⁰⁵⁾

Na delu prostoriije koncentracije 5. armijskog korpusa, od Vrhovina do Gračaca, nalazilo se oko 1.100 četnika prikupljenih. Pošto je njihova upotreba na insistiranje Nemaca formalno bila apsolutno zabranjena, njih nema u zvaničnim planovima i zapovestima komandanta korpusa. Dozvoljeno je bilo da se mogu upotrebljavati samo u manjim grupama kao vodiči. No, sve je to bilo brzo prenebregnuto i četnici ubrzo uvedeni u borbu.

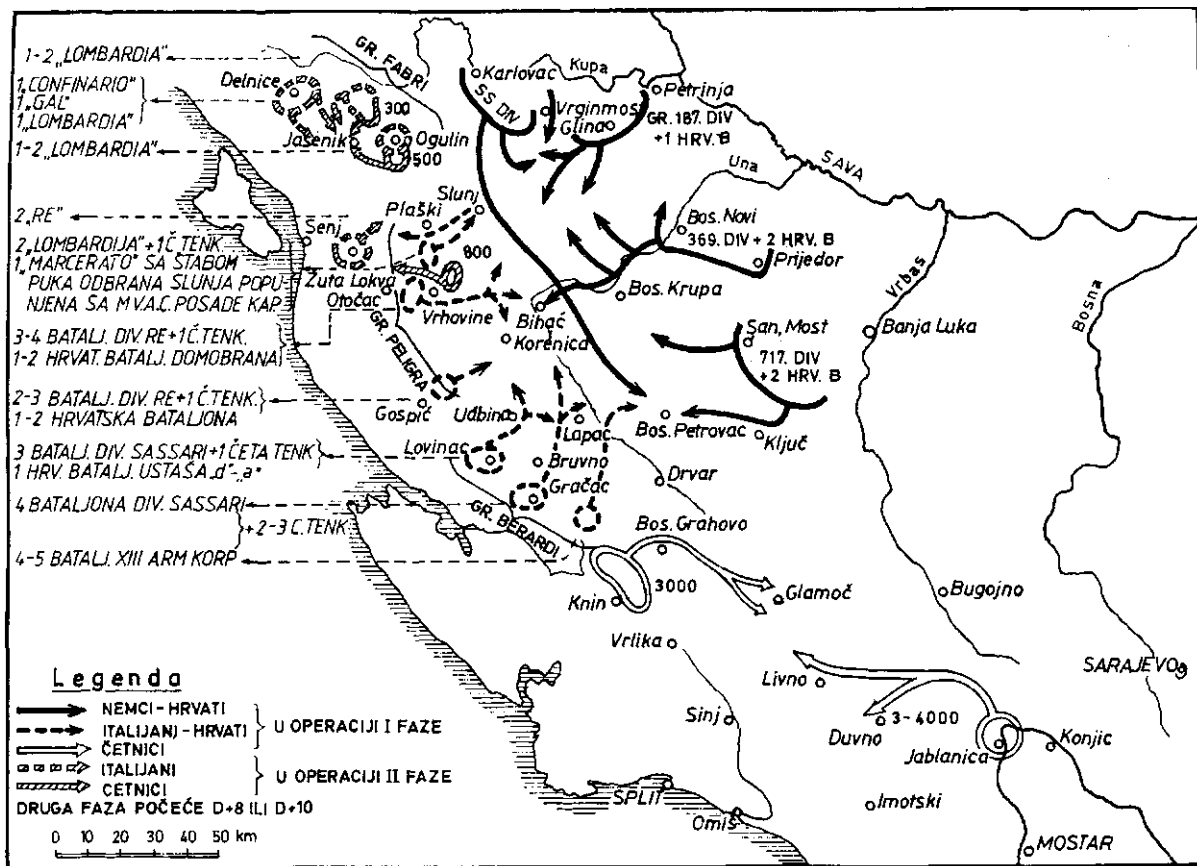
Uzeto u celini snage oba korpusa, neprijatelj je u operaciji »Vajs I« upotrebio preko 90.000 dobro naoružanih i opremljenih vojnika oko 900 minobacača, oko 340 artiljerijskih oruđa, 80 tenkova i 150 aviona, ne računajući četnike i mnogobrojne posadne i policijske jedinice, uključujući i ustaško-domobranske, ostavljene po garnizonima za osiguranje komunikacija i drugih objekata bile su velike. Pošto nije bila uspostavljena jedinstvena komanda nad oba korpusa, to su Nemci pri Komandi 2. italijanske armije postavili svoj štab za vezu, dok je pri komandi nemačkih trupama u NDH od ranije postojala italijanska grupa za vezu.

Raspored i zadaci italijanskog 5. armijskog korpusa

Nakon utvrđenih planova za operaciju usledile su direktive i operativne zapovesti za izvršenje. Načelnik italijanske Vrhovne komande izdao je 10. januara 1943. direktivu za operaciju komandantu 2. italijanske armije, a ovaj sledećeg dana, komandantu 5. armijskog korpusa, generalu Aleksandru Gloriji. Trupama određenim za operaciju komandant 5. armijskog korpusa uputio je 15. januara 1943. operativnu zapovest, kojom je odredio:

a) Grupa »Fabri« napada na levom krilu korpusnog rasporeda, iz rejonu Ogulina prema Slunju, u dve napadne kolone: leva - 74. pešadijski puk (bez jednog bataljona) i pontonirsko odeljenje, pravcem Tounj-Kamenica-Primišlje-Slunj, i desna - 137. legija crnih košulja i četa iz 73. puka pravcem Plaški-Slunj i obrazuje front prema jugoistoku, između železničke stanice Blata i Slunja. Sa jednim bataljonom trebalo je da ova kolona kontroliše međuprostor između ceste Karlovac-Slunj i železničke pruge Ogulin-Vrhovine, a ostale snage da drži u pripravnosti radi »upotrebe na drugom mestu«. Naime, bilo je predviđeno da ova grupa kasnije čisti Veliku Kapelu i ovlada Ravnom Gorom, Jasnikom i Drežnicom.

b) Divizija »Re«, u čijem su sastavu dejstvovala i četiri ustaško-domobranske bojne, pod komandom generala Rafaela Peligrea, u centru korpusnog rasporeda dobila je zadatak da sa linije Vrhovine-Lički Osik-Lovinac nastupa u tri napadne kolone: levokrillnom - 1. pešadijski puk »Re«, 2. lovačka bojna i četa tenkova (ukupno 4 bataljona), pod ko-

Raspored neprijateljskih snaga u operaciji »Vajs«

mandom pukovnika Đuzepea Angelinija (grupa »Angelini«) komandanta 1. puka, pravcem Vrhovine-Prijeboj-Bihać; srednjom - 2. pešadijski puk »Re« (bez jednog bataljona) i 34. ustaška bojna (ukupno 3 bataljona), pod komandom komandanta 2. puka pukovnika Adelma Pederzanija (grupa »Pederzani«), pravcem Lički Osik-Ljubovo-Bunić-Korenica i desnokrilnom - 151. pešadijski puk »Sasari« (bez jednog bataljona), bataljon 152. pešadijskog puka »Sasari«, 4. ustaški zdrug (31. i 32. ustaška bojna), četa tenkova i pontonirsko odeljenje (ukupno 5 bataljona), pod komandom komandanta 151. puka pukovnika Zanotija (grupa »Zanoti«), pravcem Lovinac-Ploča-Udbina-Korenica. Ova grupa trebalo je da bude nosilac manevra opkoljavanja partizanskih snaga u rejonu Kravskog polja i Ljubova brzim prodorom kroz Pločanski klanac, preko Udbine do Korenice, kako bi ih odsekla od masiva Plješevice.

Diviziji »Re« sadejstvovala je pomenuta grupa četnika, tako što je njena glavina od oko 850 četnika dejstvovala na pravcu levokriline, a oko 250 četnika iz Metka na pravcu desnokriline kolone. Obezbeđenje garnizona, uporišta i komunikacija od rejona Otočac-Vrhovine do Lovinca vršile su, pored italijanskih, znatne ustaško-domobranske snage,¹⁰⁶ a ponegde i četnici.

c) Divizija »Sasari« sastava 7 bataljona i dve čete tenkova, pod komandom generala Berardija, trebalo je da nastupa na desnom krilu korpusnog rasporeda pravcem Gračac-Brvno-Donji Lapac-Bihać, odnosno Kulen-Vakuf. Ova divizija je trebalo da bude nosilac manevra radi presecanja slobodne teritorije Like pravcem zapad-istok i spajanja sa nemačkim snagama.

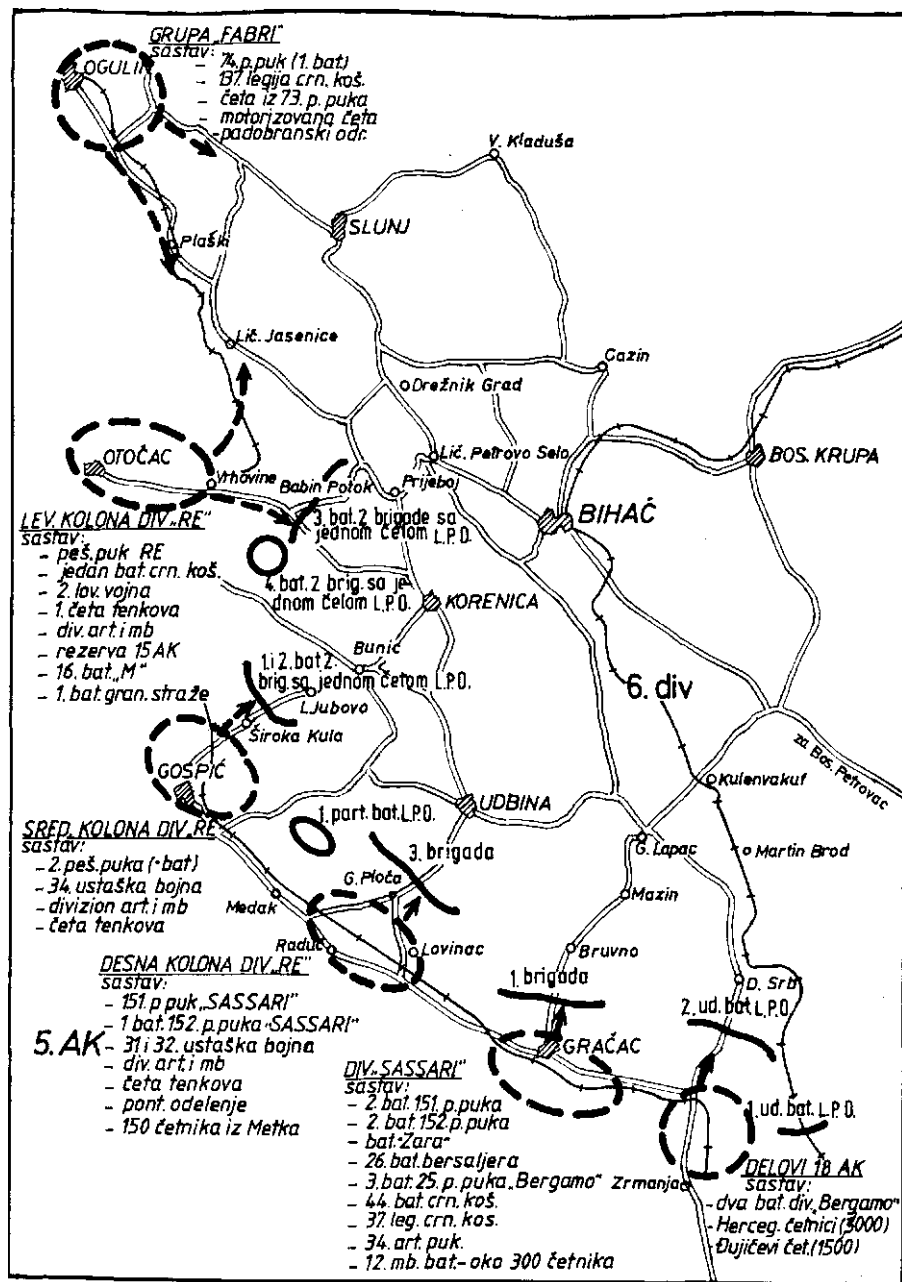
Korpusna rezerva dva pomenuta italijanska bataljona nalazila se u Otočcu, orijentisana na pravac levokriline kolone divizije »Re«.¹⁰⁷

Van zone 5. korpusa bilo je predviđeno da preko Srba napadaju dva bataljona bersaljera iz 18. korpusa (napadao je samo jedan) i oko 1.500 četnika četničke Dinarske divizije. Iz rejona Strumice preko Tiškovca bilo je planirano da napadaju hercegovački četnici Petra Baćovića. Evo kako je vojvoda Đujić definisao zadatak četnika: »Hercegovci i Dinarci potpomognuti jednim italijanskim bataljonom i jednom baterijom topova imali smo da akciju sprovedemo do Dobrosela i spojimo se sa divizijom 'Sasari' i tako stvorimo neprekidan front, čime bi primorali komunističke snage, zaostale u nedovoljno očišćenoj pozadini, da se predaju, a komunističke snage pred nama nabacili bi na Nemce«. Dakle, cilj i zadatak je postavljen veoma ambiciozno, ali, kako ćemo videti, od toga gotovo ništa neće ostvariti.

Koncentracija trupa u predviđenim rejonima trebalo je da bude završena 18. januara 1943. U tome su najveće teškoće pratile diviziju »Sa-

106) Ove snage su bile raspoređene ovako: 9. ustaška bojna, 19. 20. i pohodna satnija 12. domobranske pješake pukovnije u rejonu Otočca; na pruzi od velikog tunela kod Sinca do železničke stanice Janjče 3. lička stražarska bojna; u rejonu Studenci-Perušić-Lički Osik 33. ustaška pripremna bojna; u Širokoj Kuli 2. šamija 1. bojne 12. pukovnije, jedna satnija u Lovincu, a ostale snage ove bojne po drugim manjim uporištima; put Lički Novi-Baške Oštarije obezbeđivala je 1. lička stražarska bojna. Sve ustaško-domobranske snage u Lici obrazovale su Operativno područje »Lika«, pod zapovjedništvom ustaškog pukovnika Vjekoslava Servacija.

107) Zb. V-11, dok. 120, 124, 151, 163, 191, AVII, NHD, k. 17; br. reg. 21/1-17; film NAV-I-T-821, 298/000627, 298/000781; zb. XIV-2, d. 62.

Početni obostrani raspored snaga u Četvrtoj neprijateljevoj ofanzivi u Lici

sari«, čiji su se delovi početkom januara nalazili na putu za Italiju. Neki njeni transportni ešelsoni su se zatekli na moru ili na putu ka morskoj obali, pa su se morali zaustavljati i užurbano vraćati nazad i grupisati u rejonu Gračaca i Lovinca. Ovi delovi (neki manji su već bili stigli u Italiju) počeli su pristizati u rejon Gračaca tokom 14. januara, upravo u vreme kada su brigade 6. divizije kretale u napad na Gračac.

Divizija »Re« nije imala poteškoća sa prikupljanjem i dovođenjem snaga u polazne rejone za napad, jer se svojim redovnim rasporedom gotovo poklapala sa određenom koncentracijskom prostorijom, mestimično čak sa linijom polaznih položaja za napad. Morala je da izvrši samo kraća pomeranja snaga u sastavu pojedinih pukova, odnosno napadnih kolona.

Ozbiljne teškoće oko prikupljanja i koncentracije snaga u rejonu Ogulina imala je grupa »Fabri«, pošto su njene jedinice (74. puk i 137. legija crnih košulja) bile upletene u borbe u Žumberku, pa ih je odatle trebalo izvući, tako da su u rejon Ogulina stigle neposredno pred početak ofanzive.

Zapovestima komandanta 2. armije naređen je postupak i odnos prema stanovništvu i njegovoj imovini. Kakvu je svirepu sudbinu okupator odredio stanovništvu na slobodnoj teritoriji jasno je izloženo u naredbi Više komande oružanih snaga Slovenija-Dalmacija (Supersloda - u stvari Komanda 2. armije), izdatoj pred početak operacija 16. januara 1943. U njoj je, pored ostalog, pisalo i ovo:

»VII. U postupku prema stanovništvu i prema vlasništvu pridržavati se sledećih načelnih pravila:

- svi oni koji budu uhvaćeni sa oružjem u rukama ili bez oružja u zoni u momentu kad se vodi borba ima da budu odmah streljani;
- svi sposobni muškarci preko 15 godina biće internirani, bez obzira na rasu i veru, službu i zaposlenje, eventualne razlike u prilog sigurnih biće razmotrene docnije;
- sve kuće od kojih se može očekivati opasnost za naše trupe, ili u kojima je pronađena municija, ima da se spale«.

Pošto su Italijani svoje učešće u operaciji »Vajs I« smatrali nametnutom obavezom, to su i na svoj uspeh i vojne rezultate gledali sa manje optimizma nego njihovi nemački saveznici. Oni se zaista nisu zanosili iluzijama o uništenju partizanskih snaga i o pacifikaciji ustaničkih oblasti. Njihovo raspoloženje pred operaciju najbolje se vidi iz podsetnika pukovnika Đakoma Zanusija, pomoćnika načelnika Komande 2. armije. Evo njegovog razmišljanja:

»Jedinice koje moraju da podnesu teret ove kampanje: divizije, 'Lombardija', 'Re', 'Sasari', 'Bersaljeri' itd. već su od meseca marta u operacijama i stoga umorne i željne malo odmora, koji se svakako može smatrati zasluženim. Sem toga, za 'Sasari' postoji otežavajuća okolnost, jer je ona trebala biti prebačena u Italiju, a materijal joj je rasturen ovde-onda, ili čak i u otadžbini. Zaključak: Iz materijalnog i moralnog stanja jedinica daje se naslutiti da će njihov doprinos u operativne svrhe biti manji.

Vremenske prilike (zima) i terenske prilike (planina) uzete zajedno smanjiće još više mogućnosti trupa. Mi i Nemci kretaćemo se (čas brže,

čas - i to češće - polako) duž puteva, terajući pred sobom neprijatelja, koji će izmaći na bokovima, koji će nam se pojaviti za leđima, itd. Kad nam je protivnik pobjegao kroz gust obruč, kao što je ovaj koji opkoljava Kapelu i Gorjance, pod uslovima koji su za nas bili mnogo povoljniji u pogledu terena i vremena, kako možemo očekivati da ćemo ga sada uhvatiti u klopku'?

Ako u pogledu naših i nemačkih operativnih sposobnosti ne možemo da stvaramo preterane iluzije, to još manje možemo u pogledu Hrvata da drže zauzetu teritoriju.

2. Sve u svemu, operacije koje su nam naređene više su nego sumnjive praktične koristi, a nisu lake.

3. Ali, gde nam se ispreči visok sneg, i uopšte jaka hladnoća i dugotrajno nevreme, mi i saveznici ili nećemo napraviti ni koraka dalje, ili ćemo se izložiti opasnostima i porazima koji bi - ne ustručavam se da kažem - bili ozbiljni¹⁰⁸.

Uistinu je pukovnik Đakomo Zanusi ispaao vidovit, doživeo je tačnost svojih predviđanja i to mu je mogla biti jedina satisfakcija.

Stanje i raspored 6. divizije

Pošto nisu bile jače angažovane u napadu na Gračac 1. i 3. brigada, mada jako izmorene nevremenom, relativno lako su se 15. januara ujutro izvukle od Gračaca. Prva brigada smestila se u selima Tupale, Tomingaj, Deringaj i Kijani, da bi nešto kasnije 3. bataljon prebacila u selo Glogovo. Jedinice su bile razmeštene po kućama uz nužno osiguranje. U ovakvom rasporedu brigadu je zatekao početak ofanzive ujutro 20. januara 1943.

Treća brigada je povučena podaleko od Gračaca i razmeštena u selima severozapadno od Lovinca; 1. bataljon u Vrepcu, 3. bataljon u Ploči i Mogoriću, 4. bataljon u selu Vranik, dok je 2. bataljon zadržan u Brvnu odakle je 19. januara stigao u Kurjak.

U dramatičnom povlačenju posle poraza u Gračacu bataljone 2. brigade pratilo je izuzetno rđavo vreme, pa su sve njene jedinice uveče 15. januara zakonačile u selima južno i bliže Brvnu. Sutradan su na odmor i sređivanje u Mazin pomereni 1. i 4. bataljon, a u Kapavice (Cerovac, Krtinići, Obradovići) 2. i 3. bataljon. Sneg je toga dana dostizao visinu od 30 do 60 centimetara.

Razmešteni po kućama, zaštićeni od studeni, borci divizije su imali sve uslove za oporavak. Uz dobru i redovnu ishranu iz svih sela je pristizala odeća i obuća. Mnogi borci iz obližnjih sela pušteni su kućama da se snabdeju odećom i obućom, a mnogima je i familija donosila. Istovremeno, starešine i štabovi imali su mnogo posla oko saniranja stanja i rešavanja brojnih problema u jedinicama, naročito u 2. brigadi, proizašlih iz neuspelog napada na Gračac. U tom cilju je 18. januara u Štabu divizije u Cerovcu (kuće Gutešine) održana konferencija sa štabovima brigada, kojoj su prisustvovali i komandanti i politički komesari bataljona 2. brigade. Konferencija se nije upuštala u podrobnju analizu

¹⁰⁸⁾ - Zb. V-II, dok. 129.

neuspelog napada, niti u utvrđivanje uzroka i odgovornosti za poraz, već se nastojalo da se utvrde mere koje treba hitno preduzeti da se stanje u brigadi popravi. Konstatovano je da je usled »neuspjele operacije i udara koje je pretrpjela ta brigada, nastupila mala kriza«, pa je odlučeno šta treba preduzeti »pa da se kriza što prije prebrodi«. ¹⁰⁹ No, vremena za sprovođenje svih dogovorenih mera nije bilo, jer je za dva dana počela neprijateljska ofanziva.

Oskudni podaci ne dopuštaju da se pouzdano utvrdi brojno stanje i naoružanje 6. divizije pred početak neprijateljskih operacija. Pošto je napred već izneto njeno brojno stanje i naoružanje od 19. decembra 1942, ovde iznosimo još neke naknadne podatke koji omogućuju da se dobije dosta realna slika o stanju divizije u trenutku neprijateljskog napada. Prema izveštaju Štaba 1. korpusa Hrvatske ekonomskom odseku Glavnog štaba Hrvatske od 16. januara 1943. o brojnom stanju potčinjenih jedinica 1. brigada je brojala oko 1.300 boraca, 2. brigada 1.500 i 3. brigada (9. Hrvatska) oko 1.400 boraca. Valja primetiti da podaci o 2. brigadi nisu bili tačni, pošto je ona prethodnog dana u Gračacu imala 163 borca izbačena iz stroja tako da je 16. januara mogla imati nešto preko 1.300 boraca u stroju. Iz procene proizilazi da je 6. divizija tada mogla imati oko 4.000 boraca. Po istom izveštaju Lički partizanski odred imao je oko 1.100 boraca, što se može smatrati tačnim. ¹¹⁰

Prema izveštaju Štaba 6. divizije od 6. februara 1943, dakle nakon punih 16 dana teških borbi i gubitaka, divizija je imala: po spisku 4.131 muških i 336 žena, u rashodu 1.101 muških i 77 žena, na licu 3.018 muških i 259 žena, odnosno ukupno 3.277 boraca naoružanih sa 2.597 pušaka, 34 mitraljeza, 122 puškomitraljeza, 15 lakih minobacača i 220 revolvera. ¹¹¹

Na osnovu izloženog može se sa dosta pouzdanosti reći da je 6. divizija u operaciju »Vajs I« ušla sa oko 4.000 boraca, a pošto je u njenom sastavu za sve vreme operacije dejstvovao i Lički partizanski odred sa svojih oko 1.100 boraca, to su ukupne snage divizije na početku ofanzive iznosile oko 5.000 boraca.

Ne može se pouzdano utvrditi šta je Štab 6. divizije mogao znati o neprijateljskim snagama pre početka njihovog nastupanja, niti kakve je imao planove dejstva (ako ih je uopšte i imao) u odbrani slobodne teritorije u Lici. Iz postojeće dokumentacije, a i iz rekonstrukcije zbivanja takođe proizilazi da su, u času neprijateljskog nastupanja, postojale bitno drugačije zamisli i namere za upotrebu i dejstva 6. divizije. Da bi koliko-toliko razjasnilo situaciju, Štab 1. korpusa Hrvatske 19. januara u 17 časova traži od Štaba 6. divizije da mu najhitnije dostavi podatke o stanju i broju Italijana u Gračacu (u mestu i na stanici). Sutradan, u 12 časova, Štab korpusa je primio sledeću depešu: »Taliijanske i hrvatske snage jačine od 7.000 otpočele su pokrete prema slobodnoj teritoriji sa pravca Lovinac - Komička previja, dostigle selo Komič«. Mada je to bio

¹⁰⁹ AVII, film 3/694-695.

¹¹⁰ AVII, NOR, k. 421d, br. reg. 19/12. Oštale brigade i odredi iz sastava korpusa izgledali su ovako: 4. brigada oko 1.500, 5. brigada oko 1.000, 7. brigada oko 1.000, 8. brigada oko 1.000, 15. brigada oko 1.000, 16. brigada oko 800, Kordunaški partizanski odred oko 800 i Banijski partizanski odred oko 700 boraca

UD Zb. V-12, dok. 16.

početak neprijateljskog nastupanja, obaveštenje nije ozbiljno shvaćeno. Iz Štaba korpusa u 15,15 časova upućena je 6. diviziji depeša: »Po naređenju Vrhovnog štaba vaše dve brigade trebaju u noći 24. na 25. očistiti Veliku Popinu, posle toga Malu Popinu, Zrmanju i Pađane. U Velikoj Popini komandant 6. divizije sastaje se sa predstavnikom V.Š. koji rukovodi tamošnjim operacijama. (...) Jednu brigadu ostaviti na sektoru Gospić - Gračac«. Istog dana u 19 časova, Štab divizije je obavestio Štab korpusa da ima verodostojne podatke da Italijani treba da zauzmu prostor Ljubovo - Bunić - Korenica - Udbina - Ploča. Istoga dana u 20 časova iz Štaba korpusa upućena je Štabu divizije depeša: »Naređenje V.Š. opozvano. Neka odmah krenu dve brigade za Korenicu, a jedna neka ostane na sektoru Gračac - Gospić«. ^{112,}

Očigledno je da, štabovi korpusa i divizije ni 20-og uveče, nisu bili načisto sa situacijom, mada je neprijatelj u toku dana snažno napadao na pravcu Lovinac - Udbina. Jedino se ovakvim stanjem može objasniti činjenica da su u vreme napada na prostoru Gračac - Mazin stajale dve kompletne brigade, a dva izuzetno važna pravca (preko Ljubova i Čudina klanca) bila pred neprijateljem otvorena i nebranjena. Istina, ove pravce je kontrolisao 3. bataljon Ličkog partizanskog odreda snagama jedva dovoljnim za izviđanje i osiguranje, a kamoli za valjanu odbranu. Pošto je Vrhovni štab povukao naređenje za upotrebu glavnine 6. divizije na pravcu Popina - Zrmanja, Štab korpusa je zbog nepoznavanja situacije, brzopletio naredio da se odmah dve brigade upute u rejon Korenice, što nije moglo biti sprovedeno. Umesto toga, samo dva bataljona 2. brigade upućena su 21. januara ujutro prema Ljubovu i Babinom Potoku, dok se Štab brigade sa dva bataljona i dalje zadržao u rejonu Mazina, udaljenom preko 80 kilometara od Babina Potoka.

Uvažavajući navedene činjenice, kao i činjenice da su bataljoni 3. brigade (u Vraniku i Komiću) bili iznenađeni neprijateljskim napadom, a slično se desilo i sa 3. bataljonom 1. brigade u Glogovu, osnovano je mišljenje da Štab 6. divizije, ne samo 19. uveče nego ni 21. ujutro, nije imao jasnu koncepciju i utvrđen plan upotrebe svojih snaga. Oslanjajući se na iznete činjenice, ostaju bez podloge teze da je Štab divizije još 19. januara stvorio jasnu koncepciju dejstva, utvrdio planove i odredio zadatke jedinicama kako se to da zapaziti u nekim objavljenim radovima. ^{113,} Sa dovođenjem i razvojem 1. i 3. brigade nije bilo većih problema, jer ih je neprijateljski napad zatekao na pravcima u čiju su odbranu potom stale. Međutim, 2. brigada je sa puno teškoća dovođena i razvijana na pravcima prema Vrhovinama i Širokoj Kuli.

Rano ujutro 20. januara, 31. ustaška bojna iz Lovinca neometano je upala u selo Komić, gde je iznenadila 2. bataljon 3. brigade. Bataljonu su iz Klapavice u pomoć upućeni 2. i 3. bataljon 2. brigade. Pošto su suzbili neprijatelja, bataljoni su vraćeni u Klapavice. Sutradan 21. ja-

¹¹² AVII, k. 420a, 6p. per. 31/1-30.

Autor ima u vidu radove: Nikica Peinović, *Dejstva 6. divizije u zimskim operacijama početkom 1943.* i Branko Perović, *Borbe u Lici u toku operacije Vajs I*, VIĞ br. 2, 1967; Dako Barić *Borbe na širem području Krbave u toku IV neprijateljske ofanzive*, str. 588-610, Rade Ratković, *Bataljon »Ognjen Priča« u IV neprijateljskoj ofanzivi*, sve objavljeno u Zborniku *Kotar Korenica i Kotar Udbina u NOR-u*; HAK 1979; Zb. V-12, d. 89, V-13, d. 50.

nuara oba bataljona upućena su prema Ljubovu, odnosno Babinom Potoku, dok je Štab 2. brigade sa ostala dva bataljona i dalje ostao u Mazinu. Drugi bataljon »Ognjen Priča« ojačan četom mitraljeza (6 oruđa) 5. mitraljeskog bataljona brigade, po vedrom danu ali oštroj buri i dubokom snegu, maršujući pravcem Ondić - Čojluk - Mekinjar - Svrakovo Selo, stigao je oko 20 časova na Ljubovo, u rejon Obsenice - Rakici - Vukmirovići. Treći bataljon »Mićo Radaković« takođe ojačan četom mitraljeza, uputio se pravcem Ondić - Jošani - Korenica - Homoljac i, po svemu sudeći, stigao pre podne 22. januara u rejon Gornjeg Babinog Potoka gde je uspostavio vezu sa 3. bataljonom (bez čete) Ličkog partizanskog odreda. Ta četa je bila na Ljubovu i stavljena pod komandu Štaba 2. bataljona čim je ovaj stigao. Rano ujutru 22. januara iz Mazina se pokrenuo Štab 2. brigade sa ostala dva bataljona, što znači da je tek tada konačno odlučeno da se kompletna 2. brigada upotrebi za odbranu pravca od Vrhovina i Široke Kule prema Korenici i Krbavskom polju. Uveče istoga dana 1. bataljon je stigao na Ljubovo,¹¹⁴⁾ dok su Štab brigade i 4. bataljon, verovatno, stigli u rejon Živulje i Turjanskog u toku 23. januara. Pod komandu štaba 2. brigade stavljen je kompletna 3. bataljon Ličkog partizanskog odreda u zatečenom rasporedu. Osim toga, brigada je bila ojačana sa dva minobacača 81 mm (u dokumentima se nazivaju teškim) koja su pridana bataljonima na Ljubovu. Prema tome, 2. lička brigada - komandant Miloš Uzelac, politički komesar Đuro Stanković - bila je razvijena za borbu tek u toku 23. januara, čime je završen razvoj čitave 6. divizije.

Na pravcu Vrhovine - Plitvički Ljeskovac - Prijeboj ispred četiri neprijateljska bataljona i četom tenkova, u rejonu sela Gornji Babin Potok - Turjanski, prema Vrhovinama, položaje su poseli: 3. bataljon »Mićo Radaković« 2. brigade - komandant Ivan Grahovac, politički komesar Sava Savica Dopuđa - i 4. bataljon - Udarni 2. brigade - komandant bio operativni oficir Milanko Mihovilović, politički komesar Petar Basta. Ovi bataljoni su bili ojačani 3. bataljonom Ličkog partizanskog odreda (bez čete na Ljubovu) i četom mitraljeza 5. mitraljeskog bataljona 2. brigade, uz koju se nalazio i štab ovoga bataljona. Brojno stanje ovih snaga moglo je iznositi oko 650 boraca. Na istočnoj strani Gornjeg Babinog Potoka (zapadne padine Čudinog klanca, tt. 828) položaje u obliku potkovice držao je 3. bataljon 2. brigade sa jednom četom Ličkog partizanskog odreda. U Turjanskom 4. bataljon, koji je u Gračacu pretrpeo veoma teške gubitke, bio je još u sređivanju i u ulozi brigadne rezerve. Istovremeno, on je sa jednom četom 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda zatvarao ovaj pravac od Crne Vlasti i Donjeg Babinog Potoka, na liniji Sječivica - Velika Greda (k. 983) - Klanac, isturajući patrole prema Čanku i Ramljanima.

Na pravcu Lički Osik - Ljubovo - Bunić, pred tri jaka neprijateljska bataljona na zapadnim padinama prevoja Ljubovo, prema Širokoj Kuli, na liniji Gradina (k. 882) - Tepšanovac (k. 852), položaje su držali 1. i 2. bataljon 2. brigade zajedno sa jednom četom 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda, četom mitraljeza 5. mitraljeskog bataljona i vodom

¹¹⁴ Zb. V-13, dok. 50. U pomenutoj knjizi, Rade Ratković i Dako Barić tvrde da je to bilo 23. januara uveče.

minobacača 81 mm (2 oruđa). Bataljon »Stojadin Matić« (komandant Dragan Rakić, politički komesar Jovo Bogdanović) držao je položaj u rejonu Gradina - Podovi, a bataljon »Ognjen Priča« (komandant Rade Ratković, politički komesar Petar Balać Žika), zajedno sa četom Ličkog odreda držao je položaj u zahvatu puta Srdari - Mileusnici do Tepšanovca. Brojno stanje ovih snaga moglo je iznositi oko 700 boraca. Za objedinjeno komandovanje obrazovan je Operativni štab za Ljubovo, sa komandantom 1. bataljona i političkim komesarom 2. bataljona na čelu.

Na pravcu Lovinac - Ploča - Udbina, pred pet jakih neprijateljskih bataljona i četom tenkova, branila se 3. lička brigada pod komandom Milana Kuprešanina, komandanta i Milana Baste, političkog komesara. Napad neprijatelja 20. januara zatekao ju je u sledećem rasporedu: 1. bataljon »Velebit« (komandant Milan Dimić, politički komesar Milan Munižaba) u selu Vrebac; 2. bataljon »Bičo Kesić« (komandant Miloš Čanković, politički komesar Branko Desnica) u selu Kurjaku, gde je 19. januara stigao iz Bruvna; 3. bataljon »Mirko Štulić« (komandant Duka Sladić, politički komesar Stevo Sunajko) u Ploči i 4. bataljon »Krbava« (komandant Đuro Radovanac, politički komesar Milorad Mišćević) u selu Vraniku.

Na pravcu Gračac - Mazin - Gornji Lapac, pred sedam bataljona i dve čete tenkova divizije »Sasari«, branila se 1. lička brigada pod komandom Laze Radakovića, komandanta i Srđana Brujića političkog komesara. Nju je neprijateljski napad zatekao relativno prikupljenu u selima između Resnika (Goli vrh, tt. 981) i Crnog vrha (tt. 1012), pa mu se suprotstavila na desnom krilu sa 4. bataljonom »Matija Gubec« (komandant Mile Počuča, politički komesar Jovo Grubišić) u rejonu sela Čanković Draga - Tupale, oslonjen desno na Resnik, sa 2. bataljonom »Pekiša Vuksan« (komandant Ilija Palija, politički komesar Simo Radaković) u rejonu sela Tomingaj, sa 1. bataljonom »Marko Orešković« (komandant Milan Šiljan, politički komesar Nikola Pejnović) u rejonu sela Deringaj - Kijani, oslonjen levim krilom na Crni vrh, dok se 3. bataljon »Božidar Adžija« (komandant DMITAR Zaklan, politički komesar Branko Damjanović) zatekao u rejonu Glogova.

Lički partizanski odred, koji je dejstvovao u sastavu divizije (komandant Tomica Popović, politički komesar Stevo Maoduš) imao je tada nominalno pet bataljona (1. i 2. udarni bataljon i 1, 2. i 3. partizanski bataljon), a, u stvari, samo četiri bataljona, pošto je njegov 2. partizanski bataljon imao samo jednu slabu četvu od dva voda. Odred je bio ovako raspoređen: 3. bataljon u sastavu 2. brigade, uglavnom sa pojedinom četom u njenom 2. 3. i 4. bataljonu: 1. bataljon u selima Vrebac i Mogorić radi njihove zaštite i dejstva na prugu Medak - Gospić; 2. bataljon je imao jedan vod u 1. bataljonu 1. brigade a drugi u 2. bataljonu 3. brigade, u čijem su sastavu dejstvovali tokom čitave ofanzive; 2. udarni bataljon u rejonu izvora reke Zrmanje na pravcu Otrić - Srb i 1. udarni bataljon u rejonu sela Tiškovac radi zatvaranja pravca Strmica - Tiškovac - Trubar. Štab odreda nalazio se sa 1. bataljonom u Mogoriću.¹¹⁵

¹¹⁵ Zbr. V-13, dok. 5.

Snage 6. divizije, uključujući i Lički partizanski odred, bile *su* raspoređene na vrlo širokom frontu: od Babinog Potoka preko Ljubova, Pločanskog klanca (k. 733). Deringaja do Srbskog klanca (k. 906, 930). Njen front odbrane u svemu se poklapao sa frontom napada dveju italijanskih divizija - »Re« i »Sasari«. Grupišući snage po međusobno odvojenim pravcima, što će vrlo otežati i jako usporiti njihov manevar, pogotovo što divizija nije imala rezerve. Posebnu teškoću je imala 2. brigada, na desnom krilu divizijskog rasporeda, koja je pred divizijom »Re« branila dva međusobno potpuno odvojena ali konvergentna pravca sa ravnomerno podeljenim snagama po njima, što je u prvoj fazi gotovo isključivalo međusobno sadejstvo, pa i manevar unutar brigade. Treća brigada u širem rejonu Pločanskog klanca i 1. brigada u širem rejonu Deringaja branile su se prikupljenim snagama. U rejonu Srbskog klanca branio se 2. bataljon, a u rejonu Tiškovca 1. udarni bataljon Ličkog partizanskog odreda.

Štab divizije nalazio se u Udbini.

Tokom 19. januara snage italijanskog 5. armijskog korpusa završile su grupisanje u rejonima prikupljanja, pa su ujutro 20. januara prešle u nastupanje, kako je bilo i planirano. Toga dana krenule su u napad sa više pravaca i ostale neprijateljske snage na oslobođenu teritoriju i glavninu NOVJ, u nameri da je unište. Na pravcima koje su branile 1. i 3. brigada borbe su od početka poprimile oštar tok, dok je na pravcima koje je trebalo da brani 2. brigada, gde je neprijatelj nastupao krajnje oprezno i neodlučno, njegova delatnost prva dva dana bila je svedena uglavnom na izviđanja. Kako je upravo u to vreme 2. brigada bila u prebacivalju prvim delovima na ove pravce, dodir sa izviđačkim delovima neprijatelja, održavale su jedinice 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda koji su se od ranije tu nalazile. Stoga činjenicu koju je u svom izveštaju utvrdio štab 6. divizije da tih dana ova brigada nije vodila nikakve borbe, ne treba tumačiti kao da na ovim pravcima nije bilo neprijateljske aktivnosti. Prvih desetak dana borbena dejstva na pravcima koje je branila 6. divizija, tekla su samostalno i međusobno nezavisno.

Borbe na pravcu Vrhovine - Prijeboj

Mada prvobitno neplanirano i nepredviđeno zapovešću 5. armijskog korpusa, leva napadna kolona divizije »Re« otpočela je 20. januara ujutro nastupanje po dva odvojena i divergentna pravca, podeljena na dve jednake grupe. Leva grupa (»Pagnin«), sastava 1. i 3. bataljon 1. pešadijskog puka »Re« nastupala je u zahvatu železničke pruge Vrhovine - Javornik - Lička Jesenica u susret desnoj napadnoj kolini Grupe »Fabri« (137. legija crnih košulja) koja je nastupala sa severa, dok je glavnina kolone (2. bataljon 1. puka, 2. lovačka bojna, četa tenkova, artiljerija) trebalo da produži nastupanje osnovnim pravcem Vrhovine - Čudin klanac - Prijeboj. Do ove promene očigledno je došlo zbog prisustva 6. i 14. primorsko-goranske brigade na prostoru Saborskog, pa se želelo zaštititi prugu i raščistiti situaciju oko nje. No, desilo se da upravo toga dana obe brigade napuste ovaj prostor i krenu prema Kor-

dunu (6. brigada ka Slunju, 14. brigada ka Primišlju), a na prostoru Saborski - Lička Jesenica ostali su samo 3. bataljon 6. brigade i 3. bataljon Kordunaškog partizanskog odreda. Uveče je grupa »Pagnin« stigla u željezničku stanicu Javornik, a sutradan popodne, bez otpora na željezničku stanicu Lička Jasenica, a 22. januara, oko 16 časova u Blata, da bi potom kod sela Kovačevića došla u vezu sa tenkovskom četom Grupe »Fabri« (137. legijom). Bilo je planirano da ova dva bataljona zajedno sa 137. legijom očiste prostor Plaški - Saborski - Lička Jasenica, a potom da učestvuju u čišćenju Kapele. Međutim, kako je glavnina leve kolone divizije »Re« na glavnom pravcu zapela u napredovanju, a Nemci insistirali na njenom bržem probijanju ka Prijeboju i dalje prema Bihaću, komandant 5. armijskog korpusa je, po naređenju komandanta italijanske 2. armije, morao odustati od svoga plana i oba bataljona povratiti u sastav glavnine leve kolone, tako da su 26. januara stigli u Babin Potok.¹¹⁶

U međuvremenu, dok su pomenuti bataljoni marševali prema Plaškom i nazad, glavnina leve kolone divizije »Re« je manje-više tapkala u mestu. Istina, odvajanjem dva bataljona, ova kolona je bila jako oslabljena ali još uvek nadmoćna u odnosu na dve čete 3. bataljona Ličkog odreda ispred nje. Iz Vrhovina kolona je počela da nastupa 21. januara ujutro, sa 2. lovačkom bojnom i četom tenkova u prethodnici. Tokom dana pretresala je zaseoke Bogdanovići, Pupavci i druge u kojima partizana nije ni bilo, da bi iz rejonu k. 759, ispred Klanca, došla u dodir sa delovima jedne čete 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda. Sledećeg dana kolona je ušla u Donji Babin Potok potisnuvši jednu čet 3. bataljona Ličkog odreda. Ovoga i sledećeg dana (23. januara) neprijatelj je izviđao i pretresao okolinu sela Babin Potok, Borić Selište, Bigina draga, što se svelo na paljevinu, pljačku i ubijanje stanovništva. Ujutro, 23. januara, položaje iznad Gornjeg Babinog Potoka, zapadno od Čudina klanca (tt. 828), držao je pristigli 3. bataljon 2. brigade sa zatečenom četom 3. bataljona Ličkog odreda, dok je 4. bataljon 2. brigade u toku dana pristigao u rejon Turjanski.¹¹⁷

Ujutro 24. januara, oko 6 časova, neprijatelj je preduzeo napad na Čudin klanac ali su ga dve čete bataljona »Mičo Radaković« i četa 3. bataljona Ličkog odreda sačekale na blisko odstojanje i odbacile nazad. Posle podne ponovio je napad, ali bez uspeha. Sledećeg dana, uz podršku artiljerije i avijacije, u napad je krenuo jačim snagama u tri kolone. Aktivnim dejstvima 3. bataljona i pridate mu čete, kombinovanim sa fronta i bokova, napad je ponovo odbijen. Popodne neprijatelj je obnovio napad, opet u tri kolone, nastojeći da desnom kolonom zaobiđe kosu (jugozapadno od Čudinog klanca) i levo krilo 3. bataljona. Manevar mu je blagovremeno osujećen i u tročasovnoj borbi napad je odbijen. Da bi udovoljio zahtevu komandanta 2. armije za energičnijim nastupanjem, komandant 5. armijskog korpusa ojačao je ovu oslabljenu kolonu bataljonom iz rezerve.

Ujutru 26. januara oko 6 časova, poveden je žestok napad na Čudin klanac, uz podršku artiljerije i minobacača, ali je upornim otporom na-

¹¹⁶ Zb. V-11, d. 165, 167, 171, 175, 180, 183, 184.

¹¹⁷ Zb. V-11, d. 164, 165, 167, 169, 171, 175, 176, 183, 184, 191, 194, 197; Zb. V-13, d. 50.

pad bio jako usporen i zakočen. U međuvremenu, do 10 časova, u rejon Gornjeg Potoka, kamionima je iz Otočca prebačen 16. bataljon »M«, jačine oko 800 vojnika. Tako su se pred podne, u napadu na 3. bataljon sa pridatom četom, jačine oko 350 boraca, našla tri jaka neprijateljska bataljona (preko 2.000 vojnika) podržani moćnom artiljerijom i tenkovima. Žestoka borba trajala je ceo dan. Neprijatelj je oko 17 časova uspeo da odbaci 3. bataljon, da zauzme tesnac i probije se do sela Vukmirovići, koje je odmah spalio. Treći bataljon se delom snaga povukao prema Brezovcu, posedajući k. 783 i greben iznad sela Končarev Kraj, dok je drugim delom snaga, uključujući i pridatu čet, poseo Crni vrh (k. 923, 1070). Pokušaj 4. bataljona da preko Crne Vlasti (danas Gornje Vrhovine) ugrozi pozadinu neprijatelja i time olakša situaciju na Čudinom klanu nije uspeo, jer su, pored četnika koji su štitili pozadinu Italijana, u Babin Potok upravo pristigli bataljoni 1. puka divizije »Re« iz Ličke Jesenice. Time su se neprijateljske snage u rejonu Babin Potok - Čudin klanac povećale na pet jakih bataljona. Toga dana, u rejonu Čudinog klanca, pored dubokog snega i temperatura je bila niska, minus 15°.

Tokom 27. januara neprijatelj je na ovom pravcu ušao u Plitvički Ljeskovac. Njegova desna pobočnica upala je u selo Končarev Kraj i zapalila ga. Ubrzo je 3. bataljon 2. brigade izvršio protivnapad, proterao neprijateljske delove i nešto kuća pogasio. Pred veče je, radi odbrane Prijeboja, 3. bataljon prebačen u rejon sela Čuić Krčevina, a 4. bataljon sa dve čete je rokiran u Končarev Kraj. Pošto su se toga dana, iz prostora Slunja prema Plitvičkim jezerima, na maršu nalazile 6. i 14. goranska brigada i 1. bataljon 4. kordunaške udarne brigade, Štab 1. korpusa Hrvatske nameravao je da ih, zajedno sa bataljonom 2. ličke brigade, upotrebi protiv italijanske kolone koja je nastupala prema Plitvičkom Ljeskovcu.¹¹⁸ Međutim, pošto su Italijani već 27-og zauzeli Plitvički Ljeskovac pre nego što su goranske brigade stigle, ova namera nije mogla biti realizovana. Umesto toga, 2. i 3. bataljon 6. brigade, 1. bataljon 4. brigade i 3. bataljon 2. brigade 28. januara zaposeli su položaje u zahvatu puta Plitvički Ljeskovac - Priboj. Ostavivši 2. lovačku bojnu na osiguranju komunikacije, italijanska kolona je 28-og ujutro produžila prema Prijeboju. Približno u isto vreme, nemačka 7. SS divizija »Princ Eugen«, koja je nastupajući od Karlovca preko Slunja izbila nadomak Bihaća, uputila je deo snaga od Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju, kako bi olakšala prodor Italijana koji su trebali da joj osiguraju desni bok u daljem prodiranju ka Bihaću. Pred njima se nalazio jedan bataljon 15. kordunaške brigade, kasnije pojačan delovima goranskih jedinica.

Veoma žestoke i uporne borbe vođene su 28. januara sa italijanskim jedinicama zapadno i istočno od Prijeboja, uz obostrane velike gubitke, u nastojanju da se odbace nazad prema Plitvičkom Ljeskovcu. Ali, zahvaljujući napadu Nemaca sa istoka, Italijani su u 18,30 časova ušli u Prijeboj »nakon izdržanih uzastopnih teških borbi sa protivnikom koji je prelazio više puta u protivnapad«, kako je konstatovano u izveš-

taju 5. korpusa, dodajući da su imali 12 poginulih i 40 ranjenih, među kojima i jedan oficir.¹¹⁹

Uveče 28. januara, 4. bataljon 2. brigade sa četom Ličkog odreda otpočeo je demonstrativna dejstva na neprijateljske osiguravajuće delove od Čudina klanca do Plitvičkog Ljeskovca, koja su trajala cele noći. Napadnuta je i jedna italijanska kolona na maršu od Babinog Potoka ka Plitvičkom Ljeskovcu. Ujutro rano, 29. januara, glavnina italijanske kolone produžila je nastupanje prema Ličkom Petrovom Selu, a pomoćnim snagama prema Koreničkoj Kapeli. Glavnina kolone uspešno je prodirala i oko 10,20 časova stigla u Ličko Petrovo Selo, gde se spojila sa delovima nemačke 7. SS divizije,¹²⁰ dok su pomoćne snage, u pravcu prema Koreničkoj Kapeli, naišle na odlučan otpor, 3. bataljona 2. brigade i 2. bataljona 6. brigade ispred Čuića Krčevine i tu odbačene nazad. Kako su Nemci odbili dalju saradnju italijanske kolone u nastupanju ka Bihaću, ova je istog dana iz Ličkog Petrovog Sela vraćena u Prijeboj, sa naređenjem da sutradan produži napadna dejstva prema Korenici, radi sadejstva centralnoj (preko Ljubova) i desnoj (preko Pločanskog klanca) napadnoj koloni divizije »Re«. Tako je, voljom Nemaca, njen zadatak i plan dejstva bitno izmenjen.¹²¹

Posle ulaska Italijana u Prijeboj, snage NOVJ na ovom pravcu su pregrupisane, pa su se ujutro 29. januara našle u ovom rasporedu: južno od Prijeboja, položaj V. Javornik' (tt. 878) - k. 697, držali 2. i 3. bataljon 6. brigade, a ostala dva bataljona bila su u rezervi. Ulevo, položaje ispred Čuić Krčevina poseo je 3. bataljon 2. brigade, a glavnina njenog 4. bataljona bila je razvijena prema putu Plitvički Ljeskovac - Čudin klanac. Prostor Turjanskog kontrolisao je 3. bataljon Ličkog odreda. Južno od Koreničke Kapele, u rezervi Štaba 1. korpusa Hrvatske, nalazile su se 14. brigada i 1. bataljon 4. kordunaške brigade. Zbog nepoznavanja jačine neprijatelja ili možda njegovog potcenjivanja, 6. brigada je u zoru 30. januara izvršila snažan napad na neprijatelja u Prijeboju koji se završio neuspehom i osetnim gubicima, ali je primorao neprijatelja da za dva dana odgodi nastupanje prema Korenici. Istovremeno je 3. bataljon 2. brigade napao auto-kolonu od devet kamiona (kod Mirić Štropine), a 4. bataljon 2. brigade iz Končareva Kraja drugu auto-kolonu od osam kamiona zapadno od Plitvičkog Ljeskovca. U oba slučaja neprijatelj je morao odvojiti snage i tenkove za njihovo deblokiranje, a zatim stalno krstariti tenkovima ovim putem da bi omogućio saobraćaj. Nakon neuspešnog napada na Prijeboj 6. brigada je posela položaje južno od mesta, u zahvatu puta prema Korenici. Uveče je 3. bataljon 2. brigade rokirao u Uvalicu, a sutradan je upućen u Homoljac i odatle odmah u Kočarev kraj. Tamo je trebalo da preuzme položaje 4. bataljona, koji je u me-

¹¹⁹ Prema izveštaju vojnog poverenika NDH kod 2. armije od 30. januara, snage 5. korpusa od početka napada do 29. januara, imale su ukupno ove gubitke: Italijani 71 poginuli i 443 ranjeno, ustaše 14 poginulih i 63 ranjenih.

Ovde su se oko 12 časova sastali komandanti divizije »Re« i 7. SS generali Peligra i Artur Fleps. Italijan je ponudio pomoć i sadejstvo u nastupanju ka Bihaću, što je Nemac odbio, sa motivacijom da bi u tome slučaju morao menjati plan akcije koja je u toku. Time je povređeno vojničko častoljublje italijanskih komandanata, što će Italijani kasnije koristiti kao izgovor u suprostavljanju nemačkim zahtevima za većim angažovanjem svojih jedinica u daljem toku operacije.

¹²¹ Zb. V-II, d. 112, 117, 154, 197, 206, 207, 210, 212, 215; V-12, d. 89, 90; V-13, d. 35, 50.

đuvremenu otišao u Turjanski, gde su četnici izvršili napad, iznenadili 3. bataljon Ličkog odreda i naneli mu osetne gubitke.

U toku 30. januara Štab 1. korpusa Hrvatske obavestio je Štab 2. brigade o svojoj nameri da mu uputi još jedan bataljon 14. brigade, s tim da svoj 3. bataljon prebaci severno od puta Plitvički Ljeskovac - Babin Potok, u rejon Sučanjske drage, pa da sa svoja dva i ovim pridatim bataljonom zauzme Čudin klanac. Ova namera Štaba korpusa nije ostvarena, izgleda zbog toga što je 6. brigada istog dana, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, morala biti upućena u susret centralnoj koloni divizije »Re« na pravcu Lubovo - Bunić i što su u rejon Babina Potoka već bile pristigle nove jake italijanske snage, pa su bataljoni 2. brigade morali biti upotrebljeni za odbranu pravca preko Homoljca ka Korenici. Naime, popodne 30. januara, u Babin Potok pristigao je 74. pešadijski puk (bez bataljona) iz sastava Grupe »Fabri«, divizije »Lombardija«, da pojača levu kolonu divizije »Re« koja se i pored ogromne nadmoćnosti teško probijala i sporo napredovala. Time je ionako jaka leva kolona divizije »Re« narasla na sedam jakih bataljona.¹²²

Pošto se pred večer 29. januara povratila iz Ličkog Petrovog Sela, leva kolona divizije »Re« zakonačila je u Prijeboju sa 1. pukom i 16. bataljonom »M«, tenkovima i artiljerijom, dok se 2. lovačka bojna nalazila na osiguranju komunikacije Čudin klanac - Plitvički Ljeskovac. U nameri da 30. januara ujutro pređe u nastupanje prema Korenici, kako joj je bilo naređeno, preduhitrio ju je napad 6. brigade i udar 3. i 4. bataljona 2. brigade po komunikaciji, pa je nastupanje moralo biti odloženo za dva dana. Evo kako je to obrazložio komandant 5. armijskog korpusa u svom izveštaju od 31. januara: »Garnizon Prijeboj od ranog jutra jako angažovan usled napada partizana koji presecaju komunikacije na istoku i na zapadu. Autokolone, u pokretu u dva pravca, bile su napadnute na odseku Čudin klanac - Ljeskovac, i bilo im je onemogućeno da nastave pokret. Borbe trajale do kasne večeri. Sutradan ujutro (1. februar - Đ. O.) sadejstvom bataljona 74. puka biće situacija rešena, što je preko potrebno za dejstvovanje prema jugu«. I, zaista, 1. februara ujutro usledio je energičan napad prema Korenici na dva konvergentna pravca, iz Prijeboja i iz Babina Potoka, na znatno oslabljenje partizanske snage. Upravo upućivanjem 6. brigade (bez 4. bataljona) prema Buniću odbranu pravca Prijeboj - Korenica preuzela je 14. brigada sa dva bataljona, 1. bataljon 4. brigade i 4. bataljon 6. brigade, a u odbrani pravca preko Homoljca našao se usamljeni 3. bataljon 2. brigade.

U nastupanju iz Prijeboja prema Korenici 1. pešadijski puk divizije »Re«, sa pridatim jedinicama, slomio je odbranu 14. brigade i u toku dana zauzeo Koreničku Kapelu, da bi 2. februara ušao u Korenicu. Usput je spalio sela Čuić Krčevinu, Koreničku Kapelu i Rudanovac. Iz Vrela je odmah sa jednim bataljonom produžio dejstvo uz Pogledalo (k. 892) prema Homoljcu u susret 74. puku divizije »Lombardija«. Tu ga je sačekala jedna četa bataljona »Mićo Radaković« i odbacila nazad. Uveče, 2. februara, pošto je odbačen iz rejona Koreničke Kapele, u Homo-

¹²² Zb. v-11, d. 114; ZB. V-12, d. 9, 89, 216, 224; Zb. V-13, d. 35, 50; AVII, k. 421b, br. reg. 30/5.

ljac je stigao 4. bataljon 6. brigade da bi pojačao odbranu ovoga pravca, gde je i zanoćio.

Iz rejona Čudin klanac - Gornji Babin Potok u napad je, 2. februara, prema Brezovcu krenuo 74. puk sa četom tenkova i većom grupom četnika. Pred njim se nalazio 3. bataljon »Mićo Radaković« sa dve čete (jedna je bila na Pogledalu), čije su osnovne snage bile od Končareva Kraja do puta (k. 783). U oštroj borbi napad je odbijen tako da je 74. puk zanoćio na polaznim položajima. U toku noći 3. bataljon je delom snaga mestimično porušio cestu između Čudina klanca i Plitvičkog Ljeskovca, i pokidao oko 1.000 metara telefonskog kabla. Istog dana jedna povećana grupa četnika je koristeći maglu upala u Turjanski, odakle je brzim protivnapadom 4. bataljona odmah izbačena.

Sutradan, pre nego što je iz Štaba 2. brigade stiglo naređenje 3. bataljonu da se povuče na položaje Homoljački klanac (k. 828) Oštri Obijaj (k. 880) - Selište - Palež (k. 970), 74. puk je iskoristio maglu i upao u Brezovac, iznenadivši 3. bataljon koji je istovremeno bio napadnut sa pravca od Bele Reke i Plitvičkog Ljeskovca. Dok je 74. puk nesmetano nadirao prema Homoljcu, 3. bataljon je nastojao da ga bočnim ubrzanim kretanjem pretekne i zaposedne Homoljački klanac, ali je zakasnio. Potom je nastavio ubrzano kretanje i u poslednjem trenutku uspeo da se u Homoljačkom polju, podno sela Homoljca, prebaci južno od ceste, gde je poseo položaj zatvarajući pravce koji vode prema Vujinovim Glavama i Krbavici. Njegova četa odbačena sa Pogledala u međuvremenu je rokirana ulevo, na pravce koji vode prema Baljkuši. Pošto 3. bataljon nije uspeo da posedne položaje na Homoljačkom klancu (narod ga naziva Šijanov klanac), na njemu se pred nastupajućim 74. pukom našao Štab 2. brigade sa 15 boraca. Posle kratkog pripucavanja rokirali su prema Trnovcu, gde nije bilo nikakvih jedinica. Mada se nalazio u Homoljcu, 4. bataljon 6. brigade nije prihvatio borbu, povukao se bez otpora, a uveče je po naređenju Štaba 1. korpusa Hrvatske upućen u sastav svoje brigade, u selo Frkašić. Prodirući bez otpora 74. puk se oko 15 časova u Homoljcu sreo sa bataljonom 1. puka divizije »Re« koji mu je, pošto je odbacio četnu 3. bataljona sa Pogledala, dolazio u susret. Oko 17 časova 3. februara zajedno su stigli u Korenicu. U rejonu Turjanskog, na položajima prema Crnoj Vlasti i Babinom Potoku, i dalje se nalazio 4. bataljon 2. brigade sa dve čete 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda.

Posle neprijateljskog prodora u Korenicu, 14. brigada sa 1. bataljonom 4. brigade povukla se na liniju sela Šeganovac - Ponor - Bjelopolje. Od 3. februara pravce koji od Homoljca vode prema Krbavici zatvarao je 3. bataljon 2. brigade, a ulevo od njega nalazili su se već pomenuti bataljoni u rejonu Turjanskog. Istog dana, u rejonu Krbavice će se naći i 1. i 2. bataljon 2. brigade, pošto budu potisnuti sa Ljubova.

Borbe na pravcu Lički Osik - Bunić - Korenica

Srednja napadna kolona divizije »Re«, od tri jaka bataljona sa artiljerijom za podršku, bila je mnogo slabija od krilnih kolona, što, bar u početku, ukazuje na njenu pomoćnu ulogu. Neprijatelj je cenio da će

ovaj pravac braniti jake partizanske snage, pa je računao da se one snažnim pritiskom zadrže i vežu, sve dok snažne krilne napadne kolone brzim prodorima - u šta se čvrsto verovalo - ne izbiju u Kravsko i Koreničko polje, a potom bi se pristupilo čvrstom taktičkom okruženju, razbijanju i uništavanju partizanskih snaga na zahvaćenom prostoru. To potkrepljuje analiza proteklih dejstava, rađena u Štabu 2. armije 23. januara, u kojoj piše i ovo: »Srednja kolona, kako je dogovoreno, vrši čarakanje istočno od Široke Kule«, da bi se malo dalje zaključilo: »Dobro je da se srednja kolona ne potiskuje napred dok se ne oseti dejstvo desne kolone na Bunić (što će se desiti kada dostigne Pećani)«. U tome duhu je i komandant 5. armijskog korpusa, 24. januara, naredio srednjoj koloni da »pričeka istočno od Nikšića dok južna kolona ne bude dala da se oseti njena akcija na Bunić«.¹²³ Međutim, smeli i dovitljivi protivnik, mada brojno i tehnički neuporedivo slabiji, umeo je da im nametne tok dejstava kojim su poremećeni ne samo njihovi planovi, već su im i celokupni naponi bili uzaludni.

Prva dva dana neprijatelj je izviđao i pretresao nebranjeni teren, sporo se pomerajući napred, mada se pred njim nalazila jedna ne mnogo jaka četa 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda. U toku 21. januara Italijani su podišli Tepšanovcu (k. 852) i Podovima, gde su zanočili. Južno od puta, preko Tepšanovca, napadala je 34. ustaška bojna, a oko puta i severno (preko Podova), na frontu selo Serdari - Gradina (k. 882) napadao je italijanski 2. pešadijski puk divizije »Re« (bez ijednog bataljona). Kasno uveče, na Ljubovo je pristigao 2. bataljon 2. brigade, u čiji sastav je odmah ušla i zatečena četa Ličkog odreda. Ujutro, sledećeg dana, bataljon je poseo liniju Kriva glavica - Stanić glavica - Ciglanuša - Samari (lokalni nazivi), sa glavnim snagama na levom krilu u rejonu Serdari, k. 836 i Tepšanovac. U toku dana neprijatelj je, uz snažnu artiljerijsko-minobacačku vatru, prešao u napad i do noći potisnuo 2. bataljon, zauzevši Serdare, Mileusniće (k. 836) i Tepšanovac. Pred veče oko 16 časova pristigao je i 1. bataljon 2. brigade koji je poseo položaje severno od puta, iznad Podova prema Gradini (k. 882), a 2. bataljon sa pridatom četom je rokirao oko puta i južno od njega, istočno od k. 826 do Tepšanovca.

Uveče, 22. januara između 17 i 18 časova oba bataljona su izvršila protivnapad, pošto je 1. bataljon ubacio jednu četvu neprijatelju iza leđa, ali bez znatnijeg uspeha. U odlučnom jurišu 2. bataljon, tačnije njegova 1. četa, uz podršku jednog malog minobacača (41 mm), zbacio je 34. ustašku bojnu sa Tepšanovca (k. 852) i Stanića glavice prema Senokosu, zaplenivši pri tom deset dragocenih sanduka municije, nešto oružja i opreme. Bila je to neočekivana ali izvanredno dobrodošla popuna municijom, koja je ionako već bila pri kraju. Neprijatelj je tokom noći prešao u protivnapad i odbacio 2. bataljon na polazne položaje. U borbi za Tepšanovac ustaška bojna je imala 5 mrtvih i 17 ranjenih vojnika. U borbama za Tepšanovac, stoji u izveštaju Štaba 6. divizije, »naročito se istakao komandir 1. čete 2. bataljona 2. brigade drug Dane Ugarković kao i čitava njegova četa, koji je iznenadnim napadom zbunio neprijatelja i uspio istoga izbaciti sa Stanića glavice«.

^rzbTv^n, d. 176, 183; Zb. V-12, d. 116.

U toku 23. i 24. januara neprijatelj nije napadao, zadovoljio se izviđačkim čarkanjima i pretresanjem zemljišta; pri tom je u zbegu uhvatio i streljao 11 lica. U tom periodu komandu nad oba bataljona je preuzeo Operativni štab za Ljubovo - Dragan Rakić i Petar Balać Žika. Prvi bataljon je 24. januara bezuspešno napadao Krivu glavicu. Ni četa ubačena u pozadinu nije imala uspeha, bila je pravovremeno otkrivena i primorana na povlačenje. Istovremeno i 2. bataljon u napadu na visove zapadno od Korita i na selo Serdari nije imao uspeha. Sledećeg dana u zoru Italijani su jačim snagama napali desno krilo 1. bataljona na Petrovoj glavici i Gradini (k. 882) koje je branila jedna četa. Neprijatelj je obuhvatnim manevrom uz jaku podršku minobacača zauzeo Gradinu, koju je četa ubrzo protivnapadom povratila. Potom je neprijatelju pristiglo pojačanje iz rejona Sjenokosa, pa je znatno jačim snagama ponovo zauzeo Gradinu i zadržao je. Usled neusklađenosti dejstava 2. bataljon je za to vreme »ostao sa južne strane ceste na svojim položajima posmatrajući borbe«.¹²⁴

Dana 26. januara neprijatelj nije napadao. Uveče, je u pozadinu neprijatelja ubačen deo snaga 1. bataljona sa zadatkom da ga na pogodnom mestu napadnu. Oko 21.30 časova ove snage upale su u sela istočno od Perušića (Konjsko Brdo, Lipova glavica, Bukovac), pretresle ih i vratile se nazad, tako da »zadatak u stvari nije izvršen«, jer i »borbe nije bilo«. Istovremeno, 2. bataljon je uputio jednu četvu da se spusti do Široke Kule, koju je držala 2. satnija 1. bojne 12. pukovnije, da je demonstrativno napadne a u povoljnoj situaciji i da upadne u mesto. Zbog neodlučnosti komandira čete ni ovaj zadatak nije izvršen.¹²⁵

Kao što se vidi, u vreme od 24. do 27. januara, zadržana je puna inicijativa i neprijatelj je uspešno suzbijan i uznemiravan raznovrsnim aktivnim dejstvima. Kod sela Mileusnici 2. bataljon je prekopao cestu i postavio nagazne mine, a pristupio je i utvrđivanju položaja. »Naročito je dobro utvrđena Mala Lisina«, piše Rade Ratković, tada komandant 2. bataljona. »Ovdje smo napravili nekoliko bunkera koji su bili ukopani i pokriveni brvnima i drugim materijalom. U ovo vrijeme uspijela nam je varka oko izgradnje lažnih položaja. Tako smo svake noći zidali na severozapadnoj padini Velonja lažne zaklone, koje je neprijateljska artiljerija preko dana tukla satima, sve dok ih ne sruši. Mi smo druge noći isto kamenje premeštali na drugo mjesto tako da se to ponavljalo nekoliko puta«. Ali, ovolika danonoćna aktivnost imala je za posledicu potpuno zamaranje i iscrpljivanje jedinica kojima su još predstojeći napori, po velikoj hladnoći i dubokom snegu, bez izgleda za smenu.

Pre zore 27. januara, bataljoni su bili u ovom rasporedu: od Gradine (k. 882) do isključno Čardaka (tt. 942) položaje je držao 1. bataljon sa 1. četom 2. bataljona na levom krilu, Čardak (tt. 942) je držala četa 3. bataljona Ličkog odreda (u sastavu 2. bataljona), 2. četa 2. bataljona držala je utvrđene položaje Rakići - zapadna padina Male Lisine, a ulavo od nje visove na južnom delu Korita 3. četa 2. bataljona. Oko 6 časova, uz snažnu artiljerijsko-minobacačku podršku, neprijatelj je na celom frontu prešao u odlučan napad. Bio je to najžešći okršaj na Lju-

¹²⁴ Zb. V-11, d. 165, 167, 169, 175, 184; Zb. V-13, d. 50.

¹²⁵ Zb. V-12, d. 89; Zb. V-13, d. 50; AVII, k. 18, br. reg. 51/1-50; k. 419a, br. reg. 37/7.

bovu u toku ove ofanzive. Neprijatelj je napadao celokupnim snagama, odlučno i ambiciozno. Pošto mu krilne kolone - nosioci manevra - nisu izvršavale planirane zadatke, a i zbog učestalih zahteva Nemaca za bržim prodiranjem, komandant 5. armijskog korpusa je očigledno bio rešio da i ovu kolonu odlučnije angazuje. Nanoseći glavni udar u zoni Čardak - Rakići oko 11 časova osvojio je ove dominantne položaje, mada mu je desno krilo (34. ustaška bojna) bila blokirana otporom 3. čete 2. bataljona ispred Korita. Ovladavši centralnim objektima, napadač je bočnim udarima prisilio branioce na povlačenje, pa su poseli nove položaje: Rukavine i Lulića Stanovi (k. 1005) - k. 900, zaseok Vukmirovići - Velonj (k. 1134). Uveče, oko 20 časova, oba bataljona prešli su u protivnapad na svojim pravicima dejstva. Juriš 1. bataljona i 1. čete 2. bataljona na greben Čardaka nije uspeo. Da bi udarili po neprijateljskoj pozadini, u rejon Serdari ubačene su 2. četa 2. bataljona i četa Ličkog odreda, dok je 3. četa ovog bataljona bila upućena da demonstira napad *rtu* Široku Kulu.

U 1.10 časova 28. januara Operativni štab za Ljubovo izvestio je Štab 2. brigade o neuspehom protivnapadu na Čardak, Žutića vrh, Rakiće, Lisinu i Stanića glavicu, navodeći da su toga dana imali »30 i nekoliko« izbačenih iz stroja, od kojih 7 mrtvih. U tom času, izveštavao je Štab, 2. bataljon je držao Veliku Lisinu, Lipovu glavicu, Oštri barjak i Korita, 1. bataljon Selište, Vršak, Hiniće, Lulića stanove i Opsenice (većina ovih naziva je lokalna).¹²⁶ »Naše snage su iscrpljene i izmorene do krajnosti« - piše u izveštaju koji se optimistički završava: »Neprijatelj je mnogo jak, nismo sigurni da ćemo mu sprečiti prodor, samo znamo da će biti groblje od njega dok dođe u Bunić«. Dakle, iako je situacija bila objektivno vrlo teška, samopouzdanja i vere u uspeh nije ponestajalo. Posle osam dana, višestruko nadmoćnom neprijatelju u ljudstvu (u tehnici apsolutno) uspelo je, najzad, da zakorači na plato Ljubova. Dajući valjda oduška svojim emocijama, ustaše su se tih dana oglasile pesmom: »Tužan gleda iz planine Jovo, kako gori gvozdeno Ljubovo«. A tih i narednih nekoliko dana Ljubovo je zaista gorelo. Gorela su preostale kuće i nove podignute bajte i snegom pokrivena brda i šumarci od njihove žestoke artiljerijsko-minobacačke vatre i obostranih juriša i protivjuriša.

Naredna dva dana vođene su posebno uporne i žestoke borbe na levom krilu, između 2. bataljona i 34. ustaške bojne za Velonj i Konjski vrh. Svi pokušaji ustaša 28. januara, da zauzmu Veliku Lisinu i Velonj (k. 1134) nisu uspeli. U toku noći ustaše se neprimetno provlače kroz Palež (severne padine Velike Lisine i Velonja) i u zoru iznenadnim napadom zbacuju 2. četu 2. bataljona. Štab 2. bataljona odmah organizuje protivnapad; uz podršku nekoliko mitraljeza i jednog minobacača sa četiri mine, iznenadnim i energičnim jurišom zbacuje ustaše sa Velonja. Toga dana, (29. januara uveče) kao pojačanje snagama na Ljubovu, pristigao je 1. bataljon 3. brigade iz Tušica, koji je odmah preuzeo odbranu Velonja, Goloure (k. 1162) i Konjskog vrha (k. 1128) od 2. bataljona 2. brigade, a ovaj je sa dve čete upućen na odmor u selo Kneževiče. Bataljon je sa 1. četom držao položaj Vukmirovići - K. 900, dok mu je jedna četa (verovatno pridata) prešla pod komandu 1. bataljona. Oko 20

126^bTv^IT, dok. 103, 207, 210, 212.

časova ustaše ponovo preotimaju ove položaje od 1. bataljona 3. ličke brigade. Svi naponi ovog bataljona sa delovima 2. bataljona 2. brigade, da protivnapadima u toku noći povrate ove položaje, nisu uspeli. Sutradan, 30. januara, ustaše nastavljaju prodiranje, odbacuju 1. bataljon 3. brigade, lome odlučan otpor 1. čete 2. bataljona 2. brigade u rejonu Vukmirovići - komunikacija i stižu do Opsenice.

Sledećih dana, sve dok neprijatelj nije ovladao Ljubovom i spustio se u Bunić, vođene su žestoke ali bezuspešne borbe. Njegova apsolutna nadmoćnost u ljudstvu i tehnici dolazila je do punog izraza. Osetno proređene i potpuno iscrpljene snage na Ljubovu, mada pojačane jednim takođe izmorenim bataljonom, nisu više bile u stanju da se uspešno odupru nadmoćnijem neprijatelju. Nerešiv problem bila je ubitačna neprijateljska artiljerijsko-minobacačka vatra, od koje su trpeli najveće gubitke. A upravo položaji, čuke ogolele i prekrivene snegom, pružali su neprijatelju maksimalne uslove za osmatranje i tačno gađanje artiljerije i minobacača. Pritisnuti tako snažnim nepovoljnim okolnostima branioci su se dovijali na razne načine. Kadgod je bilo moguće po čukama su isturane manje grupe boraca sa automatskim oružjem, koje su neprijatelja sačekivale na bliskim odstojanjima i iznenadnom vatrom suzbijale njegove nasrtaje. Branioci se ni jednog trenutka nisu držali pasivno. Protivnapadi su vršeni često, ali ne uvek i efikasno, najčešće sa malim snagama, najviše jačine jedne čete, ali su neprijatelju ipak zadržali mnogo problema i otežavali nastupanje.

Ujutro 31. januara, rejon Lulića Stanovi - k. 1005 držao je 1. bataljon, rejon Kneževići 2. bataljon 2. brigade, a rejon Dmitrašinovići 1. bataljon 3. brigade. Tokom dana neprijatelj je forsirao napad svojim levim krilom i iskoristivši maglu zauzeo Lulića Stanove i k. 1005, odbacivši 1. bataljon prema Lisini i k. 1162, da bi ga potom u žestokoj borbi oko 11 časova potisnuo na položaje oko Tuka (k. 1245). Istovremeno, u zahvatu puta i južno od njega borba se vodila za svaku čuku, uz potiskivanje isturenih delova bataljona. Neprijatelj je bio izrazito inicijativan i nasrtljiv.¹²⁷ Ujutro, sledećeg dana, uz pomoć nekog ustaškog jataka, iznenaden je 2. bataljon u širem rejonu Kneževića i odbačen, pa je neprijatelj do 17 časova izbio na liniju k. 805 - tt. 968, neposredno iznad Bunića, gde je prenoćio.

U zoru 2. februara dva bataljona 6. brigade (31. uveče, upućena od Prijeboja, a 1. stigla u Debelo Brdo) trebalo je da u sadejstvu sa bataljonima 2. brigade i 1. bataljonom 3. brigade odlučno napadnu neprijatelja iznad Bunića i odbace ga nazad. Međutim, bataljoni 6. brigade u određeno vreme prešli su u odlučan napad; usled slabe organizacije i koordiniranja izostalo je sadejstvo pomenutih ličkih bataljona. U početku je 6. brigada postigla značajan uspeh protiv 34. ustaške bojne, preotimajući joj neke važne položaje, ali kako je izostao napad bataljona 2. brigade, napad 6. brigade je zaustavljen i ona je protivnapadom odbačena uz velike gubitke (15 mrtvih i 17 ranjenih). Intervencija 6. bri-

¹²⁷ Možda i zbog toga što se toga dana, sa komandantom napadne kolone pukovnikom Pederzaniem i zapovednikom operativnog područja Lika (ZAPOLI) ustaškim pukovnikom Servacijem, na položajima 34. bojne nalazio nemački pukovnik Baade, načelnik štaba 7. SS divizije, što liči na intervenciju za bržim prodiranjem i većim zalaganjem u izvršavanju preuzetih obaveza.

gade je očigledno zakasnila pa zbog toga išpala i nepotrebna. Snage 2. i 6. brigade morale su se iz ovog rejona povući zbog ulaska ovog dana leve kolone divizije »Re« u Korenicu od Prijeboja, pa joj je put za Bunić stajao otvoren. Noću 3/4. februara 6. brigada se povukla u rejon Frkašić - Klačnjica. Prvi bataljon 2. brigade se povukao u rejon Crnog vrha (tt. 1269, k. 1245, k. 1166) a potom prema Krbavici, 2. bataljon se povukao u Duboki, a potom u Krbavicu, dok se 1. bataljon 3. brigade već bio zaputio u udbinskom pravcu u sastav svoje brigade.

Tako su okončane višednevne uporne i žestoke borbe na Ljubovu. Višestruko nadmoćnim italijansko-ustaškim snagama, efikasno podržanim artiljerijom i minobacačima, a povremeno i avijacijom, neprekidno i obilato pothranjivanih svim borbenim potrebama, trebalo je punih 14 dana da savladaju otpor dvaju izmorenih bataljona 2. ličke brigade. Njihov podvig je tim veći jer su borbe vođene danonoćno, po dubokom snegu i niskim temperaturama, bez smene i odmora, bez bilo kakve podrške značajnim vatrenim sredstvima i bez popune municijom. Neprijatelju su naneti značajni gubici (samo 34. ustaška bojna pri jurišu na Malu Lisinu i Velonj imala je 5 mrtvih i 20 ranjenih), ali se u nedostatku pouzdanih podataka ne mogu tačno utvrditi.¹²⁸

Posle višednevnih danonoćnih borbi po odvojenim pravcima sa ravnomerno podjeljenim snagama, 2. lička brigada se 3. februara našla prikupljena na prostoru Krbavica - Trnovac - Turjanski u pozadini neprijatelja sa zadatkom da aktivnim dejstvom veže što jače neprijateljske snage, štiteći istovremeno velike zbegove naroda. U rejonu Krbavice nalazili su se 1. i 2. bataljon; 1. bataljon je dobio zadatak da kontroliše, a u slučaju potrebe posedne i brani, položaje: Pisačuša (k. 964, t. 1103), Murgovača (k. 836) i Gradina (k. 827), a pravce od Čanka i Kozjana da kontroliše patrolama. Na položajima Mrsinj (k. 889, 1159, 1048, 731) i Mrsinj Grad (k. 1097) nalazio se 2. bataljon. Od Fundukova vrha (k. 964) pa do Homoljačkog klanca (k. 913), južnim obodom Homoljačkog polja, položaje je držao 3. bataljon sa pridodatom četom 3. bataljona Ličkog odreda, a prema Čudinom klancu, Babinom Potoku i Crnoj Vlasi, linijom Sječivica - Velika greda (k. 983) - Klanac - Hinići (k. 938) 4. bataljon i dve čete 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda, sa štabom ovog bataljona. Štab brigade nalazio se u Vujinovim Glavama.

Valja zabeležiti da sa popunom jedinica u nastaloj situaciji nije bilo poteškoća od početka ofanzive. Brojni aktivisti sa terena sposobni za borbu koji se nisu nalazili u jedinicama, uključujući i dečake od 13 do 15 godina, svrstavali su se u jedinice pod oružje.¹²⁹ Tako se iz Široke Kule i Kuzmanovače dol. februara dobrovoljno prijavilo oko 80 ljudi, od 18 do 45 godine starosti.

Borbe na pravcu Lovinac - Ploča - Udbina

Dok su se bataljoni 3. ličke brigade još odmarali po selima neznajući ništa o neprijateljskim namerama, desnokrilna kolona divizije »Re« od pet bataljona, čete tenkova i jake artiljerije krenula je 20. januara

¹²⁸ AVII V719, br. reg. 58/1-1.

¹²⁹ Zb. V-12, dok. 9, 39; AVII; k. 801. br. reg. 1/7, k. 420a, br. reg. 2/1.

1943. pre svanuća u nastupanje od Lovinca preko Ploče prema Udbini. Nastupanje se odvijalo u tri naporedna, ali konvergentna pravca, očigledno s ciljem da se iznenadnim dejstvom u početku izmanevriše odbrana Pločanskog klanca i tesnaca Tušice i tako obezbedi brz prodor prema Udbini. Bilo je to u skladu i sa osnovnom zamisli komandanta italijanskog 5. armijskog korpusa da ova kolona bude glavni nosilac manevra u opkoljavanju i uništenju partizanskih snaga u širem rejonu Krbavskog polja, brzim prodorom preko Ploče i Udbine prema Korenici. U tom cilju je desnim pravcem Lovinac - Mutanje - Okrugla (k. 969) - Komić, radi obilaska Tušica, upućena 31. ustaška bojna sa zadatkom da zauzme selo Komić i izbije na komunikaciju Udbina - Ploča u rejon zaseoka Opalići kako bi svaka odbrana Klanca i Tušica bila kompromitovana. Levo od kolone, preko Vagana prema Vraniku i dalje preko Gostuše (k. 934) ka Pločanskom klanecu (k. 733), nastupala je 32. ustaška bojna, sa zadatkom da iznenadnim dejstvom brzo zauzme i posedne Klanac, koji tada niko nije ni branio; kako bi se italijanskim snagama, koje su nastupale u zahvatu ceste, omogućio brz prodor kroz Tušice u susret 31. ustaškoj bojni u rejonu Opalića. U zahvatu ceste Lovinac-Ploča nastupala su tri italijanska bataljona sa tenkovima i artiljerijom. Bio je to, dakako, dobro smišljen plan i lukav manevar zasnovan na iznenađenju. Međutim, plan nije uspeo zbog sporosti i neodlučnosti u dejstvu, a pre svega zbog izvanredne snalažljivosti, hrabrosti i odlučnosti bataljona 3. ličke brigade; oni su se brzo snašli i organizovali odbranu, prešli u protivnapad i neprijatelju nametnuli duge petnaestodnevne borbe za klanac i Tušice.

U nastupanju prema Komiću 31. ustaška bojna je postigla potpuno iznenađenje i bez otpora pre zore zaposela Komičku previju (sedlo između vrhova Komić k. 1028 i Komače k. 1180), potom zauzela selo Komić i jednim delom doprla do zaseoka Opalići a drugim zauzela Vrščić (tt. 860). Ali, ubrzo je došlo do naglog obrta situacije. Uskoro je iz Kurjaka, gde je uveče stigao i prenoćio, intervenisao 2. bataljon 3. brigade i energičnim napadom odbacio ustaše od Opalića na Previju i severne padine uz pripomoć i dva bataljona 2. brigade iz Klapavica, ali su oni brzo povučeni. Mada su se ustaše zadržale na padinama Troure, Kosmače, Komića i Mirkače, držeći i Vrščić, a 2. bataljon 3. brigade severno od njih, na padinama i u nepovljudnom položaju, neprijateljska namera da izmanevriše klanac i Tušice je tada propala. U takvom obostranom rasporedu borba je nastavljena sledećih dana.

U noćnom nastupanju preko Vagana prema Vraniku 32. ustaška bojna je iznenadila zatekla 4. bataljon 3. brigade razmešten po selu i nesproman za borbu. Bataljon je ipak brzo alarmiran i u trku je poseđao položaj na južnim padinama brda Kukavec (k. 984), odakle je vatrom tukao ustaše koje su nastupale preko polja, zaustavio njihovo nastupanje i prisilio ih na razvijanje i borbu; pri tom se organizovano povlačio na pogodniji položaj - Gostušu (k. 934), a delom i na Debeljak (tt. 822). Tako je i ovaj manevar za zauzimanje Klanca na vreme osujećen.

U međuvremenu je i 3. bataljon 3. brigade (koji je zanoćio u Gornjoj Ploči) poseo Međeđaču (k. 728) i padine Lipač vrha (k. 794), odakle

je uspešno sprečavao prilaze klanecu. Prema G. Ploči, uz snažnu podršku artiljerije i minobacača, napadala je italijanska pešadija u zahvatu ceste, dok je 32. ustaška bojna sa Debeljaka odbacila delove 4. bataljona 3. brigade, nateravši ih da se povlače prema Pločanskom klanecu. Potom su italijanske snage ušle u G. Ploču. Istog dana je štab 3. brigade pomerio svoj 1. bataljon iz Vrepca u Mogorič, bliže Klanecu.

Tokom 21. januara neprijatelj je sa dva bataljona, uz snažnu podršku artiljerije i minobacača, glavni napad usmerio na Gostušu koju je branio 4. bataljon 3. brigade. U oštroj borbi tokom dana svi neprijateljevi napadi su odbijeni. Najveću teškoću braniocima pričinjavala je italijanska ubitačna artiljerijska i minobacačka vatra kojoj nisu imali protivdejstva i koju ni upornošću ni visprenošću nisu savladali - neprijatelj je pri kraju dana uspeo da preotme ove važne položaje, koji i taktički i topografski dominiraju klanecom. Istog dana i četnici, koji su prethodnog dana iz Metka krenuli preko Gromače prema Mogoriću i Ploči, definitivno su naterani u beg prema Papučićima.

Narednog dana, 22. januara neprijatelj je napadom s fronta i bočno sa Gostuše uspeo da osvoji Pločanski klanac (k. 733), a zatim je usmerio žestok napad na Međeđaču (k. 728) koju je uporno branio 3. bataljon 3. brigade. Podržana moćnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom 32. ustaška bojna uspeva da potisne 3. bataljon i ovlada ovim važnim položajima. Borba je bila izuzetno oštra i tom prilikom je zarobljeno 16 ustaša. Padom ovih položaja, pored već izgubljene Gostuše i Klanca, odbrana tesnaca Tušice stigla je do kritične tačke, pogotovo što 2. bataljon nije nikako uspevao da odbaci daleko brojno jaču 31. ustašku bojnu sa Vrščića i Previje, odnosno sa padina iznad sela Komića. U toj situaciji 3. brigada noću 22/23. januara prelazi u odlučan protivnapad sa 1. i 3. bataljonom. U energičnom jurišu 3. bataljon baca ca Međeđače 32. ustašku bojnu, koja se u neredu povlači, a 1. bataljon odbacuje neprijateljske delove sa Debeljaka (tt. 822). Iako su oba ova položaja još tokom noći morala biti napuštena pod snažnim dejstvom neprijateljske artiljerije i minobacača, protivnapad je dao dobre rezultate: neprijatelj je pokoleban i agresivnost mu je znatno popustila.

Osim povremenog dejstva neprijateljske artiljerije, tokom 23. januara nije bilo značajnijih okršaja. Uveče, uz mnogo napora i podršku jednog minobacača 2. bataljon uspeva posle više pokušaja da u oštroj borbi osvoji Vrščić (tt. 860) i odbaci 31. ustašku bojnu. Neuspesi na Međeđači i Vrščiću toliko su pokolebali ustaške bojne da su one odmah samovoljno napustile svoje položaje i povukle se pravo u Lovinac. Energičnom intervencijom Zapovjedništva operativnog područja Like (ZAPOLI), ustaškog pukovina Vjekoslava Servacija, bojne su brzo vraćene na prvobitne položaje, a zapovednik 4. ustaškog zdruga je odmah srnejen.¹³⁰

Pred kraj dana (23. januar), jedinice 3. brigade ponovo su izvele nekoliko protivnapada na neprijateljske položaje. Prvi bataljon je ponovio

¹³⁰ ZB. V-TT, d. 191; AVII, NDH; k. 17, br. reg. 27/13. O tome je pukovnik Servaci ovako izvestio Glavni stožer: »Ustaški bojnik Šuletnić napustio je u kritičnim postavkama nalazeću bojnu kod sela Ploče. Razriješio sam ga dužnost i otpremio u Zagreb ZUVOJ-u. Zapovjedništvo 4. zdругom preuzeo sam osobno«.

napad na Debeljak a njegova 2. četa je upala u neprijateljski položaj; pri tom je poginuo njen komandir Nikola Radmanović. I 3. bataljon je napadao Gostušu ali bez značajnih rezultata. O tome se u izveštaju 5. armijskog korpusa kaže: »Južna kolona: u noći uoči 24. o.m. snažni neprijateljski napadi protiv naših položaja Debeljak i k. 728. Posle naizmenične promene stanja, situacija potpuno uspostavljena i naše trupe su zauzele sedlo Klanac i Ploča i naselje Komić. Stigao je u Lovinac bataljon crnih košunjas iz divizije 'Sasari'.¹³¹ Pomenuti bataljon (73. bataljon 73. legije crnih košulja) stigao je kao pojačanje ovoj inače jakoj napadnoj koloni, pošto su italijanski komandanti pogrešno ocenili da se pred njima nalazi oko 4.000 partizana. Uistinu pred njima se nalazilo ukupno nešto preko 1.000 izuzetno hrabrih i izdržljivih boraca 3. brigade.

Već oko 6 časova ujutro 24. januara neprijatelj je počeo artiljerijskom i minobacačkom vatrom temeljito da pročešljava sve položaje gde je moglo biti partizana, i tek oko 16 časova krenuo u napad. Severno od klanca, na položajima 1. i 4. bataljona neprijateljeva pešadija je zaustavljena, dok je cestom preko klanca prema zaseoku Tušice krenulo 7 tenkova u koloni, od kojih je jedan naišao na minu i na mestu ostao oštećen a ostali se vratili nazad. Malo zatim tenkovi su se povratili do oštećenog tenka, gde ih je pored ceste sačekala grupa boraca 4. bataljona i ručnim bombama oštetila još jedan tenk, tako da su u mestu ostala dva oštećena tenka, dok su ostali pobjegli nazad.

Uveče 24. januara delovi 1. bataljona Ličkog partizanskog odreda, iz rejona Mogorića, porušili su prugu u rejonu Metka, pa su tri vagona voza iz Lovinca iskočila iz šina. Po vozu je iz zasede otvorena vatra, ali »Brzom protivakcijom zaštitne jedinice i intervencijom jedne čete M.V.A.C. (*četnici - D.O.*) iz Metka naterani su napadači u bekstvu«,¹³² - kaže se u italijanskom izveštaju.

Narednog dana na frontu je vladalo relativno zatišje. Jedino je oko 19 časova 2. bataljon 3. brigade bezuspešno napadao neprijatelja na Okrugloj (k. 969), uz istovremeno držanje Troure (tt. 1234, k. 1093). O oštirini proteklih borbi, kao i o međusobnom odnosu Italijana i ustaša podosta govori i izveštaj ZAPOLI-a od 25. januara, u kojem, pored ostalog, stoji: IV zdrug u napredovanju od Lovinca prema Udbini posle žestoke borbe zauzeo položaj na crti: Mirkača (k. 1130) - Komić (k. 1028) - Komača (k. 934) - Trovrh (k. 1033) - Kukavec (k. 984) - Gostuša (k. 934) - k. 733 (k. 739). Saveznici po zauzeću označene crte pojačali su naše sa jednom bojnom na k. 733 i Gostuši. Ostale savezničke snage raspoređene u ceo liniji na Debeljaku (4000) k. 822 i na k. 631. (...) Polazim 25. sečnja u diviziju 'Re', jer sa ovim snagama i na ovakav način dalje napredovanje prema Udbini skopčano je sa teškim gubicima i posledicama«. ¹³³

Zastoj u neprijateljskom nadiranju Štab 3. brigade je iskoristio za udar po njegovoj pozadini. Naime, toga dana, 25. januara, popodne sa položaja oko klanca skinut je 3. bataljon i upućen u akciju na komini-

¹³¹ Zb. V-11, dok. 184.

¹³² Zb. V-11, dok. 194.

¹³³ Zb. V-11, dok. 191.

kaciju u neprijateljjevoj pozadini. Bataljon je noću 25/26. januara postavio zasedu između Papuča i Raduča, u rejonu Visokog brda (k. 688), i oko 11 časova 26-og sačekao italijansku kolonu za snabdevanje od 7 kamiona. Kada je kolona napadnuta njen prateći vod i četnici iz pratnje prihvatili su borbu, što je omogućilo da se nekoliko kamiona vrati u Medak, dok su neki uništeni. Potom je usledila brza intervencija dve čete Italijana, čete tenkova i dve čete četnika, pa se bataljon morao povući. Zarobljena su 4 italijanska vojnika i 4 četnika. Po njihovim izjavama neprijatelj je imao 17 mrtvih, među njima i 1 oficir i 6 četnika, i 9 ranjenih, među njima i oficir i 6 četnika.¹³⁴ U borbi je ranjen i komandant 3. bataljona Duka Sladić, pa je za novog komandanta postavljen Jovo Radaković.

U toku 27. januara najžešća borba vođena je za Lipač vrh (k. 794) koji je branila 1. četa 4. bataljona 3. brigade. Neprijatelj je u borbu uveo 73. bataljon crnih košulja, uz snažnu podršku artiljerije i minobacača. I pored višestruke nadmoćnosti u živoj sili i apsolutne prevlasti u tehnici (četa sem pešadijskog nije imala drugog naoružanja) napad mu nikako nije uspevao. Tri puta je pokušavao juriš na vrh i svaki put je bio odbijen uz znatne gubitke. Partizani su se i ovde koristili stečenim iskustvom iz borbi proteklih dana. Čim bi odbili juriš neprijateljske pešadije i čim bi počela da dejstvuje njegova artiljerija, za koju nisu imali protivdejstva, oni bi napuštali svoje isturene položaje i sklanjali se u škrabe dok ne prestane dejstvo artiljerije, a zatim bi ponovo iskakali na svoje položaje, odbili juriš pešadije i opet se sklonili. Tako je to trajalo ceo dan. U borbi za Lipač 73. bataljon crnih košulja je imao 5 mrtvih i 22 ranjena vojnika. Istovremeno je 2. bataljon 3. brigade uspešno odoleo napadu 31. ustaške bojne na k. 1033 i zadržao ovaj važan položaj. Uveče je 3. bataljon 3. brigade upao u Lovinac, u neprijateljskoj pozadini, rasterao tamošnju slabu posadu i nekoliko časova se zadržao u mestu među narodom; potom se povukao u sastav brigade. Ova akcija je unela nesigurnost u neprijateljeve redove, pa je hitno dovedena jedna satnija 9. ustaške bojne iz Otočca za osiguranje Lovinca.

Pred zoru 28. januara bataljoni su ponovo napali neprijatelja na Mededači (k. 728), Gostuši (k. 934) i Jusupovači (k. 661), ali nisu uspeli preoteti ove izuzetno važne položaje. Naročito žestok napad vodio je 4. bataljon na Gostuši. On je uspeo da se približi toliko da u neprijateljske zaklone ubacuje ručne bombe. Međutim, neprijatelj se držao čvrsto, odbio napad i bataljon se morao povući. Tog dana su položaji u Tušicama znatno oslabljeni, pošto je po naređenju Štaba divizije upućen 1. bataljon 3. brigade u pomoć 1. i 2. bataljonu 2. brigade na Ljubovo, gde je situacija postajala kritična.

Narednog dana 31. ustaška bojna izbila je na Trouuru, koja greškom jednog komandira čete iz 2. bataljona nije na vreme posednuta, tako da je niko nije branio. U prvi suton izvršen je napad na neprijatelja na Trouuri i Okrugloj, ali bez uspeha. Međutim, ustaše su nešto kasnije same napustile masiv Troure. U toku dana neprijatelj je osvojio i k. 727, koju je zatim noću napustio. Istog dana je 73. bataljon crnih košulja napadao bilom južnih obronaka Vršine (tt. 959) prema k. 867 koju nije us-

¹³⁴ -z]-^~mT, dok. 197.

peo zauzeti, mada je osvojio dva obližnja visa. Zbog noćnog protivnapada crnokošuljaši su 30. ujutro napustili osvojene položaje i povukli se na klanac (k. 733). Neprijatelj je 30. januara nastavio da artiljerijom tuče položaje 3. brigade, naročito predeo Ploče i Lipač vrh, ali ni toga dana nije uspeo da ga osvoji. Narednog dana značajnijih okršaja nije bilo.

U proteklih 12 dana neprijatelj, i pored višestruke nadmoćnosti u pešadiji a naročito u artiljeriji i uz povremenu podršku avijacije, nije uspeo da ovlada tesnacem Tušice. Neprijateljeva napadna kolona (od 6 bataljona), koja je trebalo da bude nosilac brzog manevra i prodiranja preko Udbine prema Korenici, nije izvršila zadatak, iako je uložila ogromne napore i žrtve. Dospevši do poslednjih položaja na izlazu iz tesnaca, neprijatelj se pripremao za odlučan prodor, pa se 1. februara ograničio na dejstva slabijim snagama, zauzevši po treći put Trovrh (Trouru). Oko 8 časova 2. februara sa svim snagama prelazi u odlučan napad. Glavni udar je usmerio na neveliko bilo koje se završava k. 867, levo od komunikacije prema Udbini. Tamo se branio 3. bataljon 3. brigade, dok se 4. bataljon nalazio s fronta oko komunikacije u rejonu k. 654 i k. 659. Neprijateljeva neuporediva nadmoćnost u snagama i sredstvima došla je opet do izražaja. U toku dana on je uspeo da ovlada k. 867 i celim vencem visova levo od puta, odbacivši 3. bataljon prema Vršini, a 4. bataljon prema zaseoku Opalići, obezbedivši nesmetan prolaz kroz Tušice. Da bi obezbedio nastupanje prema Udbini istog dana je čistio put od mina i napravio prelaz za tehniku kod porušenog mosta (narod ga zove Pavlovački most) u blizini k. 659.

Pošto je otvorio izlaz iz tesnaca i odbacio bataljone 3. brigade u stranu, neprijatelj je nastavio nastupanje i uveče 2. februara dostigao Ljeskovac (tt. 811). Treći bataljon je ostao na položajima u rejonu Vršine, 4. bataljon se povlačio preko Opalića, dok je 2. bataljon odstupao iz rejona Komića prema Ondiću. Prvi bataljon se još nije bio vratio sa Ljubova. Ujutro 3. februara neprijatelj je nastavio nastupanje bez otpora i pre podne ušao u Udbinu, koja je bila u plamenu pošto ju je Štab 6. divizije napustio. Istog dana je 1. bataljon 3. brigade u povratku s Ljubova stigao u Mekinjar. Sutradan neprijatelj je napao na Vršinu (tt. 959) ali ga je 3. bataljon zaustavio i prisilio na povlačenje, a potom se i ovaj bataljon povukao u selo Srednja Gora. Neprijatelju je trebalo punih četrnaest dana da u teškoj borbi s 3. ličkom brigadom savlada rastojanje od petnaestak kilometara.

Posle prodora neprijatelja u Udbinu 3. brigada se noću 3/4. februara pregrupisala na nove položaje. Četvrti bataljon je došao u Ondić, 2. bataljon je upućen u Visuć, 3. bataljon je zadržan u Srednjoj Gori, a 1. bataljon u Mekinjaru. U ovakvom rasporedu brigada nije dugo ostala. Noću 5/6. februara u rejon Visuća prebačeni su 1. i 3. bataljon tako da se tu grupisala čitava brigada. Štab 6. divizije naredio joj je da spreči prodor neprijatelja pravcem Udbina - Donji Lapac, pa je ona delom 2. bataljona posela položaj na liniji Ivanov vrh (k. 1092) - k. 811 - Tišma Varoš, a deo 2. bataljona i 4. bataljon smestila u zaseoke Visuća kao brigadnu rezervu. Položaji istočno i južno od zaseoka Tuk, na liniji Lončarić (k 971) - Pištalina, pripremani su za odbranu u cilju sprečavanja prodora neprijatelja prema Donjem Lapcu. Međutim, u toku 6. februara

ra, po naređenju Štaba divizije upućeni su iz Visuća u rejon Zuleševica - Mazinska planina, na pravcu Mazin - Gornji Lapac, 1. i 3. bataljon u pomoć 1. ličkoj brigadi, gde su narednog dana preuzeli položaje 1. i 2. bataljona 1. brigade.

Iz rejona Udbine neprijatelj je nastavio aktivna dejstva preko Jošana u susret snagama od Korenice i preko Krbavskog polja u susret snagama od Bunića, kao i prema 3. ličkoj brigadi u rejonu Ivanov vrh (k. 1093) - Visuć. U međuvremenu rasformirana je desnokrlna napadna kolona divizije »Re« i snage divizije »Sasari« koje su bile u njenom sastavu vraćeni su u sastav divizije »Sasari«. Tokom 6. februara iz Udbine je 31. ustaška bojna izbila na Ivanov vrh i uveče se povukla nazad. Sutradan, iz rejona Udbine prema Bruvnu počeo je pokret 151. pešadijski puk (1. i 3. bataljon) i 73. bataljon crnih košulja sa sredstvima ojačanja iz divizije »Sasari«. Ovaj puk je, radi obezbeđenja, pokušao da zauzme Ivanov vrh ali je bio odbijen od delova 2. i 4. bataljona 3. ličke brigade. Međutim, uspeo je da zauzme Kosovčev vrh (k. 925) i da produži pokret. Zanoćio je u selu Ondić i ujutro nastavio prema Bruvnu, gde je stigao uveče.¹³⁵

Borbe na pravcu Gračac - Bruvno - Gornji Lapac

Iako su trupe divizije »Sasari« stajale spremne za napad, u rejonu Gračaca, nisu 20. januara ujutro krenule u ofanzivu, kako je to bilo planirano i kako su to učinile ostale napadne kolone 5. armijskog korpusa. Borbu su počeli četnici. Grupa od oko 300 četnika, koja je došla od Velike Popine i Malovana, napala je iznenada 3. bataljon 1. brigade oko 6 časova u Glogovu i otpočela dejstva i na ovom pravcu. Bataljon se na brzinu povukao a četnici su upali u selo. Pošto se ubrzo sredio bataljon je protivnapadom isterao četnike iz Glogova. U toku dana 1. brigada se zadržala na liniji Čanković Draga - Tomin gaj i Derin gaj - Kijani - Glogovo.

Sutradan, 21. januara oko 11 časova, i glavne snage divizije »Sasari« krenule su iz Gračaca u napad. One su do noći stigle u selo Derin gaj (k. 616) gde su došle u oštar sukob sa 1. i 2. bataljonom 1. brigade. U tom rejonu neprijatelj je pod zaštitom predstraža zakonačio. Noću su tri čete oba bataljona napale i odbacile predstražna osiguranja neprijatelja do glavnine gde su naišle na žestok otpor i bile prisiljene da se povuku. Narednog dana, 22. januara, snagama oko jednog bataljona napadnut je 1. bataljon 1. brigade u selu Kijani. U dvočasovnoj borbi, i pored snažnog dejstva artiljerije i minobacača, neprijatelj je odbačen. Ostali bataljoni toga dana nisu imali borbe. Ujutro, oko 7 časova 23. januara, neprijatelj je istim snagama obnovio napad na Kijane, koje su uporno branile dve čete 1. bataljona. Pred višestruko nadmoćnijim neprijateljem, podržanim snažnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom, čete su bile prisiljene da se povuku uz znatne gubitke. Istog dana je jedna četa 1. bataljona napala neprijatelja na Obijaju i zauzela ovaj položaj.

135 ŽbTv-T1, d. 69, 165, 167, 171, 175, 176, 183, 184, 191, 197, 207, 210, 212, 215, 224; Zb. V-12, d. 26, 89, 91, 95, 99, 105, 115, 116, 127, 128, 129, 132; Zb. V-13, d. 50; AVII, NOR k. 799, br. reg. 1/2.

0 tome je Komanda divizije »Sasari« izvestila »da njene trupe nailaze na znatan otpor na celom frontu«.

Bdiujući danonoćno na položajima, bez smene i odmora, po jakoj hladnoći borci su malaksavali. Da bi im omogućio da se malo odmore 1 predahnu, Utopie i okrepe, ali verovatno i zbog nepoznavanja daljih namera neprijatelja, Štab 1. brigade je 23. uveče digao svoja tri bataljona sa položaja i povukao ih na odmor u obližnja sela. Na položaju je, kao predstraža, ostavio samo 2. bataljon. Međutim, pošto je prethodnog dana zauzeo Kijane, neprijatelj je 24. nastavio nastupanje. Iskoristivši nesmotrenost Štaba 1. brigade, zaobišao je levo krilo 2. bataljona i bez otpora preko Osmice i Plečaša upao u Bruvno. Tako je ne samo izmanevrisao kompletnu 1. brigadu, nego je došao u poziciju da dalja dejstva nastavi po izboru - prema Mazinu ili prema Udbini u pozadinu 3. brigade.

Štab 1. brigade bio je ne samo iznenađen, nego i stavljen pred ozbiljnu dilemu o daljim neprijateljevim namerama. Da bi kako-tako zatvorio oba pravca mogućeg neprijateljevog nadiranja, on je svoje skromne snage razvukao na veoma širokom frontu: od k. 696, zapadno od zaseoka Tupale, na koju je oslonio desno krilo, pa preko zaseoka Savatovići, Vodene glave (tt, 933), zaseoka Koneta, Stoca (tt. 968, k. 926), zaseoka Bruvanjski Cerovac, Šalabanice (k. 1147), Mazinske previje (k. 818), Urljaja (k. 1087, k. 1183, tt. 1298) do Kozjaka (k. 1285) na koji je oslonio levo krilo rasporeda jedinica, radi zaštite levog boka od mogućeg četničkog napada iz pravca Velike Popine. U toku 24. 2. bataljon je sa Vodene glave izvršio protivnapad na neprijateljske delove zapadno od ceste kod zaseoka Radakovići i k. 730 i potisnuo ih nekoliko stotina metara, ali su tada u dejstvo stupile jače snage neprijatelja i delovi 2. bataljona su se morali povući. Narednog dana, osim izviđačke delatnosti, značajnijih dejstava nije bilo. Iz napadne kolone neprijatelj je izvukao 73. bataljon crnih košulja i uputio ga da pojača desnokrilnu kolonu divizije »Re« na pravcu Lovinac - Udbina, dok je u rejon Bruvna dovlačio sveže snage i sredstva.

Nastavljajući napad prema Mazinu, neprijatelj je 26. januara sa oko dva bataljona snažno napao 1. bataljon 1. brigade na Mazinskoj previji (k. 818), ali je u oštroj borbi bio odbijen. Istog dana posle podne snage od oko dva bataljona napale su 2. bataljon 1. brigade na Opčuvu i Stocu. U obostrano oštroj borbi neprijatelj je zauzeo Opčuv (k. 972) i Stolac (k. 986, k. 926), a bataljon se povukao prema selu Klapavice. Uveče oko 19 časova deo snaga 3. bataljona 1. brigade napadalo je neprijateljske delove na brdu Gornjača u rejonu Bruvna, ali bez uspeha. Tog dana neprijatelj je cenio: »da odredi koji su zauzeli Bruvno i koji su se zadržali na dostignutim položajima imaju protiv sebe jednu proletersku brigadu u jačini 5 ili 6 bataljona«.

Zauzevši Opčuv i Stolac, neprijatelj je snagama oko jednog bataljona ujutro sledećeg dana krenuo u nastupanje prema s. Klapavice. Opet je došlo do oštrog sukoba s 2. bataljonom 1. brigade u kojem je neprijatelj odbačen nazad. Uveče, oko 22. časa, 1. bataljon pojačan sa dve čete 3. bataljona 1. brigade napao je neprijateljske isturene delove jačine do dve čete na Gradini i Zbornjači, iznad Bruvna. Napad je bio iz-

nenadan a juriš energičan, pa je jedna neprijateljska četa razbijena i u neredu proterana u Bruvno, ostavivši na položaju nešto municije, šatorskih krila, čebadi i drugog materijala. U borbi se naročito istakla 1. četa 1. bataljona »Marko Orešković«. Te noći u zoru 4. bataljon, koji se nalazio na desnom krilu brigade, postavio je jednu četu u zasedu na cesti Gračac - Bruvno i ujutro 28. januara sačekao neprijateljsku kolonu, naneo joj gubitke, ali je i bataljon pretrpeo ozbiljne gubitke: 2 poginula, 9 ranjenih, 1 zarobljen i 5 nestalih.

Pošto je jedan bataljon zadržao u Bruvnu, neprijatelj je 29. januara sa tri bataljona, uz snažnu artiljerijsku i minobacačku podršku, krenuo prema Mazinu. Pred njima, na Mazinskoj previji (k. 818), branio se 1. bataljon 1. brigade koji ga je upornom odbranom uspeo zaustaviti u nastupanju. Međutim, neprijatelj je uspeo da odbaci levo krilo 1. brigade (izgleda 3. bataljon) sa Urljaja, da zauzme Urljaj i kosu koja se od njega spušta prema Previji, pa je 1. bataljon bio prisiljen da se povuče, tako da je neprijatelj oko 16 časova ušao u Mazin. U međuvremenu je jedna četa 2. bataljona 1. brigade uspeła iznenada da izbije na Opčuv i da ga posedne. Nju je neprijatelj u suton napao i odbacio sa ovog za njega veoma osetljivog i važnog položaja. Koliko je otpor bio snažan jasno se vidi iz neprijateljeve procene po kojoj »snage suprotstavljene koloni 'Sasari' između Šolobanice, k. 818 i Urljaja izgleda da dostižu 5 bataljona«.

Narednog dana nije dolazilo do značajnijih borbi. Neprijatelj je po ustaljenom običaju povremeno artiljerijom tukao partizanske položaje. Uveče su manji delovi brigade demonstrirali napad na neprijateljski garnizon u Bruvnu, na šta je on energično reagovao vatrom. Uz podršku artiljerije neprijatelj je 31. januara krenuo iz Mazina u napad prema Škorića brdu (k. 1064), na čijim se južnim padinama iznad sela nalazio svega jedan vod 3. bataljona koji je prvi nalet neprijatelja odbio. Međutim, neprijatelj je jačim snagama, uz podršku tenkova, ponovio napad i odbacio delove 3. bataljona, zauzevši južne padine Škorića brda. Dejstvujući oko puta neprijateljski tenkovi su naleteli na partizanski protivtenkovski top, postavljen na putu, koji je preciznim gađanjem oštetio tri tenka. Dva su odmah izvučena, a jedan je ostao na cesti u snegu.

Učvrstivši se u Mazinu neprijatelj se pripremao za dalji prodor. Jedino je pokušao da zauzme Rešetinu stranu, ali je bio odbijen. U pokretu iz Mazina prema Gornjem Lapcu, sutradan ujutro pokušao je da osvoji Zavišića vršinu, koju je branio 1. bataljon 1. brigade. Desno od njega na padini Jasenovog vrha nalazio se 2. bataljon, a na Škorića brdu i zapadnije - 3. bataljon. Napad je odbijen bliskom frontalnom i bočnom vatrom. Međutim, snage koje su dejstvovale u zahvatu puta uspele su da potisnu delove 3. bataljona i ovladaju k. 980 i da je zadrže. Ipak je 3. četa 3. bataljona uspeła da iz oštećenog tenka izvuče dva mitraljeza sa 2.000 metaka, dva pištolja i još neke stvari. U tenku su nađeni ubijeni jedan oficir i jedan vojnik. Isto veče (3. januar) je demonstriran napad na neprijatelja u zaseoku Bajići. Tokom dana nije dolazilo do jačih okršaja, pa su 1, 2. i 3. bataljon 1. brigade uveče napali neprijatelja na padinama Škorića brda i na k. 980, dok se 4. bataljon nalazio na odmoru. Bataljoni su napadali sa po dve čete, ali uspeha nije bilo; povukli su

se sa 3 mrtva i 9 ranjenih boraca. Te noći je junački pao i Ilija Obradović, zamenik komandira 3. čete 1. bataljona »najsmelij i stalni bombaš u svim akcijama«, kaže se u izveštaju Štaba 1. korpusa Hrvatske. I neprijatelj je u ovim borbama imao značajne gubitke: 6 mrtvih i 51 ranjenog, od kojih 4 oficira. Sledećeg dana po partizanskim položajima dejstvovala je samo italijanska artiljerija.

Ujutro 5. februara divizija »Sasari« je pokušavala da proširi postignuti uspeh i da nastavi nadiranje prema Gornjem Lapcu. Njeni delovi su do 10 časova zauzeli k. 1064 (vrh Škorića brda) odbacivši 2. četu 3. bataljona, a drugi delovi su pokušali da se probiju preko k. 1001, između Rešetine strane i Zavšića vršine, ali ih je 3. četa 1. bataljona odbila. Sutradan, neprijatelj je ponovio napad na Rašetine strane i Zavšića vršine, gde su ga dočekale jedinice 1. bataljona i preciznom bliskom vatrom i uz gubitke odbacile nazad. Neprijatelj se u svojim izveštajima žali da je napredovanje prema Gornjem Lapcu naišlo na teškoće zbog teškog planinskog zemljišta, klime (niska temperatura, dubok sneg) i jakog protivničkog otpora. Pošto je pretrpeo nekoliko uzastopnih neuspeha, neprijatelj je zastao i nekoliko narednih dana nije preduzimao napade, očekujući pojačanje iz rejona Udbina (grupa pukovnika Zanotija). U isto vreme dolazi do značajne pregrupacije snaga 6. divizije na ovom pravcu. Naime, 6. februara su, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, iz rejona Visuća u pomoć 1. brigadi upućeni 1. i 3. bataljon 3. ličke brigade, dok su joj 2. i 4. bataljon zadržani u rejonu Visuća radi zatvaranja pravca Udbina - Donji Lapac. Dva bataljona 3. brigade smenili su 6/7. februara 1. i 2. bataljon 1. brigade na pravcu Mazin - Gornji Lapac, u rejonu Zavišića vršina - Jasenov vrh - Škorića brdo, a bataljoni 1. brigade povučeni su na odmor. Kako se prethodna tri dana i 4. bataljon 1. brigade nalazio na odmoru, to je i on smenio na položaju 3. bataljon. Tako su se tri premorena bataljona 1. brigade našla na kraćem odmoru.

Na pravcima Otrić - Srb i Strmica - Gornji Tiškovac neprijatelj nije dejstvovao. Prvi udarni (Strmica - Tiškovac) i 2. udarni bataljon (Otrić - Srb) Ličkog partizanskog odreda su u to vreme imali punu inicijativu. Oni su od 25. do 28. januara sadejstvovali 2. proleterskoj brigadi 2. proleterske divizije u borbi protiv četnika na području Plavno - Prljevo - Rastičevo, a potom su u tom prostoru samostalno dejstvovali. Neko vreme, od 7. do 10. februara, 1. udarni bataljon je sadejstvovao 10. krajiškoj brigadi u borbi protiv četnika u rejonu Donji Tiškovac - Stožište - Duler. Četnici i Italijani počeli su grupisanje u rejonu Otrića, pa je 2. udarni bataljon zaposeo Srbski klanac na liniji Maglaj (tt. 1207) - Debelo brdo (k. 907) - k. 930 - Kurozeb, gde je 11. februara oko 12 časova sačekao neprijateljski napad.¹³⁶

I dok su borci na položajima prsa u prsa sa neprijateljem danonoćno činili čuda od junaštva, ne manje podvige činio je samopregorni narod Like zahvaćen ofanzivom, koji je nepoštedno stajao uz njih i bio im jedini oslonac i podrška u svakom pogledu. Nateran u mnogobrojne zbegove po šumskim zabitima, klancima i vrletima, narod je tragediju

136 7b v-11 d 69, 117, 165, 167, 169, 171, 175, 176, 183, 184, 191, 197, 207, 210, 212, 215, 224- Zb V-12, d. 89, 91, 95, 99, 105, 115, 116, 122; Zb. V-13, d. 50; AVII, NOR, br. reg. 1/2!

koja ga je zadesila primao sudbinski, ostajući do kraja uz nepokolobljive borbe 6. divizije. Sa borcima je delio i poslednji krompir, boticu palente i koricu hleba. Zbegovi su prihvatili, zbrinjavali i negovali ranjenike evakuisane sa fronta. U zbegovima se svakodnevno prikupljala i spremala hrana, koju su uglavnom omladinke nosile borcima na položaje pod neprijateljskim kuršumima.

Deo Like je između reke Une i ličke železničke pruge, posle povlačenja neprijatelja, bio je u pravom smislu spržena i opustošena zemlja. Nastupilo je proleće, trebalo je ponovo orati i sejati, a zaprega i semena sačuvano je veoma malo. No, velikim zalaganjem i dobrim organizatorskim radom narodnooslobodilačkih odbora sve su te nedaće nekako savladane, međusobnim ispomaganjem njive poorane i zasejane, podizane bajte i skloništa za narod, život je opet krenuo hvatajući uobičajeni ritam, borba se bez kolebanja i zastoja nastavljala.

Situacija i obostrani planovi posle izbijanja neprijatelja na liniju Korenica - Udbina - Mazin

I pored velike nadmoćnosti u ljudstvu i u tehničkim borbenim sredstvima italijanskom 5. armijskom korpusu trebalo je punih 10 do 14 dana da izbije na liniju Korenica - Udbina - Mazin, odnosno da ovlada Koreničkim, Krbavskim i Mazinskim poljem. Bilo je to daleko od očekivanih i planom utvrđenih rokova za dostizanje pojedinih taktičkih i operativnih ciljeva. Krupnu grešku u operativnom pogledu napravio je 5. armijski korpus na svom levom krilu propustivši da kolonom »Fabri« i kolonom »Andelini« (leva kolona divizije »Re«) brzo izbije na komunikaciju Slunj - Drežnik Grad - Ličko Petrovo Selo. Da nije to učinio pitanje je da li bi 8. kordunaška divizija i 6. i 14. (dva bataljona) primorsko-goranska brigada uspele da se povuku i prebace u Liku i oslone na 6. diviziju. U tome bi se slučaju i one i 6. divizija našle međusobno razdvojene, a time i u daleko težoj situaciji. Ovako je 1. korpus, odnosno Glavni Štab Hrvatske dobio mogućnost da ovim snagama ne samo ojača odbranu u Lici, nego da ih u pravom trenutku grupiše i snažnim protivudarom porazi diviziju »Sasari«.

I na desnom korpusnom krilu divizija »Sasari« nije izvršila svoj osnovni zadatak. Trebalo je da se ona preko Mazina i Kulen-Vakufa probije u rejon Bosanskog Petrovca pre nemačke 717. divizije (ni ova nemačka divizija nije izvršila zadatak). Divizija »Sasari«, pošto je ušla u Mazin 29. januara, tapkala je u mestu više od deset dana, pred izmorenom 1. ličkom brigadom. Uzalud je komandant 2. armije još 29. januara (upravo kada je divizija »Sasari« ušla u Mazin) naredio komandantu 5. armijskog korpusa: »Da bi se sprečilo povlačenje ka jugu pobunjeničkih formacija koje su potučene na severu, molim da se što pre posedne raskrsnica G. Lapac a zatim Kulen-Vakuf. U tom cilju treba potisnuti kolonu divizije »Šasari« preko Mazina i desnu kolonu divizije »Re« preko Udbine i D. Lapca ka G. Lapcu, odakle će biti lako nastaviti ka Kulen-Vakufu. Desna kolona »Re«, čim dođe u operativni dodir sa kolonom »Sasari«, prelazi pod njenu komandu«¹³⁷ Ništa od naređenog

¹³⁷ Zb.~V-IT dok. 214.

nije izvršeno. Desna kolona divizije »Re« (sastavljena i od jedinica divizije »Sasari« i ustaša) nije ni pokušala da prodre preko prevoja Kuka (tt. 1172) prema Donjem i Gornjem Lapcu (što će mnogo kasnije učiniti kolona »Prederzani«). Od ovog manevra se očigledno odustalo zbog nemogućnosti divizije »Sasari« da se raspoloživim snagama probije prema G. Lapcu, pa joj je 7. februara morala biti upućena pomoć od Udbine preko Ondića i KJapavica.

Koliko je generalu Roati bilo stalo do prodora divizije »Sasari« u rejon Bosanskog Petrovca vidi se iz upozorenja, koje je 31. januara, uputio komandantu 5. armijskog korpusa. Saopštivši mu da je od oficira za vezu kod komande nemačkih trupa u Hrvatskoj saznao »da je leva kolona 717. divizije (*napadala od Sanskog Mosta pravcem Velegići - Bravsko - D. O.*) odlučila da napadne na Bosanski Petrovac«, on kaže: »Trebalo bi izbeći da pomenuto mesto uzmu Nemci, a naša desna kolona (*»Sasari« - D.O.*) je međutim još pozadi. Nadam se ne ponavljajući naređenja koja su već dovoljno jasna, da ovo gledište ima i V armijski korpus«. ¹³⁸ Opet od traženog prodora nije bilo ništa, divizija je i dalje stajala u Mazinu očekujući da joj stignu pojačanja. I nemačka 7. SS divizija na pravcu Karlovac - Slunj - Bihać je mnogo kasnila (u Bihać je trebalo da stigne 20. januara uveče a stigla je 29. januara), tako da je tek 7. februara zauzela Bosanski Petrovac, dok Italijani i pored svih želja tamo nikada nisu stigli.

Pošto su Nemci zauzeli Bihać i Bosanski Petrovac tražili su od Italijana da im obezbede desni bok hitnim i radikalnim čišćenjem planine Plješevice. Novi komandant 2. armije general Roboti, ¹³⁹ postavio je svojim trupama unekoliko drugačije zadatke od ranije dobijenih. On 8. februara 1943. komandantu korpusa saopštava sledeće: »Da bi se dopunilo raščišćavanje terena između puta Ličko Petrovo Selo-Korenica-Udbina i puta Bihać-Zavalje-Donji Lapac, kao i da bi se umanjio pritisak znatnih ustaničkih formacija protiv desnog boka i komunikacije nemačke divizije »Princ Eugen«, molim da grupacija »Feroni« (74. puk divizije »Lombardija«, bez bataljona, zvan po komandantu puka) izvrši što pre napad na Ličko Petrovo Selo, proširujući ga, po mogućnosti do Zavalja i pojačavajući, ako treba, istu grupaciju. Molim takođe da se što pre izvrši nekoliko napada sa odgovarajućim snagama preko Plješevice, pravcem zapad-istok, od jednog do drugog napred pomenutog puta. Naravno, ovo će primorati da se delom odlože raščišćavanja koja je V armijski korpus predvideo. Da bi se sprečio odlazak partizanskih formacija na jug, posedanje Kulen-Vakufa dobija sve veću važnost i mora uslijediti neposredno posle posedanja Gornjeg Lapca. Ne manju važnost dobijaju daljnja raščišćavanja zona oko Kulen-Vakufa, Gornjeg Lapca i Donjeg Lapca. Da bi se operišućim kolonama dala željena jačina i da bi se zaštitila dugačka komunikacija, treba hitno izvršiti povezivanje jedinica »Sasari« koje dejstvuju pod komandom pukovnika Zanotija sa delovima iste divizije i delovima za pojačanje koji dejstvuju duž pravca Gor. Lapac«.

1 ^ b M M 1, dok. 222.

General Mario Roata predao je dužnost komandanta armije 5. februara generalu Mariu Robotiju, do tada komandantu 11. armijskog korpusa.

Dalja dejstva 5. armijskog korpusa uglavnom su se odvijala u duhu ovog naređenja. Posle razgovora sa komandantom 5. korpusa, generalom Glorijom, načelnik štaba 2. armije, general Clemente Primijeri, predočio je generalu Robotiju i sledeće: »Dolazak SS divizije u Bos. Petrovac i stav koji treba zauzeti prema Nemcima na sastanku u Beogradu (radi se o sastanku na kojem su razrađivani planovi za operaciju »Vajs II« - D. O.) nalažu nam da dostignemo cilj D. Lapac, da bismo izbegli da se misli ili da se kaže da je naše učešće, u Vajs I bilo namerno nedovoljno«. ¹⁴⁰ Dakle i dalje je Kulen-Vakuf ostao cilj koji se morao dostići. Stoga se i težište napada 5. armijskog korpusa prenosi na desno krilo, na pravac Mazin - G. Lapac - Kulen-Vakuf. Ojačana divizija »Sasari« morala je da se po svaku cenu probije preko snegom zavezane Mazinske planine i Zuleševice do Kulen-Vakufa, što je za nju ispalo pogubno jer su i partizanske snage na tom pravcu u međuvremenu bile znatno pojačane.

Na učestale zahteve Nemaca za bržim prodiranjem u dolinu Une i sigurnijom zaštitom desnog boka i komunikacije 7. SS divizije, Italijani su se oglašivali izgovorom da je »komandant divizije 'Re' predložio komandantu SS divizije da zajednički dejstvuju na Bihać. Odgovoreno je da nije potrebno«. Ovu činjenicu, da je komandant 7. SS divizije u susretu sa komandantom »Re« 29. januara u Ličkom Petrovom Selu odbio njegovu ponudu da i italijanske trupe učestvuju u dejstvu na Bihać, Italijani su često isticali kada je trebalo otkloniti razne nemačke zahteve za pojačanim dejstvima. ¹⁴¹

Izbijanjem na liniju Mazin - Udbina - Korenica, mada sa znatnim zakašnjenjem od planiranog, 5. armijski korpus je znatno skratio front, prikupio i grupisao snage i bio u mogućnosti da produži dejstva na preostali deo slobodne teritorije u Lici. Umesto takvog dejstva korpus razrađuje plan petnaestodnevnog »metodičnog i potpunog čišćenja« zone između pruge Vrhovine - Medak, i puta Prijeboj - Korenica - Udbina - Lovinac odnosno Raduč - Medak, u duhu naređenja komandanta 2. armije od 29. januara 1943. kome je 4. februara plan čišćenja dostavio na uvid i odobrenje. Planirano je da se čišćenje obavi u tri faze.

Prva faza: 74. puk »Lombardija« (bez bataljona) od Vrela (kod Korenice), a 2. puk »Re« (bez bataljona) i 34. ustaška bojna od Bunića, čiste zonu Krbavice. U tome vremenu 1. puk »Re«, 16. bataljon »M«, 31. i 32. ustaška bojna (sada: Grupa »De Bonis«) razmestiće se na položajima Papuča - Raduč - Lovinac - Ploče - Ljeskovac (tt. 811).

Druga faza: 74. puk (bez bataljona) iz Krbavice, a četnici iz Vrhovine i Babina Potoka čiste zonu Turjanski, a 2. puk »Re« iz Bunića i dva bataljona 1. puka »Re« iz Ljeskovca zonu Jagodnja - Breštane - Srednja gora.

Treća faza: 2. puk »Re« i 34. ustaška bojna od Vrepca i dva bataljona 1. puka »Re« i dve ustaške bojne od Raduča i Ploče čiste zonu Vrebac - Mogorić. Istovremeno su jedan bataljon 1. puka i jedna ustaška bojna od Breštani imali da čiste zonu Breštani - Srednja gora - Ploča. ¹⁴²

TSTzb^V-IX dok. 128.

Ml Zb' V-II, d. 215; Zb. V-12, d. 102.

142 zF V-III d. 222; Zb. V-12, d.102, 116, 126, 127, 132, 137.

Međutim, usled jakog i aktivnog otpora partizanskih snaga i jačeg pritiska Nemaca za bržim prodiranjem ka Uni i obezbeđivanja njihovog desnog boka i komunikacija, od plana se u početku njegovog ostvarivanja u nekim pitanjima moralo odstupiti. Tako je 74. puk »Lombardija« već 7. februara napustio Korenicu i otišao na obezbeđenje komunikacije Ličko Petrovo Selo - Bihać, pa od čišćenja rejonu Krbavica - Turjanski nije bilo ništa.

Pošto su ovladale rejonima Korenica, Udbina, Bunić neprijateljske snage su se tokom 3. i 4. februara međusobno povezale i pregrupisale. Trupe divizije »Re«, pripremajući se za čišćenje planiranog prostora, 5. februara bile su ovako raspoređene:

- 151. pešadijski puk »Sasari« (1. i 3. bataljon) i 73. bataljon crnih košulja, baterija topova i četa tenkova, dotad desna kolona divizije »Re«, u rejonu Udbina (odatle je već 7. februara upućen u Bruvno u sastav svoje divizije);

- 1. pešadijski puk »Re«, 16. bataljon »M« i 4. ustaški zdruk (31. i 32. ustaška bojna), ukupno 6 bataljona, na prostoru Čojluk - Muletić u pokretu, da prema planu zauzme liniju Ljeskovac (t. 811) - Ploča - Lovinac - Raduč - Medak, pod komandom generala De Bonisa, pomoćnika komandanta divizije »Re« (Grupa »De Bonis«);

- 2. pešadijski puk »Re« (bez bataljona) i 34. ustaška bojna, ukupno 3. bataljona, u rejonu Bunića, održavajući dodir sa 1. pukom u rejonu Pišaća (danas Krbava);

- 74. pešadijski puk »Lombardija« (bez bataljona) u Korenici, a četnička formacija u Vrelu, i

- 2. lovačka bojna na osiguranju puta Babin Potok - Homoljac - Plitvički Ljeskovac.¹⁴³

U trouglu Udbina - Korenica - Bunić stajalo je 16 jakih neprijateljskih bataljona (računajući i bataljon 152. puka koji je dejstvovao na Pločanskom klancu i Tušicama, a preko Ondića prema Bruvnu nije upućen), sa jakim artiljerijom i tenkovima.

U isto vreme, 5. februara, trupe divizije »Sasari« u zoni Gračac - Mazin bile su u sledećem rasporedu:

- 2. bataljon 152. pešadijskog puka na k. 980, severno od Mazina;
- 2. bataljon 151. pešadijskog puka na k. 1064 (Škorića brdo);
- Bataljon »Zara« na Jasenovom vrhu (k. 1278);

- komanda divizije, 26. bataljon bersaljera biciklista i jedna četa 3. bataljona 25. pešadijskog puka »Bergamo« u Mazinu;

- komanda 73. legije crnih košulja i njen 44. bataljon crnih košulja u Gračacu;

- 3. bataljon 25. pešadijskog puka »Bergamo« (bez čete) na obezbeđenju komunikacije Gračac - Bruvno;

- 1. eskadron tenkova na obezbeđenju komunikacije Gračac - Bruvno, i

- 15. bataljon bersaljera biciklista i grupacija četnika, orjentisanih za dejstvo pravcem Otrić - Srb, prikupljala se u rejonu Zrmanja.¹⁴⁴

¹⁴³ Zb. V-12, d. 19, 89, 122, 126; Zb. V-13, d. 50; AVII k. 18, br. reg. 5/1-33, 5/1-50.

¹⁴⁴ Zb. V-12, d. 120, 122, 124.

U tom rasporedu divizija je stajala do 11. februara čekajući pojačanje, odnosno svoje jedinice (151. puk i druge) od Udbine, iz sastava divizije »Re«.

Pošto je 5. armijski korpus ovladao prostorom Korenica - Udbina - Mazin, a 7. SS divizija zauzela Bihać (29. januara) i Bosanski Petrovac (7. februara), dejstvujući delom snaga desnom obalom reke Une prema Kulen-Vakufu gde je stigla 6. februara, smanjena slobodna teritorija Like bila je opasno ugrožena. Ona je praktično bila svedena na uski a dugački pojas teritorije sreza Donji Lapac, od Drenovače do Srbskog klanca, koji se prostire između Une i masiva Plješevice (od Prijeboja do Ćemernice). Na tom malom prostoru našle su se glavne snage 1. korpusa Hrvatske sa Glavnim štabom Hrvatske. Upravo tada, kada se situacija jako pogoršavala, 6. diviziji su u pomoć pristigle (odnosno potisnute u Liku) 8. kordunaška divizija i dve primorsko-goranske brigade, što je bilo odlučujuće za konačan ishod ofanzive u Lici.

Vodeći manevarsku odbranu pred nemačkom 7. SS divizijom, 8. kordunaška divizija je krajem januara dospela u rejon severozapadno od Bihaća. Njena 15. brigada (909 boraca) povukla se prema Zavalju i 29. januara sa po jednim bataljonom posela Zavalje i Skočaj, jedan bataljon je zadržala u rezervi, dok joj je jedan ostao u rejonu Prijeboja. Peta brigada (960 boraca) posela je 31. januara položaje u rejonu Drenovače i zatvorila pravac prema Donjem Lapcu u sledećem rasporedu: 3. bataljon na Gradini (k. 505) i Drenovači (tt. 597); 1. bataljon na Željznoj glavi (k. 774), Hrastiku (k. 705) i Vršku (k. 690); 2. bataljon je držao padine Miletina vrha (k. 1078) i kontrolisao prostor prema Dugim lukama i Meljinovcu, dok je 4. bataljon smešten u Užljebić i Capačišu u rezervu i na odmor. Istog dana 15. brigada je povučena iz rejona Skočaja, najpre u Nebljuse i Kruge, a potom je pomerena u Dnopolje i Birovaču na odmor i oporavak. Tu joj je sutradan stigao i njen 1. bataljon iz rejona Prijeboja. Pošto je neprijatelj nadirao uz desnu obalu Une prema Kulen-Vakufu, 15. brigada je 3. februara uputila jedan bataljon na levu obalu Une u rejonu Veliko Seoce - Donji Štrpci.

U toku 6. februara 5. brigada je vodila ogorčenu borbu sa jačim snagama 7. SS divizije, snažno podržanih artiljerijom i tenkovima. Junački Kordunaši su ovaj snažan napad u žestokoj bliskoj borbi slomili i neprijatelju naneli znatne gubitke, prisilivši ga na povlačenje. Oni su, pored ostalog, zaplenili i jedan tenk od 13 tona i top 37 mm sa 80 granata. U ovoj teškoj borbi brigada je imala velike gubitke: 14 poginulih i 45 ranjenih boraca. Pošto je neprijatelj prodirao preko Ćukova prema Kulen-Vakufu, mineri 15. brigade su srušili most na Uni u Kulen-Vakufu pred ulazak nemačkih tenkova. Dva bataljona ove brigade upućena su u pomoć 5. brigadi na Drenovači. Kako je borba bila okončana pre nego što je stigla pomoć, to je 2. bataljon 15. brigade smenio sa položaja 3. bataljon 5. brigade, koji je pretrpeo najveće gubitke, dok su 4. bataljon 15. brigade i 3. bataljon 5. brigade stavljeni u rezervu južno od Drenovače. Ostala dva bataljona 15. brigade (1. i 2.) kontrolisala su i štitila levu obalu Une od Kulen-Vakufa do Velikog Seoca. Tako je 8. divizija sigurno i pouzdano branila preostali deo slobodne teritorije na Drenovači i levoj obali Une. Njen 1. bataljon 4. brigade, koju je ofanziva za-

tekla u Žumberku, nalazio se u rejonu Prijeboja sa 6. primorsko-goraskom brigadom, gde je ostao do kraja borbi.¹⁴⁵

Šesta i 14. primorsko-goranska brigada (dva bataljona) pod komandom Veljka Kovačevića, zajedno sa 1. bataljonom 4. kordunaške brigade, posle teških borbi sa Nemcima na prostoru Slunja, povukle su se preko Kapele u rejon Plitvičkih jezera i 28. januara ujutro bile u rejonu Prijeboj - Plitvički Ljeskovac. Dva bataljona 6. brigade i 1. bataljon 4. brigade vodili su teške borbe sa levokrilnom kolonom divizije »Re« u sadejstvu sa delovima 2. ličke brigade, koji su dotle usamljeni dejstvovali na toj prostoriji. Narednih dana goranske brigade su vodile teške borbe na području Prijeboja i Korenice, često sadejstvujući sa 2. ličkom brigadom.¹⁴⁶¹

Petog februara partizanske snage u odbrani preostalog dela slobodne teritorije u Lici bile su u ovakvom rasporedu:

- 1. brigada 6. divizije na pravcu Mazin - Gornji Lapac držala je položaje Zvišića vršina (k. 1265) - Jasenov vrh (tt. 1276) - zapadne padine Mazinske planine - k. 1132;

- 3. brigada 6. divizije na pravcu Udbina - Donji Lapac bila je prikupljena u rejonu sela Visuća;

- 2. brigada 6. divizije u prostoriji Krbavica - Trnavac - Turjanski;

- 5. brigada 8. divizije na Drenovači;

- 15. brigada 8. divizije u rejonu Nebljusi - Kruge, delom na levoj obali Une;

- 6. i 14. primorsko-goranska brigada (dva bataljona) i 1. bataljon 4. kordunaške brigade (dejstvovao pod komandom 6. brigade) u odbrani severozapadnih padina Plješevice i sela ispod nje, od Ponora i Frakšića preko Gorice do Jošana, i

- 1. bataljon Ličkog partizanskog odreda na pravcu Strmica - Gornji Tiškovac, a 2. bataljon istog odreda na pravcu Otrić - Srb.

Situacija je narednih dana zahtevala pregrupisanje snaga, pa je 3. brigada prebačena da pojača 1. brigadu na pravcu Mazin - Gornji Lapac, a na pravac Udbina - Donji Lapac prebačena su dva bataljona 2. ličke i jedan bataljon 6. goranske brigade. Ovi bataljoni su dockan prebačeni na taj pravac, pa nisu mogli izvršiti svoje zadatke (sprečavanje prodora preko Kuka).

U takvoj veoma ozbiljnoj situaciji, kada je slobodna teritorija Like svedena na Lapačku dolinu i masiv Plješevice, Glavni štab Hrvatske preuzeo je komandu u svoje ruke. Naredbom od 3. februara organizovao je odbranu po sektorima sa štabovima sektora; oformljena su tri sektora sa štabovima. Prvim sektorom je komandovao Štab 8. divizije, sa 5. i 15. brigadom na prostoru ograničenom istočnim padinama Plješevice, Drenovačom i dalje levom obalom Une do Kulen-Vakufa. Drugim sektorom je komandovao posebno obrazovani štab - Doko Jovanić, komandant i Šime Balen politički komesar - a raspolagao je 6. i 14. goranskom brigadom (dva bataljona) i 1. bataljonom 4. kordunaške brigade 8. divizije, obuhvatajući severozapadni deo Plješevice, od Čuića Krčevine i Prijeboja, preko Frkašića do Jošana i Bunića. Pod komandu

¹⁴⁶ Zb. V-12, d. 2, 3, 8, 20, 21, 23, 24, 25, 90.

Zb. V-11, d. 117; Zb. V-12, d. 90; Zb. V-13, dok. 35.

ovog sektora uključivana je i 2. lička brigada, koja je djelovala na prostoru Turjanskog, Ljubova i Bunića do Frkašića i Plitvičkog Ljeskovca. Trećim sektorom, koji je zatvarao sve prelaze i pristupe Lapačkoj dolini preko Plješevice od Visuća do Srbskog klanca i Gornjeg Tiškovca, komandovao je Štab 6. divizije. Na raspolaganju je imao svoju 1. i 3. brigadu i dva bataljona Ličkog partizanskog odreda, na Srbskom klanecu i u Tiškovcu.¹⁴⁷

Pored reorganizacije odbrane i komandovanja, u pripremi za odlučan obračun, preduzete su sve odgovarajuće mere radi konsolidovanja odbrane i pripreme boraca i jedinica za izuzetne napore u neravnoj borbi. Jedinice su popunjavane novim borcima: raznim aktivistima sa terena, odbornicima i stražarima iz komandi mesta i komandi područja, kao i ljudstvom, pretežno mladićima, koje se dobrovoljno javljalo u brigade.

Zbog izuzetno teške situacije GŠH je pripremio i plan za povlačenje glavnih snaga preko Une u Bosnu. U vezi s tim, Vrhovni štab mu je 3. februara 1943. javio: »Preduzete mjere u pogledu povlačenja vaše glavnine u pravcu Bos. Petrovac-Drvar odobravamo. Isto tako i ostavljanje manjih odreda u pozadini neprijatelja. Za vaše ranjenike pripremljeno je mesto smeštaja. U slučaju daljeg povlačenja dobićete naredenje. Jakšić štiti pravac Bihać-Petrovac«. I narednih dana u više navrata Tito traži od GŠH da osigura i čuva pravac za povlačenje prema Drvaru, da ne dozvoli opkoljavanje snaga u Lapačkoj dolini. Vrhovni komandant 10. februara naređuje Glavnom štabu Hrvatske: »Pošaljite hitno jednu brigadu u Martin-Brod da zamjeni Jakšićevu brigadu, koja mora odmah da krene prema Drvaru radi zaštite evakuacije ranjenika«.¹⁴⁸

Bila je to 16. banijska brigada koja je čuvala prelaz za 6. i 8. diviziju po nalogu Vrhovnog štaba. Kada je ova brigada 10. februara napustila Martin-Brod, GŠH nije tamo poslao celu brigadu već samo 3. bataljon 1. ličke brigade, iako mu je štab 16. brigada predao poruku VŠ da se obe divizije povuku na desnu obalu Une.¹⁴⁹ Očigledno da je tada u GŠH ideja o povlačenju preko Une već bila napuštena; prevagnulo je samopouzdanje i celishodna odluka da se u odbrani dela slobodne teritorije istraje do kraja i izvojuje pobjeda. Sudeći po događajima i njihovom krajnjem rezultatu, bila je to briljantna odluka i veliki trenutak GŠH, mada Vrhovnom štabu NOV i POJ nije bilo pravo što njegova naredjenja nisu izvršena.

Borbe posle izbijanja neprijatelja u Mazin, Krbavsko i Koreničko polje

Dok je divizija »Sasari« više od desetak dana stajala u Mazinu ne, pokušavajući da se probije u Gornji Lapac i Kulen-Vakuf, što je od nje traženo i očekivano, dotle su borbe oko Koreničkog i Krbavskog polja bile u punom jeku.

¹⁴⁷ Šesta proleterska divizija, str. 113.

¹⁴⁸ J.B. Tito, *Sabrana djela*, tom 14, str. 31, 42, 45, 52, 56.

¹⁴⁹ Komandant 7. divizije Pavle Jakšić naredio je svojoj 16. brigadi u Martin-Brodu, pozivom na naredenje VŠ, da uspostavi vezu sa Ličkom i Kordunaškom divizijom: Naredite im da se odmah povuku na ovu stranu Une« (AVII, k. 796, br. reg. 16/2, 27/1).

Dana 4. februara povećala grupa četnika provukla se iz Vrela kroz Mrsinj prema Vujinovim Glavama između 2. i 3. bataljona 2. brigade, ali je brзом intervencijom ovih jedinica odbačena nazad. Štab 2. sektora naredio je Štabu 2. brigade da jedan bataljon sa minobacačem uputi u rejon Visuća radi pojačanja tamošnjih snaga u odbrani pravca prema Donjem Lapcu. Štab brigade je, upravo u to vreme, svoj položaj ocenjivao veoma ozbiljnim i teškim. Očekujući napad jakih snaga od Bunića i Korenice, on je sa puno razloga ukazivao na nedovoljnost snaga da odbrane povereni im prostor, tražeći instrukcije šta da radi sa velikim zbegovima naroda i kuda da se probija ako se ne bude mogao održati. Stoga je i slanje ovog bataljona odloženo. U to vreme neprijateljske snage iz Bunića i Korenice »čistile« su, odnosno pljačkale i palile okolna sela. Istovremeno su 2. puk »Re« i 34. ustaška bojna čistili Divoselo, Šalamunić, Čorkovo Selo i Pišać i kod k. 631 u Krbavskom polju došli u vezu sa delovima 1. puka »Re« od Udbine.¹⁵⁰

Pre podne 6. februara, jaki delovi 2. puka »Re« i 34. ustaške bojne uz podršku pet tenkova, krenuli su u napad od Bunića na Krbavicu. Položaje Murgovača (k. 863) - Gradina (k. 827) branila je 3. četa 1. bataljona 2. brigade, koja se samoinicijativno povukla sa Gradine na Murgovaču, pa su manji delovi neprijatelja tenkovima upali u selo i plamenobacačima zapalili 12 kuća i 8 štala. U međuvremenu, neprijatelj je zauzeo i Murgovaču zbacivši sa nje pomenutu četu, a od Vrpila je napadao delove 2. bataljona, gde je zaustavljen i odbačen. Protivnapadom 1. bataljona neprijatelj je uveče izbačen iz Krbavice, a tokom noći i sa Murgovače. Četnici koji su se provukli padinama Mrsinja i ugrozili Baljkušu bili su na vreme primećeni i odbačeni. Tako je pokušaj »čišćenja« Krbavice u začetku propao, uglavnom zbog toga što je izostao napad 74. puka iz Korenice, kako je bilo planirano, a koji je morao biti upućen na novi planom predviđeni zadatak.¹⁵¹ Nakon neuspeha u čišćenju Krbavice, 2. puk i 34. ustaška bojna proveli su naredna tri dana u pretresanju sela u Krbavskom polju: Šalamunića, Svračkova Sela, Podlapca, Debelog Brda i ostalih.

Pošto je 74. puk 7. februara napustio Korenicu, 3. bataljon 2. brigade je za njim poseo Pogledalo i Homoljački klanac, a sledećeg dana sa dve čete i Končarev Kraj, održavajući borbeni dodir sa neprijateljem u rejonu Čudina klanca. Noću 7/8. februara 1. bataljon 2. brigade upućen je na Ljubovo da deјstvuje po komunikaciji, pošto se očekivalo povlačenje neprijatelja tim pravcem. Međutim, neprijatelj se 8. februara iz Bunića uputio prema Podlapcu u pljačku i paljevinu sela na zapadnom obodu Krbavskog polja. I ovaj pokret je Štab 2. brigade pogrešno ocenio kao povlačenje, pa je noću 8/9. februara uputio 2. bataljon da pretekne neprijatelja i da mu posedanjem pogodnih položaja oteža izvlačenje, najdalje na Pločanskom klanacu. Bataljon je narednog jutra dostigao Laudonov gaj i južnu ivicu Šalamunića (k. 660) gde je stupio u borbu sa neprijateljem koji se vraćao iz pljačke. Pred večer je sa Ljubova

*Šo^ZbT V-12", d. 13, 18, 19, 89, 115, 122; Zb. V-13, d. 50.

¹⁵¹ Na zahtev Nemaca da osiguraju put Slunj - Bihać, puk je 7. februara prebačen u Gornji Babin Potok. Sledećeg dana krenuo je u raščišćavanje pravca Čudin klanac-Prijeboj-Bihać i 11. februara stigao u sela Debeli Lug i Željjava na novi zadatak, prekinuvši svaki dodir sa 2. brigadom.

pristigao i 1. bataljon koji mu je sadejstvovao sve dok se neprijatelj nije povukao u Bunić. Tokom noći 2. bataljon se prebacio u selo Debelo Brdo, a 1. bataljon, posle uznemiravanja neprijatelja u Buniću, severoistočno od ovog mesta.

Ujutro 10. februara 2. brigada je bila ovako raspoređena: 1. bataljon sa jednom četom u Kozjanu kontrolisao je pravac Bunić - Čanak, a sa dve čete držao Pisačušu (k. 964, tt. 1103) i Javornik (k. 964); 2. bataljon je držao Krivu dragu, Dragaševo Selo i Gradinu (k. 827); 3. bataljon je bio u Homoljačkom klanecu odakle je izviđao pravce Čudin klanac - Plitvički Ljeskovac, dok je jednu četvu imao na Pogledalu. U rejonu Turjanskog i dalje su bili 4. bataljon i 3. bataljon Ličkog odreda, bez jedne čete, koja je u to vreme bila na Ljubovu. Nemajući uvida u kretanje neprijatelja, Štab brigade se nosio mišlju da sa tri bataljona napadne neprijatelja na Čudinom klanecu. Četnike iz Gornjeg Babinog Potoka 3. bataljon je proterao 10. februara.¹⁵²

U svom izveštaju Štab 1. korpusa Hrvatske je, pored ostalog, naveo da se u akcijama od početka ofanzive do 8. februara »istakao bataljon« 'Stojadin Matić' i bataljon 'Mićo Radaković'. Od komandnog osoblja naročito se istakao komandir čete 'Miće Radaković' drug Jocan Sadžak koji je svojom hrabrošću i hladnokrvnošću, te veštım vojničkim rukovodstvom nanio sa svojom četom velike gubitke neprijatelju«. Tih dana je komandant 1. bataljona Dragan Rakić preuzeo dužnost zamenika komandanta 2. brigade a dužnost komandanta 1. bataljona Milan Sever, dotada operativni oficir brigade.

Pošto je i poslednje delove 74. puka ispratila prema Prijeboju, 2. lovačka bojna je 9. februara napustila položaje Babin Potok - Čudin klanac i povučena u Otočac u rezervu divizije »Re«. Time je nestalo pritiska na sektoru 2. brigade, mada je u rejonu Buniće još stajala jaka grupacija »Pederzani«. Vrativši se od Pišaća i Svračkova Sela, 2. pešađijski puk »Re« (bez bataljona) i 34. ustaška bojna noćili su u Buniću. Ujutro 10. februara otpočeli su nastupanje preko Debelog Brda prema Plješevici, koju su na zahtev Nemaca trebali očistiti. Pošto su odbacili 2. bataljon iz Dragaševa Sela i sa Gradine, zauzeli su Debelo Brdo uz sadejstvo 16. bataljona »M« i 31. ustaške bojne koji su od Udbine preko Jošana dejstvovali u bok 6. primorsko-goranske udarne brigade i odbacili je na padine Plješevice iznad Pećani i Gorice (k. 631). Sutradan je ova grupacija savladala otpor delova 14. brigade u rejonu Gorice i produžila nastupanje preko Grabušića i Bjelopolja, prema Plješevici. Prateći kretanje neprijatelja od Bunića prema Gorici, Štab 2. brigade je u Krbavici zadržao jednu četvu 1. bataljona, a bataljon uputio za neprijateljem. Čim je neprijatelj 11. ujutro krenuo uz Goricu, upućen je 1. bataljon (bez čete) sa jednom četom 2. bataljona da ga napada sa leđa i boka. Drugi bataljon (bez čete) upućen je preko Vrpila da sa jednom četom posedne Rudince (k. 771) a jednom Galovac (tt. 928) i da dejstvuje neprijatelju u bok, ukoliko krene prema Korenici.

Svi ovi napori su uglavnom ostali bez rezultata, jer je neprijatelj imao drugačiji smer dejstva od očekivanog. Naime, čim je dostigao Bje-

152 ZbV-12, d. 13, 19, 26, 28, 34, 89; Zb. V-13, d. 50? AVII, k. 79. br. reg. 12/2, br. reg. 4/6; k. 19, br. reg. 9/1-49.

lopolje, uputio se u čišćenje Plješevice u pravcu Delića stanovi i, naišavši na jači otpor jedinica 6. brigade, iste večeri se vratio u Bjelopolje. Sledećeg dana, 12. februara, neprijatelj je nastupao prema prevoju Škipina (k. 1212), gde nije bilo partizanskih snaga, pa je oko 16 časova bez otpora izbio na razvođe, ubivši uz put 105 lica u zbegovima. Tu je ova grupa trebalo da se sretne sa 137. legijom crnih košulja, koja je imala zadatak da čisti Plješevicu od Zavalja. Kako do toga susreta nije došlo, grupacija »Pederzani« se iste večeri vratila u Bjelopolje a narednog dana je upućena na pravac Udbina - Donji Lapac, posle čega su okončane borbe na širem prostoru Korenice. Prvi puk »Re«, 16. bataljon »M«, 31. i 32. ustaška bojna (grupacija »De Bonis«) čisteći prostor u zahvatu komunikacije Udbina - Ploča - Lovinac - Raduč 11. februara palili su sela Jošane, Rebić, Čojluk, Ondić, Komić, Kurjak i Srednju Goru. Tako se, plan o petnaestodnevnom »temeljitom i potpunom čišćenju« prostorije u osnovi sveo na paljenje sela oko komunikacije Korenica - Udbina - Lovinac, odnosno Raduč - Medak, koja već tada nisu bila branjena, što je neprijatelju olakšalo da zalazi u obližnja sela i počini zlo-

153

cine.

U međuvremenu, 9. februara, na Ljubovu se četa 3. bataljona Ličkog partizanskog odreda sukobila sa kolonom oko 150 ustaša, domobrana i oružnika sa mnogo zaprežnih vozila, koja je iz Gospića preko Ljubova upućena u Podlapac radi evakuacije »tamošnjeg ustaški svjesnog pučanstva«.¹⁵⁴

Dok je 2. pešadijski puk »Re« izbijao na Škipinu ostavivši 34. ustašku bojnu u Bjelopolju, u pomoć 6. brigadi za odbranu pravaca prema Kamenskom i Bjelim Potocima prebačeni su 12/13. februara u Frkašić 1. i 2. bataljon 2. brigade, pod komandom Dragana Rakića, zamenika komandanta 2. brigade. Kako se neprijatelj iz Bjelopolje, sutradan ujutro, uputio preko Gorice prema Udbini, a ne prema Kamensku, bataljoni su naredna dva-tri dana iskoristili za odmor i sređivanje jedinica.

Udovoljavajući zahtevima Nemaca, 5. armijski korpus je pomerao težište borbenih dejstava na pravac Gračac - Gornji Lapac, gde su bile u toku žestoke borbe. Da bi olakšao situaciju diviziji »Sasari«, komandant 5. armijskog korpusa požurivao je prebacivanje grupacije »Pederzani« (2. puk »Re« i 34. ustaška bojna) ka Udbini.

Grupacija je 14. februara u 15.30 časova izbila u rejon Tuka pa je pravac prema Donjem Lapcu, koji je zatvarao 4. bataljon »Krbava« 3. ličke brigade, postao neposredno ugrožen. Uočivši opasnost, Glavni štab Hrvatske je odmah rešio da odbranu toga pravca pojača sa 1. i 2. bataljonom 2. ličke brigade i 4. bataljonom 6. goranske brigade. Ali opasnost je kasno uočena, pa je taj manevar zakasnio.

Prvi bataljon 2. brigade krenuo je 15. februara iz Frkašića prema Kuku (tt. 1172) i po rđavom vremenu i teškom zemljištu stigao tek sut-

¹⁵³ Zb. V-12, d. 34, 39, 89, 128, 132, 137, 145; Zb. V-13, d. 50; AVII k. 18, br. reg. 12/2; k. 801, br. reg. 4/6.

¹⁵⁴ Zb. V-12, d. 137, 145; AVII, k. 18, br. reg. 11/1-23; k. 19, br. reg. 9/1-50, 9/1-9. U vezi s tim, ustaški pukovnik Servaci (ZAPOLI) je izvestio: »Trodnevni boravak u Podlapcu osvjedočio me o nemogućnosti zaštite tamošnjeg ustaški svjesnog pučanstva. Odredio sam i provodim ispražnjivanje cjelokupnog katoličkog pučanstva iz vlastite pobude na molbu samog pučanstva u okolici Gospića. Evakuacija je izvršena 11. i 12. februara preko Udbine, Ploče i Metka u Gospić.

radan u određeni rejon. Zbog pogrešnog shvaćenog, ili možda nejasno postavljenog zadatka, bataljon je nenašavši na neprijatelja u rejonu Kuka samoinicijativno produžio u selo Dnopolje, gde je zanoćio. Drugi bataljon je 16. februara krenuo iz Frkašića preko Gorice i Jošana prema Tišma Varoši i Visuću. Pred veče, u Jošanu ga je zahvatila snažna mećava pa je tokom noći jedva stigao u određište sa prozeblim i izmorenim ljudstvom. Za to vreme je grupacija »Pederzani« sa četom tenkova bez oklevanja produžila nastupanje glavnim snagama prema Donjem Lapcu, savladala otpor i odbacila 4. bataljon 3. brigade iz rejona Tuka i stigla u Donji Lapac, na nailazeći više na otpor.

Italijani i ustaše palili su i pljačkali 16. februara Donji Lapac i sela oko njega. U 14 časova motorizovani delovi grupacije »Pederzani« stigli su u Gornji Lapac i spojili se sa trupama divizije »Sasari«, što nimalo nije olakšalo njenu situaciju. Istog dana jedan bataljon ove grupacije palio je i pljačkao zaseoke Podkraj i Podkrčanu u Visuću. Sutradan su pešadijske snage 2. puka »Re« krenule iz Donjeg Lapca, preko sela Oraovca i prevoja Kuka, nazad prema Udbini u koju je jedan bataljon sa ojačanjima stigao uveče, dok je drugi bataljon zanoćio u rejonu Kosanovića gaj u Visuću. Pošto su u rejon Visuća pristigli i 1. bataljon 2. brigade i 4. bataljon 6. primorsko-goranska brigade oni su, ujutro 18. februara, neusklađeno napali italijanski bataljon koji je zanoćio u Kosanovića gaju. Svršishodan napad je izvršila samo jedna četa primorsko-goranskog bataljona na jednu auto-kolonu, nanevši neprijatelju znatne gubitke i zaplenivši nešto oružja i opreme pre nego što se pod pritiskom povukla. Tom prilikom iz stroja je izbačen 21 neprijateljski vojnik. Posle te akcije komandant divizije »Re« poveo je istragu protiv zapovednika 34. ustaške bojne, koja je trebalo da obezbedi ove položaje ali ih je samovoljno napustila.

I 2. bataljon 2. brigade je nastojao da na putu između Visuća i Udbine, tokom 17. februara, postavi zasedu ali je sve ostalo na pokušaju. Bataljon je sutradan prebačen u Podkrčanu, a potom je poseo Ivanov vrh (k. 1093) i kose iznad Mutelića kako bi sprečio eventualno nastupanje neprijatelja prema Bruvnu. Istog dana je 1. bataljon prebačen u rejon Kurjaka i Srednje Gore sa zadatkom da napada na neprijateljske kolone koje su se povlačile prema Ploči. Pošto se i 2. bataljon tokom dana prebacio na tu komunikaciju, oba bataljona su pokušavala, samostalno i neusklađeno, da napadaju neprijateljske kolone, ali bez vidnijih rezultata.¹⁵⁵ Kada je grupacija »Pederzani« napustila Udbinu, ova dva bataljona su 20. februara upućena u rejon sela Cerovac da napadaju neprijateljske kolone u povlačenju iz Mazina ka Gračacu. Toga dana 4. bataljon je i dalje držao položaje u Turjanskom prema Donjem Babinom Potoku i Crnoj Vlasi, a 3. bataljon se nalazio u rejonu Krbavice, na odmoru. Ne mogavši iz Cerovca da dejstvuje po komunikaciji, pomenuti bataljoni su sutradan pomereni u rejon Rudopolja, gde su 22. februara došli u sukob sa nekim četničkim formacijama. Narednih dana, sve do

155 Zb. d. 153, 156, 155, 161, 166, 168; Zb. V-13, d. 50; AVII, k. 19, br. reg. 4/1-26, 5/1-17. Mada italijanski izveštaj (Zb. V-12, d. 166) pominje 31. ustašku bojnu u rejonu Kosanovića gaja, rekonstrukcija situacije i ustaška dokumentacija sugerišu da se radilo o 34. ustaškoj bojni.

25. februara, oni su intenzivno pratili neprijateljeve pokrete, ali im se nije ukazala prilika za napade. Pošto su se 25. uveče i poslednji neprijateljski delovi iz Bruvna povukli u Gračac, bataljoni su se narednih dana prebacili u rejon Vrebac - Barlete, bliže Gospiću, da bi se do 1. marta pomerili u rejon Čanak - Kuzmanovača. U to vreme iz sastava 2. brigade izašao je 3. bataljon Ličkog partizanskog odreda koji se tokom neprijateljske ofanzive nalazio u njoj. Dana 25. februara, a najkasnije 26. ujutro, po naređenju Štaba 1. korpusa, Hrvatske upućen je 3. bataljon 2. brigade u rejon Sertić Poljana (severozapadno od Plitvičkih jezera), sa zadatkom da obezbedi prolaz izbeglicama iz Banije koji su se tih dana ovim pravcem masovno vraćali iz Bosanske krajine na svoja spaljena i uništena ognjišta.

Dok je divizija »Re« napuštala područje Korenice pljačkajući i paleći sela na potezu Udbina - Ploča - Medak, divizija »Sasari« se u Mazinu pripremala za savlađivanje snegom zavejanog planinskog masiva Mazinska planina - Zuleševica i za prodor prema Gornjem Lapcu i Kulen-Vakufu. Naime, zbog čestih zahteva Nemaca za čišćenjem Plješevice i prodiranjem u rejon G. Lapac-Kulen-Vakuf, a nešto i iz želje za prestižom, 5. armijski korpus je pomerio težište svojih napora i dejstava na svoje desno krilo. Upravo u vreme kada je napustio Korenicu (7. februara) a grupaciju »Pederzani« prebacivao iz rejona Bjelopolja na pravac Udbina - Donji Lapac (13. februara), korpus je poveo snažan i odlučujući napad ojačanom divizijom »Sasari« na pravcu Mazin - Gornji Lapac - Kulen-Vakuf. Pred njom se do 7. februara nalazila usamljena 1. lička brigada koja je u dotadašnjim neravnim borbama bila brojno jako opala i moralno popustila. O lošem stanju u ovoj brigadi Štab 6. divizije izvestio je 3. februara 1943. Glavni štab Hrvatske: »Bataljoni I brigade su opali usled gubitaka, bosotinje i nedovoljne kontrole starešinskog kadra, tako da ta brigada danas ima maksimalno 450 boraca«, a 6. februara ponovo izveštava: »Stanje u I brigadi, tj. u štabu te brigade nije zadovoljavajuće. Sam komandant (*Lazo Radaković - Đ. O.*) izjavljuje da ne oseća sposobnosti da rukovodi tom brigadom. Pošto mi za sada nemamo boljeg druga, to nastojim stalnom pomoći tome štabu ukloniti sve nedostatke«. ¹⁵⁶ Radi pružanja pomoći Štabu brigade načelnik Štaba divizije Mićun Šakić češće je dolazio u štab 1. brigade. Zbog lošeg stanja u 1. brigadi oslabljena je odbrana pravca Udbina - Donji Lapac. Stoga su dva bataljona (1. i 3.) 3. brigade prebačena na pravac Mazin - Gornji Lapac radi pomoći 1. brigadi: 6/7. februara smenili su sa položaja dva bataljona 1. brigade koji su povučeni na odmor i sređivanje, ali za kratko vreme.

Pošto neprijatelj u Mazinu od 6. do 10. februara, osim izviđačke delatnosti, nije preduzimao značajnijih dejstava što je zajedno sa evakuacijom Korenice i pokretima grupe »De Bonis« na pravcu Udbina - Ploča - Medak navelo Štab 6. divizije, pa i više štabova, na pogrešan zaključak da neprijatelj više nema ofanzivnih namera već da se sprema za konačno povlačenje u polazne rejone. Na osnovu takve procene, a uz saglasnost GŠH i Štaba 1. korpusa Hrvatske, Štab 6. divizije je povukao sa položaja ispred neprijatelja tri bataljona 3. brigade i poslao ih

¹⁵⁶ Zb. V-12, d. 17; AVII, k. 796, br. reg. 5/2a, 8/2a.

u pozadinu neprijatelja da djeluje po komunikacijama. Shodno tome, dva bataljona 1. brigade povučena su na položaj Jasenov vrh - Lumbardenik - Mazinska planina - Vagan, 3. bataljon 1. brigade morao je biti upućen u Martin Brod da čuva prelaze na Uni, a njen 2. bataljon »Pe-kiša Fuksan« u rejon Visuća da ojača odbranu pravca preko Kuka prema Donjem Lapcu. Ovaj bataljon je narednog dana iz zasede u Jašanu ubio 7 ustaša i oteo nešto stoke. Ujutro 10. februara dva bataljona 3. brigade, pod komandom Momčila Novkovića, zamenika komandanta brigade, krenula se u rejon Srednja Gora - Ploča. Istovremeno je iz Visuća 2. bataljon ove brigade upućen da djeluje na komunikaciji Bruvno - Gračac, tako da je na pravcu Udbina - Donji Lapac u Visuću ostao samo 4. bataljon sa štabom 3. brigade. Biće da je njemu u pomoć u Visuću upućen i 2. bataljon 1. brigade koji se ubrzo vratio nazad. Bataljoni upućeni u pozadinu neprijatelja stigli su 11. februara u određene baze: 1. bataljon u Srednju Goru, 3. bataljon u Ploču i 2. bataljon u Rudopolje. Po lošem vremenu bio je to uzaludan noćni manevar koji nije doneo željenih rezultata.¹³⁷

Ujutro 11. februara neprijatelj je iz Mazina prešao u napad jakim snagama s namerom da prodre u Gornji Lapac. U tom času 1. brigada zatekla se u ovom rasporedu: 1. bataljon je držao rejon Mazinske planine, 4. bataljon s obe strane ceste za Gornji Lapac na položaju u rejonu k. 960, 2. bataljon u Visuću i 3. bataljon u Martin Brodu. Tog jutra udar snažne kolone divizije »Sasari« primila su dva veoma oslabljena bataljona 1. brigade, koji su se, i pored toga, snažno oduprli neprijatelju. Neuporedivo nadmoćan on je uspeo da se između 1. i 4. bataljona probije i da odbaci njihove krilne čete od ceste. One su (po jedna iz svakog bataljona) pokušavale da protivnapadima vrate neprijatelja natrag, ali bez uspeha - neprijatelj je zadržao k. 960 i k. 1132.

Istovremeno sa napadom divizije »Sasari« iz Mazina aktivirana su dejstva na pravcu Otrić - Srb - Doljani. Tu se pred italijanskim 15. bataljonom barsaljera iz 18. armijskog korpusa i oko 1.600 četnika vojvode Momčila Đujića branio na Srbskom klancu 2. udarni bataljon Ličkog partizanskog odreda, pod komandom Dušana Maoduša, na liniji Maglaj (k. 1207) - Kurozeb - Miškovića vrh. Neprijatelj je krenuo u napad oko 12 časova i uz podršku artiljerije i minobacača, a ponajviše manevrom četnika na krila, bokove i zaleđinu, odbacio bataljon, ovladao Srbskim klancem, a zatim do mraka izbio u Srb. Kada je napadnut 2. udarni bataljon iz rejona Gornjeg Tiškovca pomenen je 1. udarni bataljon Ličkog odreda na položaj Kunovac - Osredci.

Sutradan, 12. februara 1. brigada je ispred neprijatelja sa 1. bataljonom držala padine Mazinske planine - Lumbardenik i Jasenov vrh, 2. bataljon (noću vraćen iz Visuća) imao je jednu četnu na položaju iznad zaseoka Vagana pored ceste, jednu na desnom krilu 1. bataljona i jednu na Lumbardeniku (k. 1101) i sa 4. bataljonom u rejonu Uića kose (k. 1229) pa do preko drumu, dok se 3. bataljon i dalje nalazio u Martin Brodu. Toga dana naređeno je bataljonima 3. brigade, koji su olako skinuti sa položaja, da se hitno vrate u rejon Oraovac - Gornji Lapac. Rano ujutro, po dubokom snegu, neprijatelj je jakim snagama, podržali/ Zb. V-U d. 89, 145; Zb. V-13, d. 50; AVII, k. bnr. reg. 1/2.

nim artiljerijom i minobacačima i sa 13 aviona napao bataljone 1. brigade. Posle žestokih okršaja uspevao je da odbaci desnokrilnu četu 1. bataljona i levokrilnu četu 2. bataljona, potom i 4. bataljon sa Ilića kose i da ovlada Ilića kosom (k. 1229) i severnim padinama k. 1132. Delovi brigade povukli su se na sledeće položaje. U ovom okršaju junački pao je Mane Pražić, zamenik komandanta 1. bataljona, neustrašiv borac, čestit i primeran starešina. I neprijatelj je tog dana izvestio o teškim borabama koje su »srečno završene zahvaljujući velikom zalaganju svih komandanata i jedinica«, navodeći da je imao 28 mrtvih i 70 ranjenih, od kojih su dva oficira.

Na pravcu Srba četnici su 12. februara takođe produžili nastupanje. Drugi udarni bataljon Ličkog partizanskog odreda držao je položaje u Neteci i u selu Ajderovac. Četnička kolona od oko 1.000 ljudi nastupala je preko sela Dabašnice i u oštrom okršaju odbacila 1. četu ovog bataljona prema Gornjoj Suvaji i selu Zaklopcu. Zbog toga su se 2. i 3. četa morale povući iz rejona Neteke na liniji Donja Suvaja - Zaklopac.¹⁵⁸

Ujutro 13. februara 1. bataljon 1. brigade je držao položaj u rejonu od prethodnog dana, dok je 2. bataljon imao jednu četu sa 1. bataljonom -jednom je držao Lumbardenik (k. 1101), a jednom Zuleševicu (k. 1106). U momentu neprijateljevog napada Štab 2. bataljona nije znao situaciju niti je imao uvida u stanje i raspored svojih međusobno udaljenih četa. Neprijatelj je bez većeg napora jakim snagama prodro kroz međuprostor 1. i 2. bataljona i ušao u Gornji Lapac. Zbog očitih propusta u komandovanju odmah su smenjeni Ilija Palija i Simo Radaković, komandant i politički komesar 2. bataljona a umesto njih su postavljeni Bogdan Dukić za komandanta i Slavko Glumac za političkog komesara. Nakon toga je 2. bataljon u noći 13/14. februara poseo liniju za odbranu: ivica šume jugoistočno od Gornjeg Lapca - Mandina glava (k. 812) - Priseka (k. 652), dok je 4. bataljon ostao u rejonu Mazinske planine da zatvara pravac prema Dobroselu. Te noći je i 1. bataljon iz rejona Mazinske planine prebačen na položaje između Gornjeg Lapca i Kulen-Vakufa na liniji: severozapadne padine Lisca (tt. 998) pa iznad Boričevca do Sekani vrška (k. 691). Zbog očekivanog prodora neprijatelja iz Gornjeg prema Donjem Lapcu, naređeno je 1. i 2. bataljonu da ga napadaju s leđa. Iste noći, u rejon Oraovac - Gornji Lapac stigli su 1, 2. i 3. bataljon 3. brigade, dok je 4. bataljon i dalje zadržan u rejonu Visuća, da zatvara pravac Udbina - Kuk - Donji Lapac.

Kada je neprijatelj ušao u Gornji Lapac, GŠH je ocenio da će dalja dejstva upraviti prema Donjem Lapcu, pa je odmah počeo da pomera snage 8. divizije iz rejona Drenovače ka Lapačkoj dolini. U toku dana njena 15. brigada iz rejona sela Nebljusa upućena je u selo Dnopolje gde je stigla 13. februara oko 22 časa i odmah je stavljena pod komandu Štaba 6. divizije. Ova brigada je tokom noći zatvorila pravac između Gornjeg i Donjeg Lapca tako što je 3. bataljonom posela položaj u rejonu Drenova glava (k. 614) - Bijeli brijeg (k. 621), smestivši ostala tri bataljona i mitraljesku četu u zaseoke Pavičići i Vojvodići. Zbog odlaska 15. brigade na novi zadatak i 5. brigada je morala izmeniti raspored da bi zatvorila pravac Bihać - Donji Lapac. Jedan bataljon je zadržan na

¹⁵⁸ Zb. V-12, d. 89, 138, 137, 145, 149; Zb. V-13, d. 5,50.

Drenovači, jedan je prebačen u Kruge, a dva su smeštena u rezervu u Velikom Pirovištu.

Na pravcu Srb - Doljani četnici su 13. februara nastupali preko Donje Suvaje. Oštre borbe su vođene za Međeđak (tt. 639), Stražbenicu (k. 679) i Gornji Zaklopac. Drugi udarni bataljion Ličkog odreda bio je primoran da se pred nadmoćnim neprijateljem, koji mu je nadkrijljavao desno krilo i bok, povuče na liniju Lipovača (tt. 781) - Kozjača (tt. 1057), gde je ponovo organizovao odbranu. Jedna grupa od oko 100 četnika, na putu od Srba prema Bosanskim Osredcima, sudarila se sa delovima 1. udarnog bataljona Ličkog odreda i posle kraće borbe bila naterana u bekstvo prema Srbu.

Osim sređivanja jedinica Italijani su noću 13/14. februara morali u Gornjem Lapcu popraviti brojne rupe i prekide na cesti da bi im mogla pristići motorizacija sa municijom i provijantom od Gračaca. Ne čekajući na popravke oni su ujutro oko 5 časova snagama 151. pešadijskog puka (bez 1 bataljona), 26. bataljonom bersaljera i bataljonom »Zara« krenuli u nastupanje, ali ne prema Donjem Lapcu, već prema Kulen-Vakufu u koji su stigli bez otpora oko 8.15 časova. Ubrzo, oko 10 časova, u mesto su stigli i delovi 14. puka nemačke 7. SS divizije. Tako je najzad došlo do dugo očekivanog međusobnog spajanja, ali sa velikim zakašnjenjem, bez nekog ozbiljnijeg operativnog značaja.

Posle prolaska Italijana u Kulen-Vakuf, 1. bataljion 1. brigade se spustio bliže drumu i poseo Gradinu više Boričevačke crkve a zatim tu postavio zasedu, pravilno ocenivši da će neprijatelj tuda početi da saobraća. Već oko 13 časova naišao je iz Kulen-Vakufa jedan kamion koji je zapaljen i uništen, a nešto materijala je zaplenjeno. Oko 16 časova istim putem naišao je 2. bataljion 151. pešadijskog puka koji se vraćao iz Kulen-Vakufa. Njega su pored drumu na bliskom odstojanju sačekale 1. i 3. četa pomenutog bataljona i zasule ga paljbom. Iznenađeni Italijani su se u trku sklanjali u zidine popaljenih kuća u Boričevcu i po vrtaćama i ogradama, odakle su odmah počeli da daju jak otpor, ostavivši kamione i nerastovarene mazge na putu. Iz kamiona je zaplenjeno oko 20.000 puščanih metaka, 6.400 metaka za mitraljez, 623 ručne bombe, 187 mina za laki minobacač, 18 mina za minobacač 81 mm, 35 mazgi sa tovarom i još nešto druge opreme. Bila je to više nego dragocena popuna u municiji koja je već bila pri kraju. Uništena su 4 kamiona, 1 traktor, 3 tricikla, a ubijeno je 30 mazgi.

Istog dana popodne neprijatelj je iz Gornjeg Lapca uputio jednu ojačanu četu da pročisti rejon Bjeli brijeg - Drenova glavica, gde je došao u sukob sa delovima 15. brigade. U pomoć ovoj četi, kada je bila napadnuta od 2, 3. i 4. bataljona 15. brigade upućena je jedna četa bersaljera i jedna četa strelaca. Međutim, sve su one zajedno naterane na povlačenje prema Gornjem Lapcu, izgubivši pri tom 7 poginulih, 8 ranjenih i 5 nestalih vojnika.

Pošto su tokom 13. februara potisli 2. udarni bataljion Ličkog odreda, četnici su zauzeli Brotnju i Donji Zaklopac i izbijanjem pred Doljane neposredno ugrozili partizanske snage koje su vodile teške borbe sa divizijom »Sasari« u rejonu Gornjeg Lapca i Boričevca. Naredne noći iz Martin Broda je pred njih upućen 3. bataljion 1. brigade bez jedne

čete koja je i dalje ostavljena da obebeđuje prelaze na Uni u Martin Brodu. Treći bataljon (bez čete) 1. brigade poseo je položaj na liniji Gradina (tt. 559) - Dabina strana (k. 697), oslonivši desno krilo na 2. udarni bataljon Ličkog odreda na Lipovači (k. 781). Za objedinjavanje dejstava i komandovanju snagama na srbskom pravcu upućen je Danilo Damjanović, operativni oficir 1. brigade. Četnici su 14. februara nastavili napad i sa Lipovače odbacili 1. četu 2. udarnog bataljona, kao i delove 3. bataljona sa Dabine strane. Potom su se pred noć povukli u Zaklopac i Brotnju, dok su se oba naša pomenuta bataljona pripremala da ih tu sutra napadnu. I toga dana hercegovački četnici su pokušali da napadnu 1. udarni bataljon Ličkog odreda u Bosanskim Osredcima, ali su bez napora suzbijeni i odbačeni nazad.

Tri bataljona 3. brigade (1, 2. i 3), koji su prethodne noći stigli iz neprijateljske pozadine u rejon Oraovca, dobili su od štaba divizije zadatak da noću 14/15. februara napadnu neprijatelja na drum Mazin - G. Lapac. Zbog nevremena to je samo delimično ostvareno: samo je 2. bataljon napao četu iz 151. pešadijskog puka u rejonu Lumbardenika (k. 1101) i zaplenio 4 puškomitraljeza, 50 mina za laki minobacač, 2 pištolja, 40 ručnih bombi, 5.600 metaka za pušku i 1000 metaka za mitraljez i nešto druge opreme, zarobivši 5 italijanskih vojnika. Ujutru 15. februara 1. bataljon 1. brigade držao je ranije položaje Podlisac - Boričevac, dok je njen 2. bataljon bio na ranijem položaju Priseka - Mandina glava. Prvi bataljon 5. kordunaške brigade stigao je u Kalate odakle je uspostavio vezu sa 1. bataljonom 15. kordunaške brigade koji je držao k. 791.

Glavnina neprijateljskih snaga (1. bataljon 151. puka, 26. bataljon berseljera i bataljon »Zara«) vraćajući se istog dana po dubokom snegu iz Kulen-Vakufa u Gornji Lapac zastala je radi odmora u Boričevcu, gde su je oko 16 časova napali 1. bataljon 1. brigade, 1. bataljon 5. brigade i 1. bataljon 15. brigade. Neprijatelj je bio iznenađen i zatečen pa nije uspeo da se razvije i organizuje, već je na brzinu hvatao zidine, vrtače i ograde i iz njih pružao očajnički otpor, mada je bio pocepan na nekoliko odvojenih grupa. Borba je trajala celu noć. Rano ujutro, 16. februara, neprijatelj je jačim snagama intervenisao iz Gornjeg Lapca i deblokirao snage u Boričevcu, pa su se svi zajedno tokom dana povukli u Lapac. Komanda 5. korpusa izveštavala je o teškoj borbi u rejonu Boričevca o velikim gubicima: 29 mrtvih, 101 ranjenih i 4 nestala vojnika. Od ratnog plena neprijatelj je, pored ostalog, na drumu ostavio 2 brdska topa 65 mm sa 72 granate, 20 pušaka, 200 ručnih bombi, 7.000 metaka, 210 mina za laki minobacač, 50 mina za minobacače 81 mm, 9 mazgi, i druge opreme.

U ovoj borbi odlučujuću ulogu su odigrala dva kordunaška bataljona. Evo šta je o tome, pored ostalog, napisao komandant 5. korpusa u dnevnom izveštaju od 17. februara: »Od dana 14-og naveče do dana 16-og bersaljerski bataljon 'Zara' i XXVI, sa elementima za pojačanje, izdržali borbe između G. Lapca i Ostrvice sa mnogoo stotina partizana koji su delimično došli sa severozapada a delimično bili sastavljeni od rasturenih odreda 6-te ličke divizije. Na našoj strani poginula 23 vojnika, ranjena 2 oficira i 88 vojnika.«¹⁵⁹

¹⁵⁹ Zb. V-12, d. 89, 90, 155, 157, 161, 162.

Na pravcu Udbina - Donji Lapac grupacija »Pederzani« je 15-og ujutru napala 4. bataljon 3. brigade u rejonu Lončarić (k. 791) i odbacila ga od komunikacije, produživši preko Kuka (tt. 1172) po dubokom snegu ka Donjem Lapcu, gde je stigla pred večer. Bataljon je, izgleda, više sa strane pripucavao na neprijatelja nego što mu je davao organizovan otpor.

Na pravcu Srb-Doljani 3. bataljon (bez čete) 1. brigade i 2. udarni bataljon Ličkog partizanskog odreda energično su ujutro 15-og napali četnike u rejonu Zaklopac-Brotinja. Pošto su u oštrom okršaju sa 2. udarnim bataljonom izgubili Stražbenicu (k. 697) a sa 3. bataljonom Međedak (tt. 630), četnici su se užurbano i bez otpora, povlačili pod neposrednom komandom vojvode Đujića, prema Srbu i dalje prema Kninu.

Sutradan su 2. i 3. bataljon bez otpora ušli u Srb. I hercegovački četnici na pravcu Tiškovac - Osredci vodili su 15-og borbe sa 1. udarnim bataljonom Ličkog odreda, nastojeći da se probiju prema Dugopolju. Iako su upali u Zavlaku i Dugopolje četnici su se ubrzo povukli prema Strmici i time okončali svaku dalju aktivnost. Odbacivanjem četnika otklonjena je svaka opasnost po partizanske snage u rejonu Gornjeg Lapca. Tako se četnički napad započeo iz rejona Otrić-Strmica dolinom Une završio potpunim neuspehom. Okrivljujući za neuspeh Đujića, Baćović depešira Draži »da Dinarci neće uopšte da čuvaju teren, pa su čak pred 150 komunista 1000 Dinaraca napustili Srb«. Ni Đujić ne ostaje dužan: izveštava da su »sve kolone izvršile zadatak kako je to naređeno« osim »desne kolone, sastavljene od Hercegovaca«. Međutim, potpun uspeh onemogućili su Italijani, koji su »u trenutku kada su naši prednji delovi izbili pred selo Doljane zahtevali da u toku 15. februara bezuslovno napustimo Srbsku dolinu«.¹⁶⁰

Drugi bataljon 1. brigade sa položaja Priseka - Mandina glava dejstvovao je 16. februara bočno u pravcu Boričevac - Gornji Lapac, dok je 1. bataljon ove brigade tukao neprijatelja u povlačenju iz Boričevca. Njen 4. bataljon se još uvek nalazio u rejonu Mazinske planine prema Mazinu dejstvujući povremeno na komunikaciji, a 3. bataljon (bez čete) zadržao u Srbu sa odvojenom četom u Martinu Brodu. Prvi, 2. i 3. bataljon 3. brigade bili su grupisani u Oraovcu, a 4. bataljon duboko u šumi iznad sela. Njemu je tog dana iz Oraovca u pomoć upućen 3. bataljon sa zadatkom da iz predela Sarajeva zajedno dejstvuje na komunikaciju koja vodi preko Kuka, ali od toga nije bilo koristi.

Po okončanju borbi u Boričevcu 15. kordunaška brigada se povukla na kote 791 i 621 i zaselak Vojvodići, a 1. bataljon 5. kordunaške brigade u Mišljenovac. Usled prodora grupe »Pederzani« preko Kuka u Donji Lapac, upućeni su 3. bataljon i mitraljeska četa 15. brigade na položaj Birovača (k. 676) - Mamac (k. 771), dok su ostali bataljoni ostali u Vojvodićima i Gajinama. Sutradan je 1. bataljon pomeran u Kalati zbog pomanjkanja smeštaja ljudi po velikoj hladnoći u selima Gajine i Vojvodići.

¹⁶⁰ Zb. CIV-2, d. 62.74. Pošto je odbačena prema Strmici hercegovačka grupacija vojvode Baćovića zadržala se u rejonu Knina do 27. februara, kada je prebačena vozom do Solina, a odatle do Dicma, nastavivši kretanje pravcem Trlj-Šestanovac-Zagvozd-Imotski-Posušje i dalje u Hercegovinu (Isto str. 341, 377, 427, 433, 436).

Grupacija »Pederzani«, prema izveštaju 5. korpusa, 16. februara je »izvršila čišćenje majih razmera u predelu D. Lapca zapalivši mnogo kuća u kojima je bila municija i materijal, koji nisu spaseni. U 14 časova je stigla u G. Lapac«. Ovo spajanje neprijateljevih kolona (preko Kuka i preko Mazina) u Gornjem Lapcu više nije imalo nikakvog operativnog značaja, pošto je već bila pala odluka da se sve snage povlače nazad. Stoga je grupacija »Pederzani« već sutradan napustila Donji Lapac i krenula nazad preko Kuka. »Sutradan, 17-og sjedinivši snage divizija će proslediti za Mazin«, ¹⁶¹ izveštavao je komandant 5. korpusa. On tada nije ni slutio kakva ga sve iskušenja čekaju.

Poraz Italijana kod Gornjeg Lapca

Tokom 17. februara nije bilo značajnijih okršaja u Lapačkoj dolini. Divizija »Sasari« je u Gornjem Lapcu prikupljala i sređivala snage za povlačenje u Mazin i dalje. Pošto su sektori i štabovi sektora, uvedeni 3. februara, prethodnog dana ukinuti, to štabovi divizija ponovo preuzimaju komandu nad svojim jedinicama i pripremaju ih za odlučujući udar. Naime, Glavni štab Hrvatske i Štab 1. korpusa Hrvatske su pravilno uočili težak položaj neprijatelja u rejonu Gornjeg Lapca, koji se zbog dubokog snega i niskih temperatura sa ogromnim snagama prosto zaglavio u jako skućenom prostoru, imajući na raspolaganju za snabdevanje samo jedan uski i zavejani put, pod stalnom kontrolom partizanskih jedinica. Osim toga, izvođenje protivudara bilo je omogućeno konačnim povlačenjem grupe »Fabri« iz prostora Bihaća i grupe »Pederzani« iz Donjeg Lapca, kao i proterivanjem četnika preko Srba. Da bi se neprijatelju sprečilo nekažnjeno izvlačenje iz Lapačke doline trebalo je raditi brzo i odlučno. Stoga je GŠH, koristeći se činjenicom da su mu i glavne snage 8. divizije trenutno na prostoru Donjeg i Gornjeg Lapca, odlučio da protivudar počne noću 17/18. februara.

Radi izvršenja protivudara Štab 1. korpusa Hrvatske je preuzeo komandu nad brigadama i 17. februara 1943. u 18,15 časova izdao borbeno zapovest jedinicama, postavivši im sledeće zadatke:

- 1. lička brigada sa dva bataljona da napadne neprijatelja istočno od drumca G. Lapac - Mazin, savlada neprijateljeva osiguranja oko komunikacije i posedne te zauzete položaje, sprečavajući izvlačenje neprijatelja i pristizanje pomoći iz Mazina;

- 15. kordunaška brigada sa tri bataljona da napadne neprijatelja u G. Lapcu s istočne strane, s tim da svoje snage uvuče ispod k. 759 do ceste i napada iz šume prema selu, a delovima jednog bataljona da napada s istoka uz selo, dok je njen 4. bataljon dobio zadatak da dejstvuje s fronta od Drenove glavice (k. 614) prema k. 574 radi privlačenja vatre na sebe;

- 3. lička brigada (9. brigada) trebalo je da sa dva bataljona iz pravca Crnog jezera razbije neprijateljske delove na okukama jugozapadno od G. Lapca, a potom da produži napad prema selu, uz nastojanje da što pre zauzme zidine i useke na putu i napadne artiljerijsku bateriju

u rejonu k. 671, a jednim bataljonom se popne na Zuleševicu i prema Vaganu, tako da vatrom prekine saobraćaj i po potrebi pomogne juriš bataljona 1. brigade;

- 5. kordunaška brigada da sa dva bataljona (1. i 3.) obrazuje opštu rezervu postavljajući ih u Opačića dolinu i zaselak Vojvodići;

- baterija haubica da sa vatrenih položaja istočno od D. Lapca u visini Groblja (k. 569) tuče neprijatelja u G. Lapcu, a naročito bateriju u rejonu k. 671;

- baterija minobacača: jedan vod od dva oruđa sa vatrenih položaja između Bijelog brijega i Drenove glavice, sa odstojanja od oko 2000 metara da gađa G. Lapac i vod minobacača 8. divizije s vatrenih položaja u rejonu k. 602 (ispred Boričevca) sa daljine od oko 2000 metara takođe da gađa G. Lapac, sve sa početkom napada;

- baterija brdskih topova na vatrenim položajima u Boričevcu da bude spremna za gađanje G. Lapca po naređenju Štaba 8. divizije.

Početak napada određen ja za 5 časova 18. februara. Štab korpusa trebalo je da se smesti u Dnopolje, Štab 8. divizije u Vojvodiće i Štab 6. divizije u Oraovac, a previjalište u Dnopolje, dok bi brigade organizovale svoja previjališta. Telefonsku vezu od štaba korpusa trebalo je po mogućnosti uspostaviti sa Oraovcem i Vojvodićima.⁶²

U rejonu Gornjeg Lapca tada su se nalazili: 26. bersaljerski bataljon, bataljon »Zara« i 2. bataljon 151. puka divizije »Sasari« i 3. bataljon 25. puka divizije »Bergamo« - svega četiri bataljona.

Kako je zapovest izdata u 18.15 časova ona je u jedinice stigla veoma kasno. U neke je stigla u 22.20 časova, a u neke i znatno kasnije, pa je za pripremu napada jako izmorenih jedinica po velikom nevremenu ostalo malo vremena, najviše oko 7 časova. Stoga je i napad počeo sa velikim zakašnjenjem, po danu, nedovoljno organizovano i nesinhronizovano. Jedinice su prosto ubacivane u napad kako je koja pristizala, pod budnim okom neprijatelja koji je imao vremena da se pripremi za odbranu.

Pošto je napad kasnio, jedinice divizije »Sasari« pred zoru su počele pokret prema Mazinu, i čelom kolone prošle okuke uz Lambardenik (k. 1101) pre nego je napad počeo. Treća lička brigada se u trenutku prijema zapovesti za napad nalazila sa 1, 2, 4. i 5. (mitraljeskim) bataljonom u Dnopolju, a njen 3. bataljon, koji je 16-og bio upućen u predelu Sarajeva da dejstvuje u predelu Kuka, po naknadnom naređenju Štaba 1. korpusa Hrvatske upućen je istog dana u rejonu Srednja Gora - Ploča da štiti zbegove naroda i dejstvuje po komunikacijama. Ipak je ova brigada prva počela napad. Njen 1. bataljon dobio je zadatak da preseče komunikaciju Gornji Lapac - Mazin pravcem Crno jezero - k. 671 do u visini druge okuke, 2. bataljon takođe da preseče komunikaciju desno od 1. bataljona do ispod Logorišta.

Oba bataljona krenula su pre zore od Crnog jezera prema okukama puta uz Lambardenik. Kretanje je bilo veoma sporo i naporno. Ipak, uz velike napore bataljoni su svaki na svom pravcu izbili neopaženo nadomak komunikaciji, osmotrivši kolonu u pokretu. U snažnom naletu ispod snežnih bukava i jela potpuno su iznenadili neprijatelja, razbili mu

osiguranja oko drumu i oko 7,45 časova izvršili juriš na samu kolonu. U dubokom snegu oko drumu došlo je do nemilosrdne bliske borbe noževima i ručnim bombama. Prvi bataljon je ovladao srednjim okukama, a 2. bataljon okukama ispod Logorišta. Neprijateljska kolona je presečena na dva mesta: čelni ešelon produžio je preme Mazinu, snage jačine oko jednog bataljona i tri tenka okružena su kod gornjih okuka ispod Logorišta, a oko dva bataljona ostala su takođe okružena u Gornjem Lapcu. Na cesti su ostala i tri napuštena tenka. Zaplenjeno je 7 kamiona sa opremom, koja je uglavnom izvučena a kamioni zapaljeni. Osim toga, u plenu se našlo i 18 motornih trokolica i 2 motocikla. Ostale su i 52 ubijene mazge, a 35 ih je uhvaćeno živih. Ubrzo borba je splasnula i uglavnom se svela na međusobna čarkanja i pripucavanja sa okruženim i osiguravajućim delovima. Četvrti bataljon 3. brigade koji je dobio zadatak da se popne na Zuleševicu i u sadejstvu sa bataljonima 1. brigade preseče komunikaciju u visini zaseoka Vagan nije izvršio zadatak. Zbog nepouzdanog vodiča on je celu noć lutao zavejanom planinom i ujutru se iz Crnog vrha obreo u Oraovcu, iscrpljen i premoren. Ipak, nije mu bilo druge, oko 10 časova je ponovo krenuo na isti zadatak.¹⁶³

Bataljoni 15. brigade su takođe krenuli sa zakašnjenjem, a dubok sneg i hladnoća su jako usporili kretanje. Drugi i 3. bataljon krenuli su oko 1,30 časova i na polazne položaje stigli negde oko 7 časova, dok su druga dva bataljona uglavnom stigla na vreme. Brigada je sa 1, 2. i 3. bataljonom prešla u nastupanje oko 7 časova sa istočne i jugoistočne strane prema G. Lapcu. Jedna četa 1. bataljona domogla se prvih kuća u G. Lapcu, ali dalje nije mogla. Drugi i 3. bataljon dejstvujući preko k. 759 izbili su levim krilom prema okukama iznad sela i došli u dodir sa 3. brigadom. Napad na G. Lapac vođen je sporo, bez mogućnosti manevrisanja zbog dubokog snega i pod ubitačnom neprijateljskom vatrom po brisanom prostoru, tako da je bez poteškoća odbijen. Iako je neprijatelj bio stešnjen na mali prostor i bio idealna meta partizanskoj artiljeriji i minobacačima, oni, na žalost, tu priliku nisu mogli u potpunosti da iskorise zbog pomanjkanja municije. Tokom dana 15. brigada je držala položaje od k. 1101 (Lumbardenik) prema k. 759 do u visini polovine sela. Uveče je ova brigada, posle izvesne artiljerijske pripreme, ponovila napad na G. Lapac. Neprijatelj se uporno i organizovano branio, pa su se premoreni bataljoni povukli nazad.¹⁶⁴

Oko ponoći 17/18. februara na zadatak su krenuli 1. i 2. bataljon 1. ličke brigade. Marš uz velike planinske strmine, trajao je punih 12 časova. Njihovo učešće u borbi toga dana i njihova dejstva ne mogu se pouzdano rekonstruisati zbog protivrečnih podataka u izveštajima. Naime, u izveštaju Štaba 6. divizije stoji da su »ovi bataljoni stigli pozadi položaja tek u 12. časova i nesposobni za bilo kakvu borbu vratili se u svoje baze« (*nema koje*). U izveštaju Štaba 8. divizije piše: »Tek oko 17 časova na k. 1101 prispeli su I i II bataljon I brigade koji su sa našim snagama izvršili napad na Logorište. Napad nije uspeo, naše snage odbačene su na svoje polazne položaje«. Uzroci neuspeha su višestruki: nedovoljna priprema, premorenost i iscrpljenost ljudstva dotadašnjim bor-

¹⁶³ Zb. V-12, d. 89, 166; AVII, k. 802, br. reg. 1/1-5; Zb. XIV-2 d. 62

¹⁶⁴ Zb. V-12, d. 89, 90; Zb. V-13, d. 30.

bama, velika izlomljenost i strmina zemljišta, dubok sneg i jaka hladnoća, nedostatak hrane, odeće i obuće. Očigledno, prilikom odlučivanja o napadu i određivanja zadataka jedinicama svi bitni činioци nisu dobro sagledani niti odmereni, pa su želje došle u sukob sa stvarnim mogućnostima u datom trenutku.¹⁶⁵

Prvog dana napada puni uspeh je postigla 3. lička brigada (mada je omanuo njen 4. bataljon) koja je izvanrednom smelošću, drskošću i primernim zalaganjem boraca, starešina i jedinica na dva mesta presekla neprijateljsku kolonu, zaposela okuke i time neprijatelja praktično dovela u okruženje, stavivši ga u veoma težak položaj. Glavnina mu je bila odsečena i okružena u rejonu G. Lapac, severoistočno od k. 671, a manji deo (do bataljona) se nalazio odsečen i okružen oko puta u rejonu Logorište - Lumbardenik.

Ovako nagao, nepovoljan i neočekivan obrt situacije jako je zabrinuo komandanta 5. armijskog korpusa koji je u svom dnevnom izveštaju, pored ostalog, napisao i ovo; »Danas, 18-og, započeo pokret iz G. Lapca za Mazin. Znatne neprijateljske formacije, koje su raspoređene po kotama koje dominiraju nad okukama na putevima za Mazin, jako angažuju naše jedinice u pokretu i one koje zaštićuju put. Naše trupe u G. Lapcu takođe su bile napadnute sa artiljerijom, pretrpivši gubitke. Radi rešenja situacije koja još nije jasna, naredio sam da se, 19-og, pošalju u Gračac dva bataljona divizije 'Re' sa komandantom puka, na raspoloženju diviziji 'Sasari'.¹⁶⁶

U ranu zoru 19. februara uveden je u napad na Gornji Lapac 1. bataljon 5. brigade, koji je smenio neke premorene jedinice 15. brigade. Cilj je bio da se neprijatelju preotmu prve kuće i zauzme neka povoljnija pozicija. Ni ovaj napad nije uspeo iz već pominjanih razloga. Toga dana neprijateljska avijacija je bila veoma aktivna: u naletima je tukla partizanske položaje tepisima malih bombi i mitraljiranjem. I partizanska artiljerija se povremeno oglašavala i preciznim gađanjem nanosila neprijatelju gubitke. Naredne noći dva bataljona 5. brigade (1. i 3) koji su upućeni u pomoć 15. brigadi povraćeni su u Mišljenovac. Bataljoni 3. ličke brigade sigurno su držali blokadu neprijatelja na osvojenim okukama u Gornjem Lapcu, zaplenivši još dva kamiona opreme koju su izvukli, a kamione zapalili. Ostale jedinice nisu bile u borbi, ali su trpele snažne udare neprijateljske avijacije.

Saznavši za velike gubitke divizije »Sasari« (50 mrtvih i 120 ranjenih) komandant 5. armijskog korpusa je ocenio situaciju kritičnom i hitno joj poslao nova pojačanja. Mada mu je 19. februara iz Ploče u Gračac stigao 1. puk »Re« (bez bataljona) on naređuje da se sutradan u Gračac uputi 16. bataljon »M«, tri čete tenkova »L«, baterija 149/13. artiljerijskog divizionu. Osim toga, za ovim snagama je 20. u Gračac železnicom iz Otočca stigla i 2. lovačka domobranska bojna. Dok su se ove snage prikupljale u Gračacu da krenu prema Mazinu, 1. pešadijski puk »Re« je bio na maršu u Mazin. Pored svih ovih mera za oslobađanje odsečenih snaga i od Nemaca je 19. zatražena pomoć preko Kulen-Vakufa.

TSTzK V-12, d. 89, 90; Zb. V-13, d. 50.

¹⁶⁶ Zb. V-12, d. 166.

Komandant 18. armijskog korpusa je takođe bio zabrinut za sudbinu svoje divizije (njemu je formacijski pripadala) kojoj u pomoć hitno šalje 2. bataljon 26. pešadijskog puka divizije »Bergamo«, koji je 20. februara stigao u Mazin. Da bi podržali opkoljene trupe do pristizanja pomoći, ceo prethodni dan je 17 aviona nadletalo odsečene trupe i tuklo partizanske položaje. Italijani kažu da su im 4 aviona pogođena od partizanske protivavionske odbrane, koju su činila isključivo samo pešadijska sredstva. Tokom dana avioni su odsečenim trupama doturali i bacali municiju, hranu i druge potrebe, pri čemu ni partizani nisu ostali praznih šaka.¹⁶⁷

Tokom 20. februara jedinice su uglavnom uz manje čarke držale posednute položaje. Prva brigada se nalazila sa 1. bataljonom u Dobroselu, 2. bataljonom u rejonu Ilića kosa (k. 1229) - Lumbardenik (k. 1101), orjentisanim prema drumu G. Lapac-Mazin, 3. bataljonom sa jednom četom u Martin Brodu, a sa dve čete u Srbu koje su se spremale za napad na četnike u Rastičevu kod Otrića i sa 4. bataljonom još uvek u rejonu Mazinske planine. Raspored 3. brigade bio je sledeći: 1. bataljon se nalazio u rezervi radi odmora (pošto ga je zamenio 4. bataljon), 2. bataljon se nalazio na provobitnim položajima a 3. bataljon je bio u rejonu Srednja Gora - Ploča. Neprijatelj je držan pod stalnim pritiskom vatrom iz automatskog oružja, a povremeno i artiljerije i minobacača. Toga dana je Štab 6. divizije neprijatelju uputio poziv na predaju koji je ovaj glatko odbio. U situaciji kada je imao obilatu podršku avijacije i kada mu je jaka najavljena pomoć bila na putu, a neposredno nije bio ugrožen, neprijatelj na predaju nije ni pomišljao.

Noću 20/21. februara 2. bataljon 1. brigade i 4. bataljon 3. brigade napali su odsečenu grupu Italijana istočno od drumu ispod Logorišta. Uklanjanjem ove grupe trebalo je čvršće posesti komunikaciju i stvoriti uslove za zaustavljanje očekivane intervencije iz Mazina. Napad je počeo u 1 čas i trajao do 6 časova 21. februara. Bataljoni su napadali odlučno i energično, naročito 4. bataljon 3. brigade, koji je zaplenio 7 kamiona punih raznog materijala. Deo toga materijala je izvučen a ostatak sa kamionima zapaljen. Pored ostalog izvučeno je 12.000 metaka i oko 1.000 granata raznih kalibara (artiljerijskih i minobacačkih). U tim žestokim okršajima junački je pao operativni oficir 4. bataljona Mile Ilije Ćurčić, izvanredan drug, neustrašiv borac i uzoran starešina.

Zureći da što pre pritekne u pomoć ugroženim trupama u Gornjem Lapcu komanda 5. armijskog korpusa je 20. februara u Mazinu prikupila: 1. pešadijski puk »Re« (bez bataljona) 2. bataljon 26. pešadijskog puka »Bergamo«, tri čete tenkova i jaku artiljeriju. Iz Gračaca prema Mazinu u pokretu su bili: 16. bataljon »M« i 2. lovačka domobranska bojna. Tako se uveče toga dana u Mazinu prikupilo pet jakih bataljona, tri tenkovske čete i artiljerije da bi izvršile prodor prema Gornjem Lapcu.

U 6 časova 21. februara snage iz Mazina su prešle u energičan i odlučan napad. Podržane moćnom artiljerijom i avijacijom one su nastupale u tri kolone: jedna preko Ilića kose, druga u zahvatu komunikacije

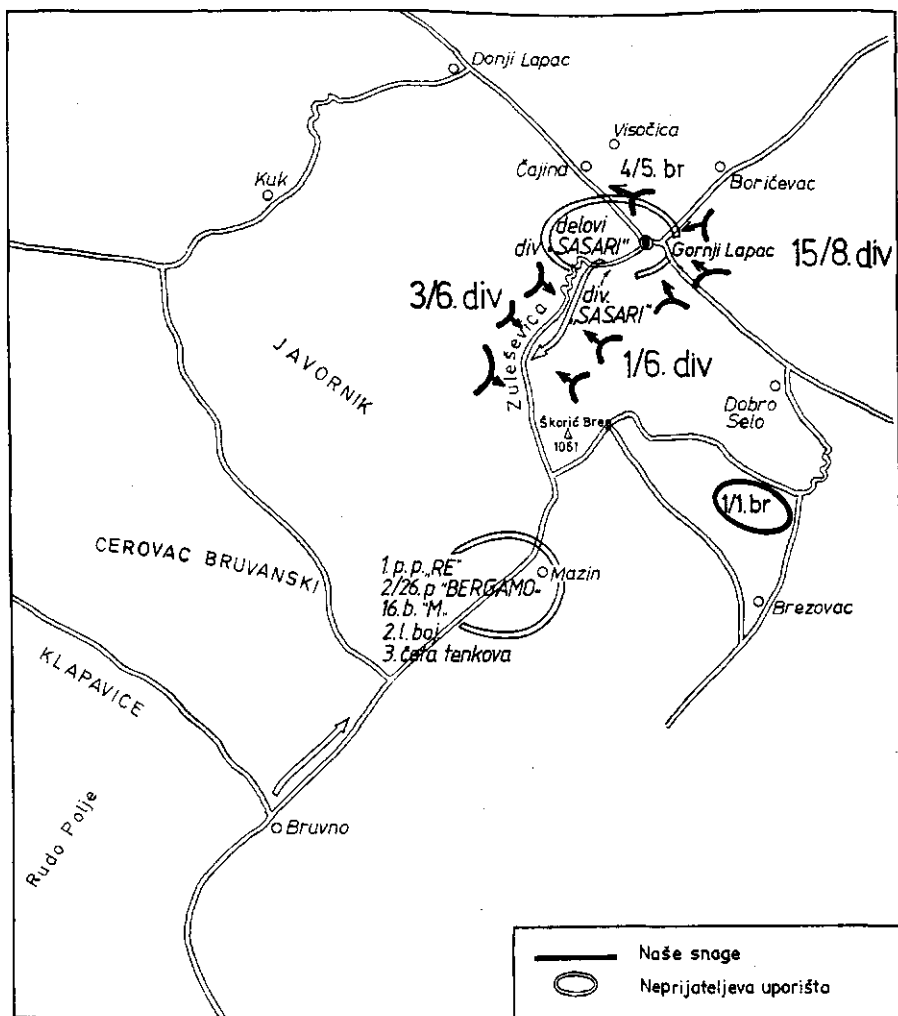
^ Z b . V-12, d. 166, 168, 169, 173.

i treća preko zaseoka Vagan. Kolona koja je napadala preko Ilića kose odbacila je 1. bataljon 1. brigade i tako osiguravala desni bok i otvarala put koloni uz komunikaciju. Kolona preko Vagana je bez otpora izbila na Zuleševicu (k. 1106) i obuhvatila bataljon 3. brigade u rejonu okuka i Logorišta, nateravši ih na brzo povlačenje pod veoma teškim okolnostima, naročito zbog neprekidnog dejstva avijacije. Time su stvoreni uslovi za gotovo neometano napredovanje kolone u zahvatu komunikacije, tako da se ova oko 15 časova spojila sa trupama u Gornjem Lapcu, koje su već bile spremne za pokret i izvlačenje. Odmah posle spajanja odsećene trupe iz Gornjeg Lapca su krenule uz okuke prema Mazinu. Avijacija je snažno i efikasno podržavala trupe u nastupanju, a potom u izvlačenju. O tome u izveštaju komandanta 5. armijskog korpusa stoji: »Bombardovana, zasuta malim bombama i mitraljirana mesta sakupljanja partizana u zoni 'Sasari' sa odličnim rezultatom. Vršeno neprestano pomaganje operišućih trupa spomenute divizije. Akcija se oko 11 časova morala obustaviti usled vrlo jakih atmosferskih smetnji u zoni i bila je ponovo preduzeta posle podne«. ¹⁶⁸

Čim je počelo izvlačenje neprijatelja 1. lička brigada je sa 1. i 2. bataljnom tokom 22. februara dejstvovala bočno po odstupajućim kolonama. Uporno napadajući kolone između njihovih osiguravajućih delova 1. bataljon je u dva juriša zaplenio: 7 kamiona, putnički automobil, motocikl, 1000 litara benzina, 20.000 metaka, 100 mina za minobacač 81 mm, 19 topovskih granata, 300 mina za laki minobacač, 400 ručnih bombi, 350 čebadi, 80 šatorskih krila i dosta druge opreme. Pored toga, ubijeno je 40 mazgi. Neprijatelju su naneti znatni gubici a brigada je imala 2 poginula i 31 ranjenog borca. U isto vreme, 2. bataljon je vodio tešku borbu sa neprijateljem na Ilića kosi i imao 1 mrtvog i 8 ranjenih boraca. Pod dejstvima ovih bataljona neprijateljsko povlačenje se mestimično pretvaralo u nered i bežanje.

Kad je primetila da neprijatelj napušta Gornji Lapac i odstupa uz Lumbardenik i Zuleševicu, 15. kordunaška brigada je pojačala pritisak na njegove zaštitne delove, tako da su za njima u Gornji Lapac ušli 1. i 4. bataljon. Tu su naišli na nesvakidašnji prizor: oko rovova i saobraćajnica još su tinjale vatre. Uokolo su ležale ubijene mazge, s kojih je bila odrana koža a meso iskidano i dobrim delom pojedeno. Selom se širio smrad. Duž puta kroz selo ležali su izginuli neprijateljski vojnici, među njima i nekoliko nosila sa ranjenicima.

Kako je odbačena sa okuka iznad sela, 3. lička brigada se zbog iscrpljenosti više nije mogla povratiti na komunikaciji niti učestvovati u borbi i gonjenju neprijatelja, pa je ostala na odmoru i sređivanju u selima oko Donjeg Lapca. Prva brigada je tokom 22. februara držala Mazinsku planinu i Škorića brdo, čisteći delom snaga teren i prikupljajući rasuti materijal, tako da je i ona sutradan prekinula borbeni dodir sa neprijateljem i bila povučena na odmor. Treći bataljon iz rejona Otriča vratio se u sastav brigade. Toga dana je njen 2. bataljon »Pekiša Vukšan« upućen preko Une, možda kao odziv Titovim zahtevima GŠH da na drvarski pravac pošalje pomoć, kako bi se ešelonu teških ranjenika

Protivudar na Zuleševici 18. do 25. februara 1943.

omogućio povratak u Liku.¹⁶⁹ Bataljon je stigao do Očijeva, ali nije stupao u borbu protiv delova nemačke 7. SS divizije, koja je od Petrovca nastupala prema Drvaru. Bataljon se 27. februara povratio u sastav brigade u rejonu Udbine. Poslednjeg dana februara bataljoni su bili na odmoru: 1. bataljon - u rejonu Srba, a 2, 3, 4. i 5. u selima oko Udbine.

¹⁶⁹ Otkako je 8. februara naredio GŠH »čuvajte pravac Drvar« pa do 28. februara Vrhovni komandant je više puta slao depeše: »Naređujem da odmah pošaljete barem dvije najbolje brigade preko Martin Broda za Drvar ili Grahovo, da zajedno sa Bosancima, razbijete Nijemce. . . « (Tito, *Sabrana djela* 14, 98). Posle 22. februara zaista je bilo moguće poslati tražene snage bilo iz 6. ili 8. divizije ali to nije učinjeno. Umesto hitnog upućivanja pomoći prema Drvaru snage 1. korpusa Hrvatske 23. februara, u čast godišnjice Crvene armije, u Donjem Lapcu održale vojnu paradu.

Poslednji delovi divizije »Sasari« povukli su se iz Bruvna 25. februara, a iz Gračaca prema Kninu 4. marta 1943, napustivši Liku zauvek. Tokom aprila povučena je u Italiji. Za mesec i po dana divizije »Sasari« »Re« su spalile sva sela u koja su stigle a po sopstvenim podacima streljale su 650 nevinih lica.

Međutim, tu nije bio kraj zločinu. Ostalo je da divizija »Re«, u skladu sa planom »temeljito čišćenja« od 4. februara pohara i potre sela na severoistočnom obodu Ličkog polja od Ploče do Ostrvice.

Iako je komandant 5. armijskog korpusa još 19. februara zatražio od Nemaca da preko Une i Kulen-Vakufa intervenišu u pomoć njegovim trupama u Gornjem Lapcu, delovi 14. puka 7. SS divizije su tok 21. februara oko 14 časova stigli u Kulen Vakuf, prešli Unu i krenuli prema Boričevcu i Kalatima da se spoje sa ugroženim trupama u Gornjem Lapcu koje su se već izvlačile prema Mazinu. Prvi i 3. bataljon 5. kordunaške brigade u Mišljenovcu bili su iznenađeni i zatečeni nesprenmi tako da su Nemci u sumrak ušli u Boričevac. U pokretu iz Boričevca prema Gornjem Lapcu sudarili su se sa 3. bataljonom 15. brigade i u kratkom okršaju bili naterani na povlačenje čak preko Une u Kulen-Vakuf. Bataljoni 5. brigade (1. i 3) su i dalje zadržani u Mišljenovcu da bi kontrolisali levu obalu Une od Kulen-Vakufa, preko zaseoka Poljica do Štrbaca.¹⁷⁰

Protivudarom tri istrošene i krajnje iscrpljene partizanske brigade protiv daleko nadmoćnijih snaga divizije »Sasari« okončane su borbe u Lapačkoj dolini. U vojničkom pogledu neprijatelj je doživeo potpuni neuspeh uz velike gubitke u ljudstvu i naoružanju. Glavni štab Hrvatske je 23. februara obavestio Vrhovni štab da su te noći završene borbe kod Donjeg Lapca i da je cesta od Kulen-Vakufa do Mazina prekrivena italijanskim leševima.¹⁷¹

U izveštaju komandanta italijanskog 18. armijskog korpusa od 25. februara 1943. stoji da je divizija »Sasari« za četiri dana borbi u rejonu Gornjeg Lapca, od 18. do 22. februara, pretrpela gubitke od: mrtvih 7 oficira i 105 vojnika, ranjenih 18 oficira i 340 vojnika i nestalih 1 oficir. U izveštaju od 27. februara on daje njene ukupne gubitke od 14. januara (napada na Gračac) do 22. februara koji su iznosili: mrtvih 14 oficira i 135 vojnika, ranjenih 37 oficira i 619 vojnika, nestalih 1 oficir i 42 vojnika. Prema tome, divizija »Sasari« izgubila je ukupno 891 oficira, podoficira i vojnika. Međutim, prema izveštaju komandanta 5. armijskog korpusa, divizija »Sasari« je izgubila: poginulih 14 oficira i 155 vojnika, ranjenih 37 oficira i 619 nestalih 1 oficir i 42 vojnika i smrznutih 1 oficir i 42 vojnika, ili ukupno: izbačenih iz stroja 911 oficira, podoficira i vojnika.¹⁷²

Ako se saberu svi gubici 5. armijskog korpusa navedeni u njegovim dnevnim izveštajima od 20. januara do 22. februara 1943, onda oni dostižu oko 405 mrtvih i oko 1.393 ranjenih i zarobljenih. U surovom obračunu i neravnopravnoj borbi sa daleko nadmoćnijim 5. armijskim korpusom 6. lička divizija, uključujući i Lički partizanski odred, takođe je pretrpela teške gubitke: 165 mrtvih i 394 ranjena borca i starešine.

170 7b V-12, d. 89, 90; Zb. Vv-13, d. 50.
ni zb V-12, d. 195, 198; Zb. V-13, d. 124.
172 Zb. V-11, 12, 13, izveštaji 5. korpusa.

Italijanski izveštaji ne daju podatke o izgubljenom naoružanju i opremi, pa se valja osloniti na partizanske izveštaje šta je kada zaplenjeno. Prema tim nepočetnim podacima Italijani su izgubili 13 tenkova, od kojih je 7 zaplenjeno a 6 unušteno, 11 kamiona je zaplenjeno i 23 su uništena. Od oružja zaplenjeno je 10 mitraljeza, 15 puškomitraljeza, 200 pušaka, 1.216 ručnih bombi, 91.000 metaka, 400 topovskih granata, preko 3.000 čebadi i preko 1.000 šatorskih krila.¹⁷³ Izgubljeno je takođe mnogo mazgi, što ubijenih što zaplenjenih.

Odbrana Ploče, Mogorića i Vrepa

Dok su se trupe divizije »Sasari« još povlačile iz Mazina, grupacija »De Bonis« (iz divizije »Re«) produžavala je čišćenje planirano još 4. februara. Pošto je zapalila sela u Krbavi ona je 23. februara ujutro napala selo Ploča. Na položaju prema Klanцу i Gornjoj Ploči bila je jedna četa 1. bataljona Ličkog odreda (ovaj bataljon je cele ofanzive bio u zaštiti sela od Ploče do Ostrvice), koju je neprijatelj iznenadio i bez otpora zauzeo brdo Lipač vrh (k. 794) a potom, delom snaga kroz selo a delom grebenom iznad sela, brzo prodro do Štulića kule, zapalivši 15 kuća i 10 štala. U Štulićima se na odmoru nalazila 2. četa 3. bataljona 3. brigade, koji je još 17. februara iz sastava brigade sa područja Donjeg Lapca upućen u ovaj rejon. Ova i pristigla 3. četa istog bataljona iz Mogovića izvršile su protivnapad i prisilile neprijatelja na povlačenje prema Gornjoj Ploči. Jedan ustaša je zarobljen, a 4 puške, 25 bombi i 600 metaka je zaplenjeno. Za ovu akciju u izveštaju 5. armijskog korpusa je rečeno: »Izvršeno ofanzivno izviđanje predela Ploča i mesta Mogorić. Proizlazi da neprijatelj snažno drži Mogorić. Mesto Donja Ploča zapaljeno zbog pružanja otpora. Zaplenjeno mnogo stoke. Gubici: Italijani: 1 poginuo 1 oficir ranjen; Hrvati: 16 ranjenih; neprijatelj 45 mrtvih proveđenih, među kojima nekoliko žena sa oružjem«. Valja reći da ovih 45 ubijenih nisu bili borci-partizani, već žene, nejač i starci nad kojima je neprijatelj iskalio svoj bes, kao i prethodnih dana u krbavskim selima. Posle ove neprijateljeve akcije na područje Ploča-Mogorić-Vrebac prebačena je od D. Lapca 3. lička brigada, pošto se očekivalo da će neprijatelj obnoviti represalije po ovim selima.¹⁷⁴

Za ponovljeno »čišćenje« toga prostora neprijatelj se temeljito pripremio. On je 27. i 28. februara u rejonu Gornje Ploče grupisao 31. i 34. ustašku bojnu, a u Lovincu (pošto se vratila iz Mazina) 2. lovačku bojnu. U Metku su bile prikupljene znatne italijanske snage nepoznate jačine (ima podataka da se radilo o 11 italijanskih bataljona, što je zaista preterano). Štab 3. brigade je 28. došao do obaveštenja da neprijatelj ponovo priprema napad na Ploču, Mogorić i Vrebac. I zaista 1. marta 1943. on je iz tri pravca krenuo u napad sa tri napadne kolone: desnom iz rejona Gornja Ploča - Klanac (k. 733) preko Lipač vrha (k. 794) i grebenom brda iznad Ploče i Mogorića, srednjom iz Gornje Ploče u zahvatu puta kroz navedena sela i iz Metka poljem u zahvatu puta prema crkvi u Mogoriću.

¹⁷³ Zb. V-11, 12, 13, izveštaji 5. korpusa.

¹⁷⁴ Zb. V-12, d. 186; Zb. V-13, d. 50.

Pošto 3. bataljon Ličkog partizanskog odreda nije na vreme poseo Lipač vrh, to ga je desna kolona, oko 4. časa 1. marta, zauzela bez borbe i produžila nastupanje grebenom iznad Ploče. Čim je počeo napad, 3. bataljon 3. brigade poseo je položaj na liniji zaselak Orlović - Đurin vrh (k. 833), 4. bataljon se razvio iza njega levo i desno od puta kroz sela u rejonu Karaule (k. 640). Daleko nadmoćniji neprijatelj brzo je skršio otpor 3. bataljona i odbacio ga u Korita u pravcu Metle (k. 691). Srednju kolonu u nastupanju je zaustavio 4. bataljon kod Karaule. Međutim, kada je desna neprijateljska kolona osvojila Đurin vrh, a leva se preko polja brzo primicala selu, bataljonu je zapretilo okruženje pa je morao da se brzo povuče kroz Mogorić na liniji: k. 677 i k. 645. Pokušaj 2. bataljona da protivnapadom između k. 600 i k. 601 povrati Karaulu nije uspeo, jer su tu dejstvovali tenkovi a on sredstava za borbu protiv njih nije imao. Tako je do noći toga dana neprijatelj prodro do crkve u Mogorić i tu zanoćio. Tog dana u pomoć 3. brigadi Štab 6. divizije uputio je 3. bataljon 1. brigade.

Očekujući napad iz pravca Mogorića i od Bilaja i Ribnika, štab 3. brigade je 1/2. marta ovako rasporedio svoje bataljone: 2. i 4. bataljon prema Mogoriću na liniji: k. 648 - Krčevine - k. 731 sa obe strane puta Mogorić - Vrebac radi sprečavanja neprijatelja tim pravcem; 1. bataljon delom na Crnkušu (k. 640) a delom južno ispod sela Vrepcu (od k. 585 - k. 590) sa zadatkom da spreči prodor neprijatelja iz pravca Metka; 3. bataljon levo od 4. bataljona sa zadatkom da ne dozvoli prodiranje neprijatelja grebenom iznad sela dok je 3. bataljon 1. brigade zadržan u brigadnoj rezervi u Selištu.

Italijani i ustaše su rano ujutro 2. marta produžili nastupanje od mogoričke crkve prema Vrepcu uz podršku tenkova, artiljerije i minobacača. Drugi 4. bataljon 3. brigade pružili su snažan otpor. Najžešća borba je vođena oko zaseoka i potoka Kovačice, Krčevine, k. 731 i k. 690 koja je dva puta prelazila iz ruke u ruku. Koordinirano sa ovim napadom, ustaše iz Bilaja krenuli su prema Vrepcu pa je pred njih morao biti upućen 3. bataljon 1. brigade iz rezerve, koji je uspešno izvršio poveren zadatak. Neprijatelj je iz Mogorića u teškoj borbi uspeo da potisne 2. i 4. bataljon i da zauzme Rudine a potom i Opaljenicu (k. 718), otvorivši tako put u Vrebac. Brigada je, uključujući i 3. bataljon 1. brigade, u toj situaciji posela nove položaje od k. 696 preko Tomaševa vrha (k. 932) do Stražbenice (k. 671), povijajući borbeni poredak kroz selo prema Gradini (k. 634). Kako su prednje jedinice neprijatelja postepeno napredovale kroz Vrebac tako su njegovi pozadinski i zaštitni delovi postepeno od mogoričke crkve nastupali za njima. Tu situaciju je iskoristio 3. bataljon 3. brigade, koji se zatekao u brdima iznad sela, pa je samoinicijativno prešao u napad na zaštitne delove goneći ih energično u stopu prema Vrepcu i nanoseći im gubitke.

To je povuklo i ostale bataljone u protivnapad. Prvi bataljon je na juriš osvojio dominirajuće visove u selu, među njim i posebno važno uzvišenje k. 595 (kod vrebačke crkve). U tom momentu naglo nastupa potpuni obrt situacije. Zbog neočekivanih udara s čela i sa začelja, neprijatelja je zahvatila potpuna pometnja i u neredu je počeo da se povlači, tačnije da beži prema Metku i Bilaju, ostavljajući za sobom i dva

oštećena tenka. Prilika da se gotovo rastrojenom neprijatelju nanese zaista pravi poraz je propuštena. Zbog krupnih grešaka u komandovanju Štaba brigade (nije držao jedinice pod kontrolom niti uskladio i organizovao njihova dejstva), bataljoni su dejstvovali nepovezano, samoinicijativno i neusklađeno. Štab 6. divizije je uputio u pomoć 3. brigadi 2. i 4. bataljon 1. brigade, ali oni nisu stigli da učestvuju u borbi. Sutradan, 3. marta, ujutro, neprijatelj je iz Bilaja pokušao napad prema selu Barlete ali ga je tu sačekao 1. bataljon i odbacio nazad.

U ovim borbama od 1. do 3. marta zaplenjena su dva tenka, 7 mitraljeza (od kojih četiri iz tenkova), 8 puškomitraljeza, 35 pušaka, 20.300 metaka, 80 čebadi i druga oprema. Prema vlastitim podacima, neprijatelj je imao ozbiljne gubitke. Italijani: poginulih 16 među njima 1 oficir, ranjenih 5 oficira i 68 vojnika i nestalih 1 oficir i 25 vojnika - ukupno 115 ljudi izbačenih iz stroja. Ustaše su imale 8 poginulih i 35 ranjenih - ukupno 43 izbačena iz stroja. Neprijatelj je, dakle izgubio 158 ljudi. Gubici 3. brigade, sa 3. bataljonom 1. brigade, iznosili su: 5 poginulih, 20 ranjenih i 1 nestali borac.¹⁷⁵

Neprijateljske trupe su se povukle u polazne rejone od Gračaca do Vrhovina, iz kojih su pre oko mesec i po dana otpočela nastupanja ostavljaajući iza sebe zgarista i pustoš. Dok je divizija »Sasari« upravo tih dana užurbano napuštala Liku i odlazila prema Kninu, divizija »Re« će to učiniti postepeno narednih dana marta, seleći se na područje Gorskog kotora i Hrvatskog primorja, odnosno na prostorijski između rejona Ogulin - Rijeka i puta Josipdol - Senj. To je označilo kraj i potpuni slom četvrte neprijateljske ofanzive, odnosno operacije »Vajs I« u Lici. Iako je ofanziva započeta snažno i ambiciozno, nijedan od planiranih ciljeva nije ostvaren. Neprijatelj je iza sebe ostavio spaljena sela i epidemiju tifusa koja je narodu zadala mnogo jada. Prema nepotpunim podacima sakupljenim još u toku rata, od tifusa je u ustaničkim selima umrlo 2.701 stanovnika, ne računajući umrle u partizanskim jedinicama, kojih je takođe bilo puno. Na drugoj strani, partizanske snage, konkretno 6. i 8. divizija i primorsko-goranske brigade, stojički su izdržale sve neprijateljeve masovne udare i mudrom taktikom i gipkošću u dejstvima efikasno su suzbijale njegove manevre i osujećivale njegove namere. Iz tih teških, jednoipomesečnih danonoćnih borbi, po dubokom snegu i veoma niskim temperaturama, sve partizanske jedinice, mada sa ozbiljnim gubicima, izašle su znatno ojačane vojnički, moralno i politički. Sa gordošću treba istaći da je 6. divizija jedina divizija NOVJ koju neprijatelj nije uspeo izbaciti iz njene matične teritorije u toku operacije »Vajs I«.

¹⁷⁵ Zb. V-13, d. 4, 50, 101, 111.